

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

КРИГАН СЕРАФИМА

МІГОК ЛУЧІЯ

www.isbn.ro/06798

V

УКРАЇНСЬКА РІДНА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Серафима Криган   Лучія Мірок

УКРАЇНСЬКА РІДНА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

V клас

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:						
Anul	Numele elevului care a primit manualul	Clasa	Școala	Anul școlar	Starea manualului*	
					la primire	la returnare
1.						
2.						
3.						
4.						

* Starea manualului se va înscrie folosind termenii: nou, bun, îngrijit, nesatisfăcător, deteriorat.

Cadrele didactice vor controla dacă numele elevului este scris corect.

Elevii nu trebuie să facă niciun fel de însemnări pe manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CRYGAN, SERAFYMA

Ukrainska ridna mova i literatura : V klas / Serafyma Crygan, Lucia Mihoc. - București:

Editura Didactică și Pedagogică, 2018

ISBN 978-606-31-0679-8

I. Mihoc, Lucia

811.161.2

© **E.D.P. 2018.** Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Didactice și Pedagogice, București. Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

© **Serafyma Crygan, Lucia Mihoc**

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

Str. Spiru Haret nr. 12, sector 1, cod 010176, București

Tel.: 021.315.38.20

Tel./fax: 021.312.28.85

e-mail: office@edituradp.ro

www.edituradp.ro

Librăria E.D.P.: Str. Gen. Berthelot nr. 28-30

Comenzi pentru această lucrare se primesc:

- prin poștă, pe adresa editurii
- prin e-mail: comenzi@edituradp.ro
comercial@edituradp.ro
- prin telefon/fax: 021.315.73.98

Redactor: **Elvira Codrea**

Coperta: **Otilia-Elena Borș**

Deșteaptă-te, române!

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПІДРУЧНИКА

Дорогі учні!

Даний підручник складено відповідно до навчальної програми з української мови для шкіл Румунії, в яких українська мова вивчається як окремий предмет. У підручнику пропонуються завдання щодо формування умінь визначати тему й основну думку твору; розуміння змісту віршованих і прозових творів; визначення особистого ставлення до персонажів; удосконалення практичних умінь з аналізу сюжетно-композиційних особливостей текстів.

Бажаємо вам успіхів!

Обкладинка підручника

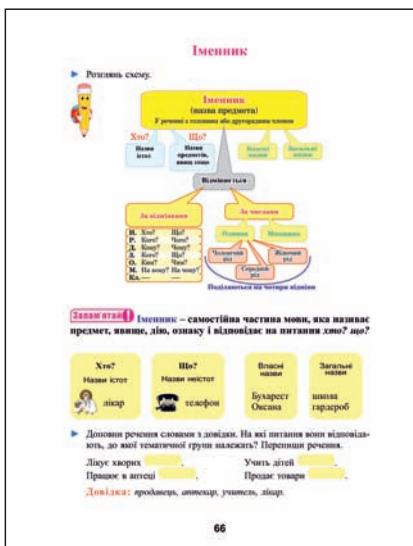

Автори підручника _____

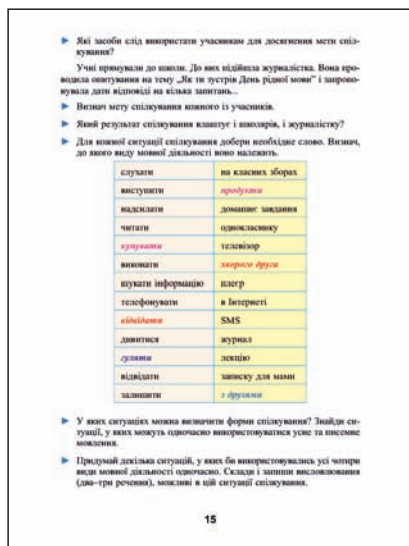
Назва підручника _____

Видавництво _____

Сторінка навчання

Сторінка повторення

Сторінка оцінювання

Умовні позначки:

– AMI static, de ascultare activă și observare dirijată a unei imagini semnificative

– Activitate animată (filmuleț sau scurtă animație)

– Activitate interactivă, de tip exercițiu sau joc, în urma căreia elevul are feedback imediat

I. Текст

Мова і мовлення / 8
Усне мовлення / 8
Писемне мовлення / 9
Мова і спілкування / 10
Монолог та діалог / 10
Засоби спілкування / 11
Види мовної діяльності / 12
Книга в житті людини / 14
Народ скаже, як зав'яже / 14
Граматика. Речення. Пунктуація / 18
Просте речення. Розширення простого речення / 20
Стверджувальні та заперечні речення / 21
Перевір себе / 22

Турбота про інших

Слово і текст

Словник / 24
Застарілі й нові слова в мові / 24
Будова слова. Спільнокореневі слова / 26
Праця зі словником / 27
Слово і контекст / 28
Повний текст / 29
Сьома дочка (В. Сухомлинський) / 29
Неповний текст або уривок / 32
Жирафеня Берізка (М. Слабошпицький) / 32
Місце слова у комунікації / 35
Пояснювальна записка / 35
Записка. Заява / 36
Перевір себе / 38

Людська цінність

Типи текстів

Літературний текст / 40
Пісня про рушник (А. Малишко) / 40
Нелітературний текст / 43
Орфоепія. Орфографія. Алфавіт / 46
Голосні та приголосні звуки / 47
М'який знак (ь) / 47

Букви я, ю, є, ї. Їх звукове значення / 48
Голосні звуки. Позначення їх буквами / 48
Наголос / 49
Склад. Поділ слів на склади / 50
Апостроф і його вживання на письмі / 50
Складання твору за малюнками / 52
Етапи роботи над текстом / 53
Життя людини – це найвища цінність ... (притча) / 54
Перевір себе / 56

Мама єдина

II. Будова тексту. Оповідання

Мамина хата (С. Олійник) / 58
Іменник / 64
Рід іменників / 66
Число іменника, відмінки / 68
Розгорнутий план / 71
Як складаємо план тексту / 71
Перевір себе / 72

Дитячі спогади

II. Будова тексту. Оповідання.

Автор, оповідач, персонаж

Чарівні окуляри (В. Нестайко) / 74
Дієслово як частина мови / 80
Змінювання дієслів за часами, числами і особами / 82
Форми дієслова / 85
Оголошення / 86
Прийменник / 88
Зорі дитинства (М. Стельмах) / 90
Перевір себе / 92

II. Будова тексту. Діалог. Монолог

Пряма і непряма мова / 94
Будова діалога / 96
Займенник як частина мови / 100
Особові займенники / 102
Змінювання займенників за особами, числами та відмінками / 104
Розряди займенників / 106
Щасливий день (М. Фролова) / 110
Перевір себе / 112

А поруч доброта

II. Будова тексту. Опис

- Гуси-лебеді летять (М. Стельмах) / 114
- Опис / 115
- Типи мовлення / 121
- Прикметник як частина мови / 126
- Узгодження іменника з прикметником / 127
- Як описуємо / 128
- Структура твору-опису / 128
- Усний опис (художній) / 130
- Перевір себе / 132

Будова тексту. Портрет

- Портрет / 134
- Батько та дочка (Б. Грінченко) / 140
- Позакласне читання / 142
- Ким бути і ким не бути (за Я. Пинясовим) / 142
- Просто Олесь друг (В. Нестайко) / 144
- Числівник / 146
- Числівники кількісні та порядкові. Числівники прості, складні і складені / 147
- Перевір себе / 150

Казковий світ

III. Світ тексту

- Кіт і пес (казка) / 152
- Три хлібини (притча) / 153
- Складання тексту / 154
- Складання тексту-опису чи розповіді на основі власних спостережень / 155
- Хато моя, рідна хато! (за І. Цюпа) / 156
- Пісня про матір (Б. Олійник) / 158
- Перевір себе / 160
- Ой роде наш красний! (народна пісня) / 164
- Чиж та Голуб (Л. Глібов) / 165
- Переказ. Сестра (Й. Друце) / 166
- Переказ. Як об і Вільгельм Грімм / 168
- Читання тексту у супроводі музичного фону / 170
- Перевір себе / 177

Я у світі

I. Текст

На світі є багато мов

Друже милий, ти помітив
До краси людську любов?
Скільки є на світі квітів,
Стільки є на світі мов.

Дмитро Білоус

- Мова і мовлення
- Мова і спілкування
- Види мовної діяльності
- Граматика. Речення. Пунктуація
- Складання монологу

Мова і мовлення

Усне мовлення

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.

М. Рильський

а) **Мова** – це поєднання звуків, слів, словосполучень, речень, текстів, які служать для спілкування.

б) **Мовлення** – це спілкування за допомогою мови. Мовлення не можливе без знання мови.

в) Крім мови, є й інші засоби спілкування: **знаки, міміка, жести, малюнки.**

- Розглянь схему. Розкажи, де ти використовуєш кожний із видів мовної діяльності.

Коли розмовляєш з кимось, будь уважним, ввічливим і доброзичливим. Якнайменше говори про себе, умій слухати інших.

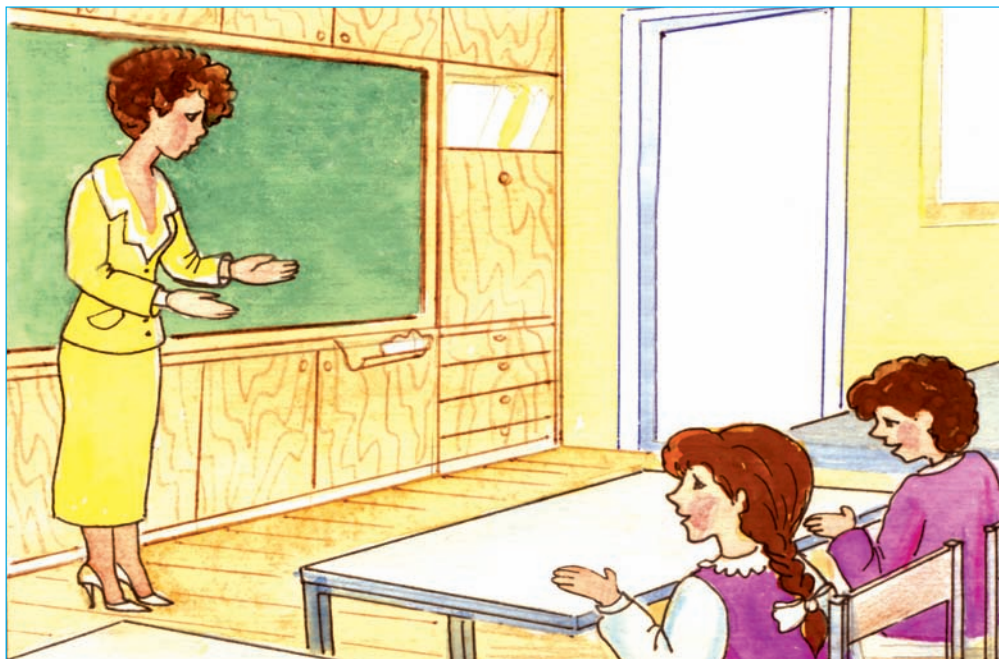

Під час розмови дивися співрозмовникові у вічі, не перебивай його!

Писемне мовлення

- Розглянь малюнок. Розкажи, які види мовної діяльності використовує вчитель. А учні?

- Розглянь малюнок. Хто із членів сім'ї використовує писемне мовлення? До якого різновиду мовного спілкування вдаються дідусь, бабуся, мама?

Запам'ятай! Писати треба охайно, чітко, грамотно!

Мова і спілкування

а) Мова є засобом спілкування людей.

- Розглянь схему. Назви форми спілкування та їх особливості.

б) Мова
обслуговує
всі сфери
суспільного
життя: освіту,
науку, культуру тощо.

Запам'ятай!

Спілкування – це обмін думками, знаннями, почуттями, інформацією!

Монолог та діалог

- Розглянь малюнки. Розкажи, в якій ситуації ми використовуємо монолог, а в якій – діалог. Поміркуй, чи залежить форма спілкування від мети і місця.

Запам'ятай! Основні правила спілкування:

- Будь увічливим, привітним та доброзичливим!
- Уважно слухай і не перебивай співрозмовника!
- Намагайся говорити про те, що цікаво співрозмовнику чи адресату мовлення!
- Не говори занадто голосно без потреби!
- Не вживай грубі та незрозумілі співрозмовнику слова!
- Намагайся чітко виражати свої думки, дотримуючись теми розмови та логічності побудови висловлювань!
- Використовуй засоби спілкування, що є доречними для ситуації!

Запам'ятай! **Монолог** – виголошення думок на одинці або перед слухачами. **Діалог** – розмова між двома або кількома особами!

Засоби спілкування

- Розглянь малюнки. Поміркуй, коли й хто використовує такі засоби спілкування. Чи є вони засобами впливу на людину?
- Чому мову визначають як основний засіб спілкування? Позмагайтеся, хто більше впродовж хвилини добере спільнокореневих слів до слова „мова”. Як саме?

Види мовної діяльності

Будь-яка мовна діяльність має такі ознаки:

- Ситуація – співрозмовник (адресат), місце та час, обставини.
- Мета – те, до чого мовець прагне, намагається досягти, ціль.
- Засоби – якісь спеціальні дії, які використовуються для досягнення мети.
- Результат – визначає наслідки, висновки мовної діяльності.

► Розглянь малюнки. Назви місце, час та умови ситуації спілкування.

► Розкажи, як ти уявляєш собі розвиток подій у зображеній ситуації.

- ▶ Які засоби слід використати учасникам для досягнення мети спілкування?

Учні прямували до школи. До них підійшла журналістка. Вона проводила опитування на тему „Як ти зустрів День рідної мови” і запропонувала дати відповіді на кілька запитань...

- ▶ Визнач мету спілкування кожного із учасників.
- ▶ Який результат спілкування влаштує і школярів, і журналістку?
- ▶ Для кожної ситуації спілкування добери необхідне слово. Визнач, до якого виду мовної діяльності воно належить.

слухати	на класних зборах
виступити	<i>продукти</i>
надсилати	домашнє завдання
читати	однокласнику
<i>купувати</i>	телевізор
виконати	<i>хворого друга</i>
шукати інформацію	плеєр
телефонувати	в Інтернеті
<i>відвідати</i>	SMS
дивитися	журнал
<i>гуляти</i>	лекцію
відвідати	записку для мами
залишити	<i>з друзями</i>

- ▶ У яких ситуаціях можна визначити форми спілкування? Знайди ситуації, у яких можуть одночасно використовуватися усне та писемне мовлення.
- ▶ Придумай декілька ситуацій, у яких би використовувались усі чотири види мовної діяльності одночасно. Склади і запиши висловлювання (два–три речення), можливі в цій ситуації спілкування.

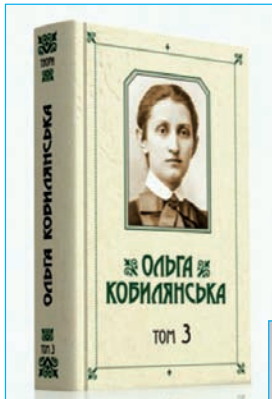

Книга в житті людини

Книги – морська глибина,
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

І. Франко

► Що таке книга?

Запам'ятай! Книга – з'єднані в одне ціле друковані або рукописні аркуші!

Народ скаже, як зав'яже

Добре того навчати, хто хоче все знати.

Золото добувають із землі, а мудрість – із книг.

Людина без книги, як криниця без води.

Знання – це скарб.

Книжка – маленьке віконце, через нього весь світ видно.

„Ні корабель, ні коляска, ні верховий кінь, ні твої власні ноги не дадуть тобі так глибоко і так далеко проникнути в чужі країни, як це робить добра книжка”

Мігель де Сервантес

книжка-розкладанка

книжка-театр

книжка-подушка

книжки-іграшки

книжки-висічки

книжка-малятко

книжка-пазл

Загадка

В цій книзі нема ні слова,
але вкрай вона казкова!
В ній сховалися книжки,
що писалися віки!
Є у ній і ті, що люди
їх колись писати будуть!
Вчить вона усіх читати.
Що за книга? Відгадайте!

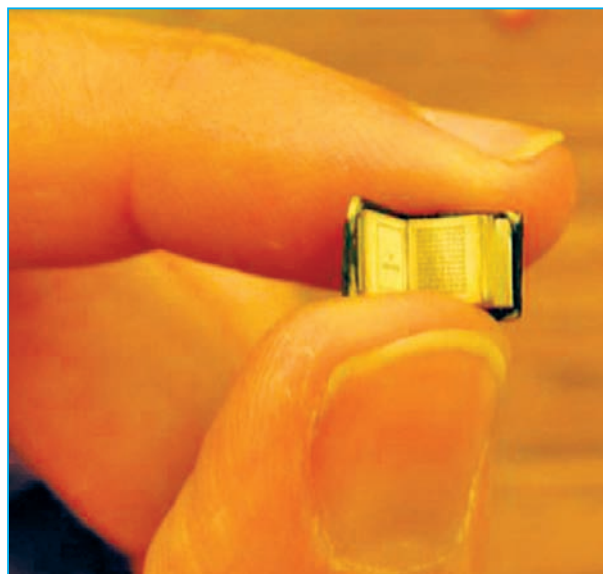

Книги-рекордсмени

Найбільшою книгою у світі є видана 1976 року в США „Супер-книга”, яка налічує 300 сторінок. Розміри книги 2,74х3,07 метра, вага – 252,6 кілограма.

„Книга рекордів Гіннеса” була надрукована у 1995 році. Відтоді виходить щорічно.

Книга з дитячою казкою „Старий король Коул” (її розміри 1х1 мм) була надрукована у березні 1985 року в Шотландії. Сторінки можна перегортати тільки за допомогою голки, та й то дуже обережно.

Загадка

Сама мовчить, а всіх навчить.

Ознайомлення з підручником „Українська рідна мова і література 5 клас”

Запам'ятай! Презентація – публічне представлення, показування чого-небудь з рекламною метою (презентація нового фільму, книжки)!

- ▶ Обкладинка підручника м'яка чи тверда?
- ▶ Яка загальна інформація на обкладинці?
- ▶ Про що нам нагадує титульна сторінка?
- ▶ Цікаво знати, який зміст?
- ▶ А як оформлені сторінки?
- ▶ Що для тебе є новим?

Запам'ятай!

Презентація має намір:

- справити загальне враження на слухача;
  - допомогти розпізнати те, що залишилось поза увагою;
  - зробити детальний опис (формат, кольори розміри тощо);
  - зробити рекламу саме цього підручника (книги, фільму, тощо).
-
- ▶ Візьми в руки підручник. Спробуй самостійно зробити його презентацію.
  - ▶ Чим відрізняється цей підручник від інших підручників, художніх книг?
  - ▶ Як проілюстрований підручник?
  - ▶ Яке оформлення підручника?
  - ▶ Яка загальна інформація міститься на обкладинці?
  - ▶ Які розділи, теми є в книзі?

Граматика. Речення. Пунктуація

- Що таке граматика?

Запам'ятай! Граматика – це наука про граматичну будову мови, вивчає спільні закономірності граматик різних конкретних мов та відмінностей між ними. Вона складається з двох розділів: морфологія та синтаксис. До граматики відносяться також розділ словотвору!

- Розглянь схему. Придумай три-чотири словосполучення і запиши їх. Постав питання від головного слова до залежного.

Від головного до залежного слова завжди можна поставити запитання:

яке? осінніє листя

як? читати мовчки

що? святкувати перемогу

- Уважно розглянь малюнок. Склади усну розповідь за малюнком. Що є спільного і чим відрізняється твоя родина. Запиши три-чотири речення про свою сім'ю.

- Прочитай текст. Визнач його головну думку. Знайди окличне й питальне речення.

Мого тата звати Іван, а маму Оксана. Вони підприємці. Братик Олексій та сестра Ольга навчаються в школі. Дідусь Петро працює лікарем. Бабуся Поліна – вчителька. Моя родина велика й дружна! А твоя?

Головні члени речення – це підмет і присудок. Вони становлять граматичну основу речення.

Наприклад: З півдня насувається тепла хмара.

Головні члени речення

Підмет

Присудок

Хто? Що?   Що робить підмет?

- Перепиши речення, вставляючи з довідки потрібні слова. Постав питання до вставлених слів. Підкресли головні члени речення.

1. прочитав цікаве оповідання.
2. провели гостей до автобуса.
3. дзвенять над рідним краєм.
4. відпочивали на морі.

Довідка: *пісні, тато і мама, Микола, ми.*

- Перепиши речення, вставляючи з довідки потрібні слова. Який член речення пропущений?

1. теплий вечір.
2. Діти домашнє завдання.
3. Тато телевізор.
4. Мама вечерю.

Довідка: *дивиться, настав, виконують, готує.*

Запам'ятай! **Речення** – це слово або декілька слів, зв'язаних між собою за змістом та граматично. Речення виражає закінчену думку!

Запам'ятай! **Пунктуація** – система правил уживання на письмі розділових знаків!

Просте речення. Розширення простого речення

- Прочитай речення правої та лівої колонок. Порівняй їх. Які речення є більше вживаними? Чому?

Учні прийшли в школу.	<u>Сьогодні</u> учні прийшли в школу.
Діти граються.	Діти граються <u>на вулиці</u> .
Кароліна читає книжку.	Кароліна читає <u>цікаву</u> книжку.

- Прочитай речення. Перепиши їх, вставляючи потрібні слова з довідки. Які речення утворились?

1. Настав   вечір.
2. Мама готує   вечерю.
3. Тато читає   книгу.
4. Діти виконують   домашнє завдання.

Довідка: смачну, старанно, осінній, теплий, правильно, цікаву, захоплюючу.

- Перепиши речення, підкресли підмет і присудок.

1. Минуло гаряче літо.
2. Несподівано подув свіжий вітерець.
3. Хмари ходять в синім небі.
4. Далеко чути спів птахів.

- Прочитай. Зверни увагу на розширене просте речення.

1. Люди працюють де? в полі.
2. Солов'ї співають коли? вранці.
3. Я пишу як? охайно й грамотно.
4. Хмари плывуть де? в небі.

Запам'ятай! Просте речення – це речення, яке має тільки одну граматичну основу (підмет і присудок)!

Стверджувальні та заперечні речення

- Уважно прочитай наступні тексти та доповни їх. Назви стверджувальні та заперечувані речення.

1) Моя родина – це мама, тато, брати і сестри. Крім цих родичів я ще маю дві бабусі та два дідусі. У мене є ще двоюрідні брати та сестри...

2) – Твоя родина, Миколо, відпочивала в цьому році на морі?

– Так. Відпочивала у родичів в Констанці...

– А ваша родина, Маріко, відпочивала у Сігеті?

– Ні, не відпочивала..

– Чому?

– Тому що ... .

- Назви ключові слова в цих текстах (монолозі та діалозі). Які розділові знаки вживаємо при монолозі та які при діалозі?

- Розглянь малюнки. Склади монолог або діалог.

Запам'ятай! Стверджувальні речення можуть мати тільки одне слово „так” або повну відповідь. Заперечні речення можуть мати тільки одне слово „ні” або повну відповідь!

Перевір себе

-
- 1.** Мова – це: (1 б.)
а) спілкування за допомогою мови;
б) найважливіший засіб спілкування.
-
- 2.** До видів мовної діяльності відносяться: (1 б.)
а) читання, письмо, слухання;
б) читання, письмо, розмова, слухання.
-
- 3.** Ознаками писемного мовлення є: (1 б.)
а) букви і розділові знаки;   б) звуки і слова.
-
- 4.** Усне мовлення має бути: (1 б.)
а) голосним, гарним, емоційним;
б) виразним, правильним, зрозумілим.
-
- 5.** Форми спілкування – це: (1 б.)
а) діалог, монолог, обмін думками;
б) діалог, монолог.
-
- 6.** Мовна діяльність залежить від: (1 б.)
а) ситуації, мети, засобів;   б) місця, часу, результату.
-
- 7.** Підмет і присудок – це: (1 б.)
а) головні члени речення або граматична основа;
б) головні члени речення, головна думка.
-
- 8.** Пунктуація – це: (1 б.)
а) правила вживання розділових знаків;
б) правила написання слів у реченні.
-
- 9.** З чого складається мова: (1 б.)
а) із речень;   б) зі звуків;   в) зі складів.
-

Турбота про інших

Слово і текст

Слово – основна мовна одиниця, що складається зі звуків і називає певні предмети, процеси, явища, ознаки.

Словники – потрібні, цікаві книги. Їх дуже багато та всі вони різні. За змістом, за труднощами, а також за розміром, форматом. Є словники спеціальні для дітей, ілюстровані, які цікаво розглядати, з фотографіями, з картинками.

- Словник української мови
- Слово. Будова слова
- Повний текст
- Неповний текст або уривок з тексту
- Місце слова в комунікації

Словник

- Що таке словник. Які бувають словники?

Запам'ятай! **Словник** – довідкова книга, у якій у певному порядку (алфавітному чи тематичному) подані слова якоїсь мови. Наприклад, для того, щоб перевіряти значення слова, звертаємося до словника!

- Нові слова, які використовуються в засобах масової інформації.

Застарілі й нові слова в мові

- За поданими малюнками спочатку назви слова, що активно вживаються в сучасному мовленні, а потім ті, що рідко. Запиши їх.

СЛОВНИК!

Брифінг – інформаційна бесіда для журналістів.

Шоу – захід розважального характеру.

Сценарій – план проведення якого-небудь заходу.

Тлумачити – визначати, роз'яснювати, з'ясовувати зміст слів, понять; давати пояснення. Про це можна прочитати у словнику.

Наприклад, слово **мова** має кілька значень. Словник подає такі його значення:

1. здатність людини говорити, висловлювати свої думки;
2. манера говорити, мовлення;
3. те, що говорять, чийсь слова, вислови.

Етимологічний словник розповість вам про первісне значення слів, їх походження.

Запам'ятай!

Кожне слово, крім службових, щось означає, тобто має **лексичне значення**. Сукупність усіх слів мови, її словниковий склад називають **лексикою**!

- Працюємо з тлумачним словником.
- Хто автор (укладач)? Скільки слів у ньому? Про що йдеться в передмові? Як розміщені слова у словнику?

Запам'ятай!

Найповніший і найдокладніший (тлумачний) словник української мови має 11 томів і містить 134 тисячі слів!

Словник (як і мова) завжди в процесі розвитку, тому що, деякі слова зникають, а нові – з'яв-ляються!

Будова слова. Спільнокореневі слова

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б'ється – ожива,
Як їх почує!.. Знать, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть меж люди!

Т. Шевченко

Слово – найменша основна одиниця мови.

- Прочитай текст, перепиши його. Підкресли у виділених словах основу. Добери синонім до слова **веселка**.

За **ставком** – синя хмара. Через усю хмару – **веселка**. Грають, виграють на ній жовта, зелена, синя, червона стрічки. Немов барвисте коромисло над **річкою** нависло. Десь за лісом, на високій горі, сидить могутній **велетень** Грім-Буревій. Це він тримає в руках дивне коромисло. Бере **відром** воду зі ставка і виливає в хмару. Щоб із **хмари** ішов дощ.

- За зразком добери з довідки префікси і суфікси, утвори з їхньою допомогою нові слова. Склади 2–3 речення з утвореними словами.

Зразок: а) пере-біг;   б) сад-ок

Довідка: а) **префікси:** *при-, ви-, за-, по-, об-;*
                             б) **суфікси:** *-оч-ок, -ів-ник, -ов-ин-.*

- Порівняй утворені тобою слова зі словами в таблиці.

Зміна форми слова	Спільнокореневі слова
вода, водою, у воді, води	вода, водичка, підводний, водяник

Праця зі словником

- ▶ Розпізнай словники за однією із сторінок, назви їх. Для чого існують словники?
- ▶ Знайди у словнику лексичне значення слова „земля”.
- ▶ З тексту на ст. 14 вибери слова з префіксами. Запиши їх. Пригадай: префікс „с” пишеться перед буквами **к, п, т, ф, х**.
- ▶ Перепиши в зошит слова. Пригадай і поясни правила вживання апострофа. Придумай чотири-п'ять речень із цими словами.
  1. Під'їзд, з'їзд, в'їхати, об'єднати, з'явитися.
  2. В'язати, в'є, пам'ятати, п'ятак, б'ю, бур'ян, м'ята.

- ▶ Випиши групи споріднених слів. Виділи в них основу і закінчення.

Зразок: Сад, садки, садівник, посадка.

Верба, вербичка, вербою, вербиченька, вербочка, вербовий, вербі.
Береза, берізка, березою, берізонька, берези, березовий, березняк, під-березовик.

- ▶ Перепиши текст. Чи можна назвати виділені слова спорідненими? Обґрунтуй свою думку.

У казках часто згадуються дерев'яні **черевики**. У давнину носили таке взуття. Подошви **черевичків** робили з липи. Липові черевики дуже корисні для здоров'я. Людина в липових **черевичках** могла пройти відстань у 352 кілометри. І тільки після цього **черевики** зношувалися.

- ▶ До слів **літо, море** добери спільнокореневі слова. Склади два–три речення з ними.
- ▶ **Гра.** Продовж роздум (п'ять речень). Запиши його.
Якби я став директором школи, я б ... .

Слово і контекст

- Роль слова в комунікації (спілкуванні).

Моя **бабка** розповідає казки. Такої солодкої **бабки**, як пече матуся, я ніде більше не куштував! Над водою, поблискуючи кольоровими крильцями, літала **бабка**.

Запам'ятай! Слова є **однозначні** (комп'ютер) та **багатозначні** (ручка)!

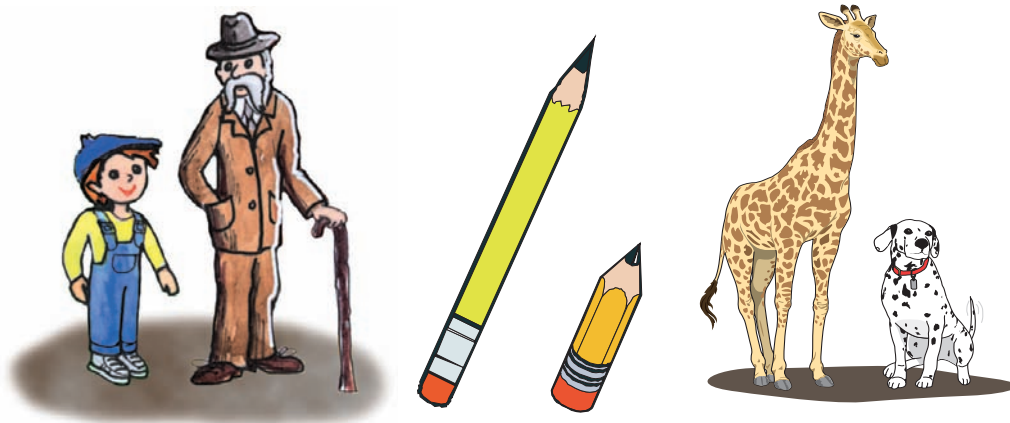
- Перепиши пари речень. Зверни увагу на виділені слова. Поясни їх лексичне значення.

1. На підвіконні **ходить** кіт. Цей годинник **ходить** правильно. 2. Як мило **посміхається** цей малюк! З неба лагідно **посміхається** сонечко.

Запам'ятай! Слова можуть мати **пряме** й **переносне** значення (золотий годинник, золоті руки)!

- Розглянь малюнки. Поясни значення слів: **старий** – **молодий**, **довгий** – **короткий**, **високий** – **низький**.

Запам'ятай! **Антоніми** – це слова з протилежним лексичним значенням (день – ніч, радість – смуток)!

- Допиши до цих слів протилежні за змістом, запиши їх парами. Які з них однозначні, а які мають багато значень?

Чистий, мовчати, плакати, білий, темний, добре, високо, повний, тепло, товстий, великий, вузький, багато.

Повний текст

Текст має назву, автора.

Сьома дочка

Казка

Було у матері сім дочок. Ось поїхала одного разу мати в гості до сина, а син жив далеко-далеко. Повернулась додому аж через місяць.

Коли мати ввійшла до хати, дочки одна за одною почали говорити, як вони скучили за матір'ю.

– Я скучила за тобою, немов маківка за сонячним променем, – сказала перша дочка.

– Я чекала тебе, як суха земля жде краплину води, – промовила друга дочка.

– Я плакала за тобою, як маленьке пташеня за пташкою, – сказала третя.

– Мені тяжко було без тебе, як бджолі без квітки, – щебетала четверта.

– Ти снилась мені, як троянді сниться краплина роси, – промовила п'ята.

– Я виглядала тебе, як вишневий садок виглядає соловейка, – сказала шоста.

А сьома дочка нічого не сказала. Вона зняла з ніг матусі взуття й принесла їй води в мисці – помити ноги.

Василь Сухомлинський

Дослідження тексту

- Знайди в словнику значення слів: **проміння, щебетала, соловей.**
- Підбери до слів першого рядка слова-антоніми, до другого – синоніми.

Поїхала –	Далеко –	Плакала –
Мати –	Сумувала –	Хата –
- Орфографія та пунктуація. Поясни написання слів: **матір'ю, п'ять, життя, ввійшла, далеко-далеко.**

Робота над текстом

- ▶ У казці переплітаються дійсність та вигадка.
- ▶ Поміркуй над прочитаним текстом казки.
- ▶ Вислови свої враження від казки.
- ▶ Поясни, який настрій у мамі? Чим він викликаний?
- ▶ Прочитай ще раз мовчки останній абзац казки.
- ▶ Який висновок ти зробив для себе?
- ▶ Спробуй придумати іншу назву цієї казки.
- ▶ Вислови одним реченням головну думку прочитаного.
- ▶ Передай один із епізодів казки за допомогою малюнка.
- ▶ Склади усно кінцівку (чотири-п'ять речень).
- ▶ Знайди в тексті те, що є нереальним. Випадок, який описує автор, має місце сьогодні? Що тебе здивувало із описаного автором в казці. Знайди ці слова та прочитай їх. Чому ці слова тебе зацікавили?

Запам'ятай! **Головні ознаки літературної казки:** має автора; існує в писемній формі в одному варіанті; поєднує реальний та фантастичний світи!

- ▶ Порівняй слова кожної з шести дочок із словами та вчинком сьомої дочки.

Запам'ятай! **Літературна казка** – авторський художній твір у прозовій чи віршованій формі, заснований на фольклорних джерелах!

Художні засоби

Запам'ятай! **Персоніфікація** – образний вислів, у якому ознаки людини переносяться на неживий предмет чи явище: сміється сонце, танцюють сніжинки!

Інтерпретація тексту (тлумачення, пояснення, розкриття змісту (твору))

- ▶ Що примусило автора дати твору таку назву?
- ▶ Як зустріли доньки матір під час повернення? Вибери варіанти: маківки – сонце, земля – вода, пташеня – пташка, бджілка – квіти, троянда – роса, вишеньки – соловей. Кому вони належать? Аргументуй словами з тексту малюнки та слова.
- ▶ Яких малюнків не вистачає? Зроби їх.

- ▶ Знайди в тексті уривки, де людські почуття можуть потішити, принести задоволення, полегшення, якщо правильно діяти. Покажи ці дії жестами, мімікою.
- ▶ Хто поїхав до сина в гості?
- ▶ Коли повернулася мама додому?
- ▶ Що почали говорити дочки, коли мама повернулась?
- ▶ Як ти думаєш, яка із дочок найбільше любить маму? Чому?
- ▶ Чи актуальний цей текст?
- ▶ Прочитай казку в особах. Зверни увагу на інтонацію.

Запам'ятай! **Наша сила – сім'я єдина!**

Неповний текст або уривок

► Прочитай уривок з твору.

Жирафеня Берізка

Уривок

У школі я розповів хлопцям про жирафенятко. Тільки про свій сон не розказав. Щоб вони не образилися на нього, що воно не прийшло вночі ні до кого з них.

А після уроків ми прийшли в зоопарк.

Провідали Гургуна, Барбариса, Турдуну Велетнівну і Крихітку.

Більшість хлопців досі не ходила в зоопарк. Їм здавалося, що нічого цікавого тут не побачать. Нібито все вони знають із кіно й телевізора. Але ж хіба можна порівняти звірів у телевізорі і тут, у зоопарку, – живих? Та ще й зблизька. Зразу помічаєш, який у кого характер. Вони всі, як і ми, не схожі між собою. Один спокійний, другий сердитий, третій крикливий, але не вредний, як Крихітка, наприклад... То тільки на малюнках усі леви схожі один на одного, так само й тигри. Я не раз думав, що люди багатьом звірам також здаються однаковими. І потім звірі придивляться до нас уважніше і починають відрізняти своїх знайомих і незнайомих. Он мене скільки звірів знають... А маму – ще більше. Всі, мабуть, знають. Бо вже десять років тут з ними няньчиться, як з малими дітьми. При ній навіть Барбарис, що гарчить і поблискує пащекою на всіх, хто підходить до клітки, і той стає шовковим. Підібгає під себе хвоста, як шкідливий пес, і сидить нищечком. Боїться, що мама сваритиме...

Я б усім порадив щодня ходити в зоопарк і вивчати поведінку тварин. Дивишся на них – і наче цікаву книгу читаєш.

Сказав про те хлопцям – і вони погодилися зі мною.

А потім ми прийшли до жирафів.

Голови на довгих шиях стриміли високо над загорожею, мовби давно вже виглядали нас.

Жирафеня лежало біля ніг Каланчі, а коли побачило мене, повільно встало й підійшло до загорожі.

Воно нітрохи не змінилося й не піросло після мого сну.

– Яке ж воно гарненьке!

– А які очі!

– А розумне! – загукали хлопці.

І ще хтось сказав:
– Воно на берізку схоже.
Я придивився – й справді: білі й чорні плями, як на березі, і струнке,
мов деревце...
– Берізка! Берізка! Берізка!.. – радо загукав я.
– Що? – не зрозуміли хлопці.
– Берізка! Берізка!.. Давайте назвемо його Берізка!..
І всім це ім'я сподобалося.
Так і вирішили: дитина Каланчі – Берізка.
Так жирафеня стало Берізкою!

Михайло Слабошпицький

Дослідження тексту

- ▶ Чи має текст автора, назву? До якого жанру ти віднесеш його? Чому?
- ▶ Автор використовує прості слова. Поясни, як утворились слова: **розказав, прийшло, побачить, підходить, порадів**.
- ▶ Знайди антоніми до слів: **сьогодні, сувора, правда, небезпечні, більшість, нічого**.
- ▶ Поясни лексичне значення слова **зоопарк**. До якої лексики відноситься слово **знають**? Поясни значення слів: **сердитий, спокійний, крикливий**. Добери до них синоніми. Прочитай їх.
- ▶ Уявіть собі діалог між дітьми та тваринами. Які тут ключові слова? Знайди їх у тексті і запиши.
- ▶ Склади усний твір-розповідь про професії твоїх батьків чи родичів.

Простір подій

- ▶ Де відбувається подія?
Подія відбувається у зоопарку.
- ▶ Перепиши у зошит перший абзац.

- ▶ Яким постає в твоїй уяві оповідач Андрійко?
- ▶ Уважно прочитай другий абзац.
- ▶ Знайди і назви, де відбуваються події з іншими героями?
- ▶ Знайди і прочитай початок.

Персонажі твору

- ▶ Хто персонажі цих історій? Та яка їхня доля?
І потім звірі придивляються до нас уважніше і починають відрізняти своїх знайомих і незнайомих. Чому?
- ▶ Хто головний персонаж уривка? Як він виглядає?

Інтерпретація тексту

- ▶ Як жило жирафеня? З ким воно проводило час?
- ▶ Чому Каланча не забороняв підходити до огорожі?
- ▶ Яке ставлення автора до головного героя?
- ▶ Хто приходить в гості, щоб Берізка не сумував?
- ▶ Берізка любить:

а) маму,	б) дітей,
в) працівників зоопарку,	
г) інший варіант.	
- ▶ Цей уривок реальний чи вигадка?
Трапляються в наш час такі випадки, коли батьки працюють у зоопарку, а діти відвідують його і допомагають батькам...
- ▶ Вислови власну думку. За ким сумує жирафеня?
- ▶ Знайди в мережі Інтернет і прочитай повністю цей літературний текст.

Місце слова у комунікації

Етапи роботи над текстом

Для того, щоб підготуватися до редагування тексту, треба знати, як працювати з текстом.

1. Вибери тему.
2. Визнач основну думку.
3. Склади план.
4. Добери і систематизуй матеріал.
5. Переглянь початковий план.

Мета редагування: опрацювання тексту з метою виправлення помилок

► Ділові папери

1. Пояснювальна записка. 2. Довідка. 3. Заява.

► Прочитай відредагований текст.

Пояснювальна записка

Запам'ятай!

Пояснювальна записка – це документ, у якому пояснюється якась навчальна чи побутова ситуація (причина пропуску уроків, запізнення, невиконання завдання тощо)!

Зразок:

*Директору
Ремецькій школи-гімназії
Штефанові М.А.*

Пояснювальна записка

*Я, учень 5-а класу Буга Петро, 15 листопада 2017 р.
запізнився на 1-й урок тому, що не прийїхав вчасно рейсовий
автобус.*

Дата

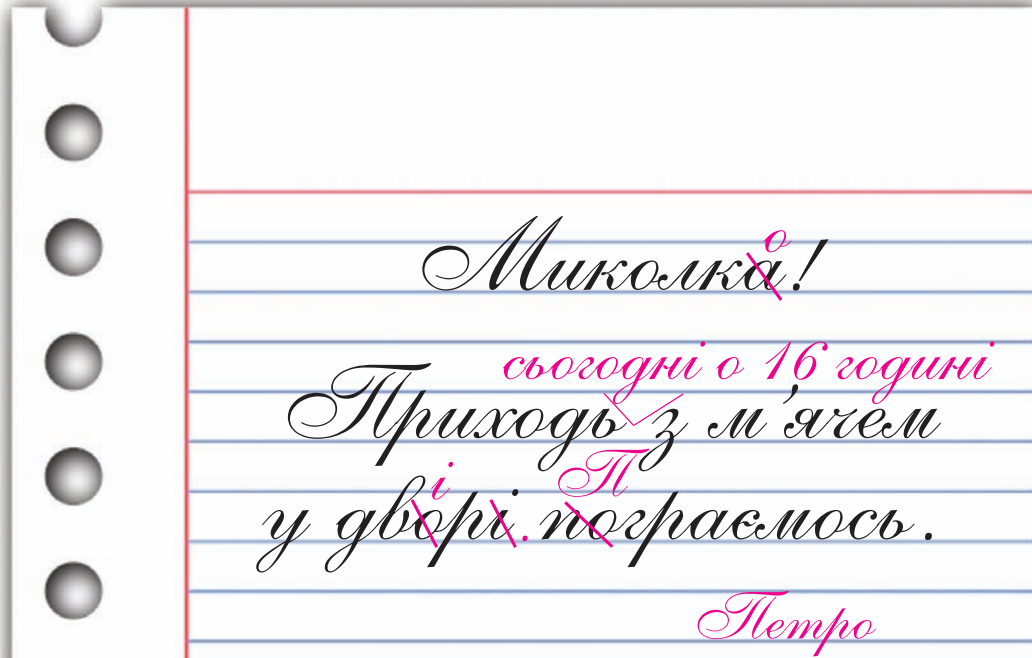
підпис

Записка

Запам'ятай!

Записка – це короткий особистий лист, у якому щось повідомляється!

Заява

Запам'ятай!

Заява – це документ, у якому висловлюється якесь прохання (дозволити пропустити з поважної причини уроки, взяти участь у змаганнях, користуватися бібліотекою тощо)!

Зразок:

Директору Балківської школи-гімназії
Кіпорець В.М.
Учня 5-а класу Бадюла У.П.

Заява

Прошу звільнити мене від уроків фізичної культури з 10 по 15 жовтня 2017 р. у зв'язку з травмою ноги. Медична довідка додається.

Дата

підпис

Тексти відрізняються залежно від мети та від особи, до якої звертаються. Мають певну форму написання.

- ▶ Читаємо та аналізуємо, як написаний текст.
- ▶ Тексти однакові чи відрізняються? Чим саме?
- ▶ Які тексти написані неграмотно? У яких є помилки? Виправ їх.

Запам'ятай! Тексти повинні нести якусь інформацію, мати свою думку, мету, відповідати на певне питання, повідомити!

- Які помилки допущено в пояснювальній записці?
- Кому адресована записка? Пригадай, як пишемо звертання.
- Чого не врахував автор записки?
- Куди повинен прийти Миколка і коли саме?

- ▶ Розглянь малюнок. Склади план послідовності виконання дій.

- ▶ Як ми складаємо план, висловлюємо основні думки, формулюємо їх?
- ▶ Запиши ключові слова. Утвори з ними словосполучення. Введи їх у речення. Склади текст розповідь за малюнком (п'ять-шість речень).
- ▶ Прочитай. Доопрацюй. Виправ помилки, внеси поправки. Перепиши з чернетки у чистовик (зошит).

Перевір себе

-
1. Слово – це: (1 б.)
а) комбінація звуків мови;
б) основна мовна одиниця.
-
2. Словник – це: (1 б.)
а) довідкова книга;
б) художня книга.
-
3. Визнач ряд слів, які мають багато значень: (1 б.)
а) банкомат, помідор, нацбанк, підмет;
б) корабель, зірка, посіяти, корінь.
-
4. У реченні „*Ходить котик по кімнаті, в нього тапочки на ваті*” виділені слова вжиті: (1 б.)
а) в прямому значенні;
б) в переносному значенні.
-
5. Застарілі слова є в рядку: (1 б.)
а) скап, блютуз, флеш-моб;
б) боярище, колгосп, десниця, рать.
-
6. Знайди спільнокореневі слова: (1 б.)
а) друг, другом, другові;
б) дружба, дружити.
-
7. Спільнокореневими є всі слова, окрім (1 б.)
Вранці, ранковий, ранок, ранити, зранку.
-
8. Розбери за будовою слово **пришкільний**. (1 б.)
-
9. Склади два речення зі словом **голова** в прямому й переносному значеннях. (1 б.)
-

Людська цінність

Типи текстів

	Назва типу мовлення		
	Розповідь	Опис	Роздум
На яке питання відповідає	Що відбувається?	Який? Яка? Яке? Які? (Людина, предмет, тварина, рослина, явище)	Чому хтось так робить, чинить? Чому предмет чи особа такі?
Що означає?	Дію, подію, що розгортається в часі і просторі	Ознаку, властивість; характеризує людину, предмет, явище	Причину та наслідки певної дії, події
З чого складається?	Початок, хід, кульмінація, кінцівка	Перелік ознак та загальне враження	Теза, обґрунтування цієї тези, висновки

- Літературний текст
- Нелітературний текст
- Орфографія і орфоепія.
Алфавіт і порядок слів
- Складання писемного тексту

Літературний текст

Пісня про рушник

Рідна мати моя, ти ночей недоспала
І водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя дала.

І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.

Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.

І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші, блакитні твої.

Андрій Малишко

► Знайди антоніми до слів:

недоспала —
дала —

води́ла —
щастя —

проводжала —
далеко —

- ▶ Поясни значення виразів:
На зорі проводжала. На щастя, на долю дала.
- ▶ Поясни написання слів: **край, солов'їне, гаї, візьму.**
- ▶ Скажи, чому після 1, 2, 3 рядків другої строфи поставлено коми?

Строфа, вірш

Вірш – невеликий поетичний твір, найчастіше з римуванням рядків.

Строфа – група віршованих рядків, об'єднаних не тільки за змістом, а й з певним римуванням.

Катрен – вірш з 4 рядків або завіршований до змісту чотиривірш.

Рима

- ▶ Назви виділені слова у першому катрені.
- ▶ Поясни, чому двовірші повторюються. Що це тобі нагадує?
- ▶ Знайди рядки, які римуються? Прочитай їх вголос.
- ▶ Придумай катрен із римованими словами.
- ▶ Добери рими до слів: **край, сонце.**

Образи мами та рушника

- ▶ Які державні символи ти знаєш? Які народні символи є в українців, а в румунів?
- ▶ Що символізує образ матері? Яку роль виконує рушник в домі? Що він символізує у вірші?
- ▶ Продовж вислів, дописуючи власні словосполучення, речення, вирази:
Рушник на щастя, на , на .
- ▶ Який зв'язок між материнськими застереженнями та реальним світом?

- ▶ Які почуття відображені в останніх двох рядках вірша?
- ▶ Запиши ключові слова вірша?
- ▶ В якому значенні вжито слово **оживе**?
- ▶ Випиши у зошит слова, що відтворюють почуття матері.

Художні засоби

- ▶ Прочитай словосполучення. Підкреслені слова – епітети.
Дорога **далека**, **засмучені** очі, **ласкава** усмішка.
- ▶ Для чого автор використовує епітети? Знайди їх у тексті, випиши. З якою метою автор використовує повтори?
- ▶ В якому значенні вжиті виділені слова?
Цвіте доріжка, **щебетання** діброви, **оживе** на рушникові.
- ▶ Поясни значення вислову „**Той рушник простелю наче долю**”. З чим порівнює автор рушник? Чому?

Запам'ятай! **Порівняння** – пояснення якоїсь ознаки одного предмета або явища за допомогою іншого, чимось подібного до нього (*рушник – як вік, мати – як світ*)!

Інтерпретація тексту

- ▶ Яка тема вірша „Пісня про рушник”? Яка головна думка твору? До якого жанру належить цей твір?
- ▶ Слова якої частини мови більше повторюються у вірші?
- ▶ Прослухайте „Пісню про рушник” у виконанні улюбленого артиста.

Запам'ятай! **Літературний художній твір** – основна форма існування літератури як мистецтва слова!

Рецензу

Запам'ятай! Журнал – періодичне друковане видання у вигляді книжки!

Запам'ятай! Газета – періодичне видання на великих аркушах паперу для повідомлення про різноманітні події!

Яка структура

Структура цих текстів різна.

- Які ще нелітературні тексти вам відомі?

Запам'ятай! Нелітературні тексти мають різні теми і стосуються реальних аспектів життя. Вони можуть заінтригувати, зацікавити, закликати, проінформувати читача. Зацікавленість залежить від форми, типу та методів заохочування читача до таких текстів!

- Розглянь малюнки. Склади різні тексти за малюнками: спогади, рекламу, інформацію тощо.

Орфоепія. Орфографія. Алфавіт

- Прочитай правильно букви української абетки.

Аа а	Бб бе	Вв ве	Гг ге	Ґґ ґе	Дд де	Ее е
Єє є	Жж же	Зз зе	Ии и	Іі і	Її ї	Йй йот
Кк ка	Лл ел	Мм ем	Нн ен	Оо о	Пп пе	Рр ер
Сс ес	Тт те	Уу у	Фф еф	Хх ха	Цц це	Чч че
Шш ша	Щщ ща	Ь знак м'якшення ю			Юю ю	Яя я

Запам'ятай! Слова складаються зі **звуків**.

На письмі звуки позначаються **буквами**.

В українській азбуці **33** букви (азбука – абетка – алфавіт)!

- Запиши слова, вставляючи в них пропущену букву. Прочитай, чітко вимовляючи кожную букву.

Уч[ ]нь, осі[ ]ь, к[ ]ас, в[ ]итель, до[ ]ка, кре[ ]да, ві[ ]но.

- Розташуй слова в алфавітному порядку і запиши їх.

Лелека, джерело, портфель, акварель, календар, багаття, ганок, черговий, циркуль, намисто, шука.

- Напиши в зошиті в алфавітному порядку імена учнів твого класу, імена членів твоєї родини.

- Перепиши за алфавітом прізвища українських письменників.

Тарас Шевченко, Ярослав Стельмах, Наталя Забіла, Павло Тичина, Ліна Костенко, Юрій Збанацький, Максим Рильський, Андрій Малишко, Іван Франко.

Голосні та приголосні звуки

В українській мові є шість голосних звуків:
[a], [o], [y], [e], [и], [і] та 32 приголосні звуки!

- Прочитай пари слів і поясни їх значення. Якими голосними звуками відрізняються ці слова?

рука – ріка

липа – лапа

ліс – лис

кит – кіт

мило – мало

гриб – граб

Голосні можуть бути

ненаголошеними *ві́тер, голу́бка*

наголошеними *ка́мінь, дощу́*

М'який знак (ь)

- Прочитай слова вголос по складах. Де знаходяться склади з **ьо**: на початку, у середині чи в кінці складу? Як вимовляються приголосні перед **ьо**?

Сьо-год-ні, сьо-мий, цьо-го, си-ньо-го, льон, пе-ньок, льо-дя-ник, ко-льо-ро-вий.

- Уяви, що ти йдеш лісовою стежкою. Що ти бачиш навкруги? Розкажи про це, використовуючи слова з довідки.

Довідка: *раннього, літнього, сьогодні, мальовничий, схвильовано, тьохкати, майоріли, бадьорий, цього.*

Запам'ятай! Сполучення букв **ьо** пишеться в сере-дині та в кінці складу для позначення на письмі м'якості приголосних перед [o] (льон, сьо-мий)!

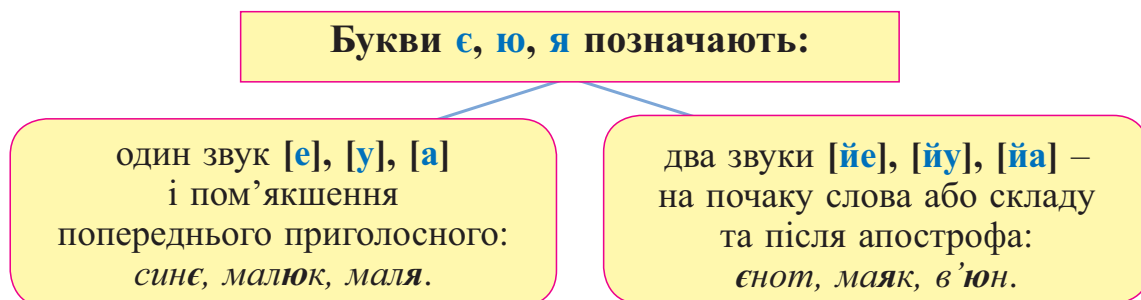
- Із поданих слів склади речення, запиши їх. Підкресли слова з **ьо**, **йо**.

- звуть, нашого, Йосип Васильович, вчителя;
- волошки, синього, квіти, кольору.

Запам'ятай! При переносі слів м'який знак не мож-на відривати від попередньої букви (паль-то, бать-ко)!

Букви я, ю, є, ї. Їх звукове значення

- Розглянь схеми слів, у яких букви **я, ю, є** позначають два звуки.

- Перепиши. Підкресли у словах букви, які позначають два звуки.
Ялинка, ювелір, сіяти, їжа, Юліан, Софія, пір'я, мають.

Запам'ятай! Після приголосних букви **є, ю, я** вказують на м'якість цього приголосного і позначають один звук, але у словах з апострофом – це два звуки!

Порівняй:

гуля	сюрприз	п'єдестал	чапля	літнє
п'ять	кутя	людина	в'юн	дев'ять

Запам'ятай! Буква **ї** завжди позначає два звуки [йі]: їжак, з'їзд!

- Прочитай текст зі стор. 32-33. Випиши по три слова, у яких букви **є, ю, я** позначають один звук і м'який приголосний.

Голосні звуки. Позначення їх буквами

- Прочитай слова.
Мама, молоко, звірі, радіо, килим, березень.
- Пригадай, скільки голосних звуків в українській мові. Чи всі голосні подані в цих словах? Доведи свою відповідь. Придумай два слова із буквою, якої тут не вистачає.

Запам'ятай!

Голосні звуки на письмі позначаються буквами.

[a]	[e]	[и]	[і]	[o]	[y]
a	e	и	і	o	y

Наголос

- Прочитай пари слів. Простеж, як зі зміною наголосу змінюється лексичне значення слова.

за́мок – замо́к, доро́га – дорога́.

Запам'ятай!

Наголошений – це склад, який вимовляється з більшою силою голосу: кажу́, со́нце.

Ненаголошений склад – це склад, на який не падає наголос!

- Прочитай слова, назви наголошені склади. З якої казки ці слова?

Дід, ба́ба, посади́в, рі́пка, гря́дка, клі́че, тя́гне, кі́ця.

Запам'ятай!

Деякі слова мають подвійний наголос: по́милка і поми́лка, за́гадка і зага́дка, за́вжди і за́вжди!

- Перепиши слова. Постав наголос.

Кілометр, одинадцять, барвінок, золото, зелень.

- Перепиши вірш, вставляючи з довідки пропущені слова. Визнач у них наголошений склад.

Дощик, дощик, ти вже [ ]!
 Плаче груша, плаче сли́ва.
 Ти пере́щить [ ],
 Соловейко застуді́вся.
 А тепер лежить під [ ],
 П'є гарячий чай із ме́дом.

Л. Костенко

Довідка: злива, пледом, заходився.

Склад. Поділ слів на склади

- ▶ Прочитай слова і запиши їх, поділяючи на склади. Яким є кожне слово за кількістю складів: односкладове, двоскладове чи багато-складове?

Дуб, сосна, земля, клас, Юліан, дочка, веселка, сім'я, тролейбус, помідори, ожеледь.

- ▶ Прочитай текст на стор. 29. Усно визнач кількість складів у кожному слові. Поясни, чи залежить кількість складів від кількості голосних у слові?

Запам'ятай! Склад з однієї букви не можна залишати в рядку і не можна переносити в наступний рядок!

Запам'ятай! Відкриті склади закінчуються на голосний звук: мо-ре, ру-ка. Закриті склади закінчуються на приголосний звук (руш-ник, доб-рий)!

Апостроф і його вживання на письмі

- ▶ Прочитай слова вголос. Як вимовляються приголосні, після яких пишемо апостроф? Які звуки позначають букви, перед якими після приголосних пишемо апостроф?

Пишемо	Чуємо
б'є	[б+йе]
п'є	[п+йе]
в'яз	[в+йа+з]
м'яч	[м+йа+ч]
солов'ї	[с+о+л+о+в+йі']
пір'я	[п+і'+р+йа]

Запам'ятай! Апостроф (') – це знак, який позначає на письмі роздільну вимову звуків!

- ▶ Прочитай слова, перепиши їх. Назви спочатку букви перед апострофом, потім – після нього.
Б'ють, п'ять, дерев'яний, м'ясо, торф'яний, бур'ян.
- ▶ Як вимовляються у словах з апострофом приголосний і наступний звук – зливо чи роздільно?

Запам'ятай! Апостроф пишеться після букв **б, п, в, м, ф** та **р** (що стоїть у кінці складу), які позначають тверді приголосні звуки, перед **я, ю, є, ї**, що позначають два звуки:

сім'я [с'ім|йа], бур'ян [бур|йан], але ряд [р'ад].

- ▶ Перепиши. Правильно прочитай слова вголос. Зроби звуковий запис виділених слів.
Дові́р'я, м'я́кий, п'е́са, в'ю́ться, Мар'я́на, обóв'язок, пі́р'ї́на, кам'я́ний, па́м'ять, соло́м'яний, подві́р'я.

Запам'ятай! При переносі слова з рядка в рядок апостроф не можна відривати від попередньої букви. Переносити треба так:

Дем'-ян, бур'-ян, пам'-ять або па-м'ять.

- ▶ Прочитай і скажи, які слова з апострофом не можна переносити і чому. З виділеними словами склади речення.
М'ята, п'ю, сім'я, ім'я, пір'я, п'ять, матір'ю, здоров'я.

Запам'ятай! Апостроф перед **я, ю, є** не ставиться, якщо перед буквами **б, п, в, м, ф** є інший приголосний.

Порівняй: т́м'яний, свято, ц́вях, але черв'я́к, торф'я́ний!

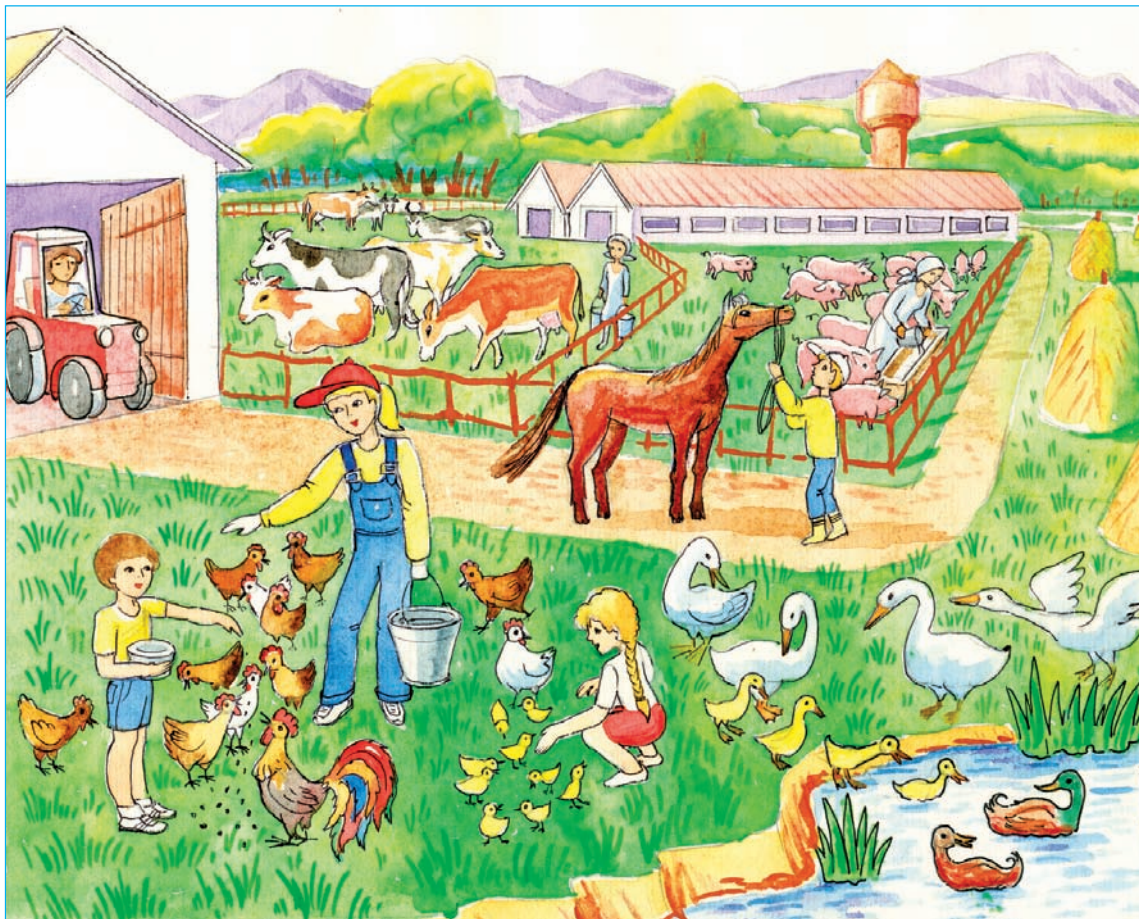
- ▶ Перепиши слова, поставивши, де потрібно, апостроф.
М_ який, ім_ я, мор_ як, зор_ я, пам_ ять, п_ є, св_ ятий, дев_ ять, син_ є, Лук_ ян, пів яблука.

Запам'ятай! Апостроф після **р** не ставиться, коли **р** стоїть на початку складу: бу-ря, бу-ряк, але бур'-ян!

Складання твору за малюнками

- Розглянь малюнок. Склади текст за малюнком і допоміжними словами.

Слова і словосполучення:

Літні канікули, чудовий сонячний день, слухняні діти, свіжа трава, пухнасті кролики, жене овець на пасовисько, напуває теля, годує корову, коле дрова, силе корм курям, допомагають по господарству.

Мис овочі, розвішує білизну, поливає квіти, прасує, заготовляє кріп, часник, перець, шанують працю інших, люблять і поважають батьків.

Етапи роботи над текстом

1. Вибір теми твору
2. Визначення основної думки.
3. Добір і систематизація матеріалу.
4. Складання плану:
  - зачин
  - основна частина
  - закінчення.
5. Робота з чернеткою.
6. Написання твору.
7. Доопрацювання і його редагування.

► Склади власний текст за допомогою малюнка.

Позакласне читання

Я і мій родинний світ

- Прочитай перші три абзаци тексту. Склади план. Продовж читання вголос, виділяючи інтонацією пряму мову.

Життя людини – це найвища цінність...

(Притча)

В одного батька було двоє синів. І ось настав час, коли кожен з них мав піти власною дорогою. Покликав їх батько до себе і каже: „Віддаю я вам все своє багатство. Кожному даю коштовності, землі та все, що є на цих землях. Розпоряджайтеся ними, примножуйте та пам’ятайте мою настанову: найвища цінність – це життя людини.

Обіцяйте мені, що будете берегти життя, як найдорожчий скарб”. Сини пообіцяли і розійшлися своїми дорогами.

Старший син, прийшовши у свої землі, одразу найняв собі найкращу охорону та велику кількість прислуги. Звелів побудувати найміцніший палац і не зводити з нього очей ні вдень, ні вночі, щоб його дорогоцінному життю нічого не загрожувало. Слуги приносили йому найкращу їжу та напої, виконували всі його забаганки. Відокремився він від усього світу, щоб ніяка хвороба чи тривожна звістка не турбували його життя: батькові ж обіцяв.

Молодший син тим часом обходив свої землі. Однак невдовзі побачив велике скупчення людей, що збиралися воювати між собою. Він запитав у них: „Навіщо ви вирішуєте свої проблеми насиллям? Ви ж маєте змогу все обговорити і домовитись”. „А ми про це ніколи не думали. Бійкою все вирішували наші батьки, діди і прадіди, тому й ми так робимо. А й справді, чому б не домовитися”. Війна скінчилася, навіть не розпочавшись, а вдячні матері та жінки кинулися до ніг молодшого сина, дякуючи за збережене життя їхніх синів та чоловіків...

...Ожила природа навколо міста, щедро обдаровуючи всіх своїми плодами. Повернулося до людей життя, не боялися вони вже за майбутнє своїх дітей.

З того часу в цих землях усі живуть у мирі, любові, достатку, бо молодший син й інших навчив батьківської мудрості.

Докотилася звістка про долю синів до самого батька. „Лише один з моїх синочків правильно зрозумів мою настанову”, – з жалем промовив він.

А люди й досі в тих землях пам’ятають про життя одного з синів, ще й своїм дітям переказують, а про життя іншого й згадки не лишилося.

► **Поміркуй над прочитаним.**

- Про кого йде мова в притчі?
- Які стосунки між членами родини?
- Яку настанову дав батько синові?
- Кого із синів люди й досі пам’ятають?
- А про кого і згадки не лишилось? Чому?
- На кого хочеться бути схожим? Що для цього необхідно?
- Випиши із тексту речення, яке містить головну думку твору.
- Наведи приклади життя таких людей – наших сучасників.
- Продовжи речення: „Життя людини – найцінніший скарб, бо...”

► **Літературний проект:**

1 група	2 група	3 група
Склади список якостей, якими, на твою думку, має володіти людина, маючи такий цінний скарб.	Усно назви: які речі є не гідними звання людини.	Що є найціннішим скарбом у твоєму розумінні?

Кожної миті нашого життя ми повинні цінувати не те, що нас віддаляє від людей, а те, що нас об’єднує.

Дж. Рескін

Перевір себе

-
1. Я знаю такі типи текстів: (1 б.)
а) розповідь, художній та літературний;
б) розповідь, опис, міркування (роздум).
-
2. Жанри літературних творів – це: (1 б.)
а) вірш, пісня, оповідання, повість, казка, притча;
б) ліричний, прозовий, драматичний.
-
3. До художніх засобів належать: (1 б.)
а) уособлення, синоніми, спільнокореневі слова;
б) епітети, порівняння, персоніфікація.
-
4. В українському алфавіті є: (1 б.)
а) 35 букв; б) 33 букви.
-
5. В якому рядку наголоси поставлені правильно: (1 б.)
а) знанн'я́, любі́ти, св'ято́, сі́нє;
б) м'я́кий, біо́логія, розпо́відає, ю́шка.
-
6. Назви рядок слів, в якому букви **я, ю, є** позначають два звуки: (1 б.)
а) знання, любити, свято, синє;
б) м'який, біологія, розповідає, юшка.
-
7. В якому варіанті букви завжди позначають два звуки: (1 б.)
а) я, ю, є, ї; б) ї, щ
-
8. Знайди в словнику значення слова **рушник**. (1 б.)
-
9. Вибери правильний рядок: (1 б.)
а) м'ята, буряк, сім'я; б) м'ята, бур'як, сім'я.

Мама єдина

II. Будова тексту

Оповідання

прозові

віршовані

Будова тексту

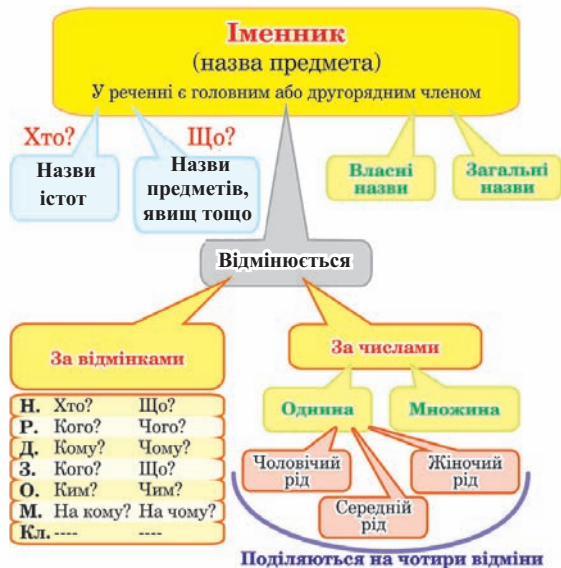
зачин

основна
частина

заключна
частина

- Оповідання
- Іменник
- Простий план
- Структура плану
- Розгорнутий план

Мамина хата

Сива мати сорок літ
Прожила в тій хаті,
Де за ґанком –
вишень цвіт,
Яблуні крислаті!..

Доглядала свій садок,
Мальви буйнорослі...
Але ось – прибув синок
До матусі в гості.

На машині „Жигулі”,
Стрижений по моді...
– Годі жить вам у селі,
Порпатись в городі!

Вже давно пора до нас
Перебратись, мамо:
Телевізор, ванна, газ –
Шик, сказати прямо!

Не ходить ні до гусей,
Ні по воду вранці,
Кожен вечір – то хокей,
То спортивні танці!

– Не вагайтесь! – говорив.
І, знайти щоб „свата”,
В райгазеті об’явив:
„Продається хата!”

Налетіли покупці –
І нема вже хати!..

Втерши сльози на лиці,
В путь збиралась мати.

Походила по двору,
Щоб одвести душу,
В сад зайшла і,
мов сестру,
Обіймала грушу.

Щебетали в синь небес
Птахи на світанні...
І повіз її експрес
До синочка Вані!

...Був давно готовий план,
Як зустріти неньку:
Одвели старій диван,
Тумбочку гарненьку.
Вечорами внук Артур
Грав їй на баяні.
Потім – з бази гарнітур
Притаскали Вані.

Інші меблі – інший план!
І невістка строга
Пересунула диван
Ближче до порога.

Згодом десь припер синок
Дзеркало у рамі,
Та в „передню”, у куток, –
Розкладушку мамі.
Повалило в Ваньків дім
Більше друзів, звісно...
Рік минув,
і в домі всім
Стало „дуже тісно”!

Про повернення в село
Не могла й гадати:
Вже в старій не було
Ні грошей, ні хати!

*****

В мамин сад іде весна,
Знов цвісти він буде...
Де живе тепер вона –
Знають добрі люди!

Степан Олійник

Сварки, чвари почались...
А за тиждень Ванька
Розліпив об'яви скрізь
„Є хороша нянька!”

Оповідання

- ▶ Знайди синоніми до слів: **мати, хата, двір, друзі, родина, добрі.**
- ▶ Добери антоніми до слів: **світання, радіти, давно, повіз.**
- ▶ Поясни лексичне значення виділених в тексті слів.
- ▶ Прочитай ще раз 1 катрен, зміни значення виразів: **сива мати, сорок літ, прожила в тій хаті, за ганком цвіт вишень, яблуні крислаті своїми словами.**
- ▶ Прочитай весь вірш за ролями: автор, мати, син.
- ▶ Прокоментуй слова „**Був давно готовий план, як зустріти неньку**”.
- ▶ Поясни різницю у „часі” – „рік минув і в домі всім стало „дуже тісно”, та „є хороша нянька”.
- ▶ Вислови власну думку про те, яке враження справив на тебе цей твір.
- ▶ Від якої особи оповідач розказує подію?
- ▶ Знайди в творі художні засоби. Випиши їх.
- ▶ Як ти розумієш вислів: „**Іде весна**”, „**Де живе тепер вона**”?
- ▶ Склади речення з словами, що мають декілька значень (*наприклад, путь ... щебетати і т.д.*).

Розвиток подій

- ▶ Початковий стан або експозиція.
- ▶ Яка атмосфера домінує у перших двох рядках? Назви всі ці слова.
- ▶ Звідки з’являється син?
- ▶ Як розгортаються раптово події?
- ▶ Яка причина такої термінової потреби мами, сина? Знайди це у тексті та прочитай.

Причина, мотивація на початковому етапі, інтрига

- ▶ Яка сентиментальність сина примушує маму погодитися?
- ▶ Чому за неї вирішує все син? Яку мету він переслідує? Чи спитали згоди матері?

Початок дій та розвиток подій

- ▶ Знайди у тексті і прочитай місце, де „продається хата”. Прочитай уривок, в якому йде мова про те, що мати збирається в путь. Який стан матері?
- ▶ Знайди у тексті слова, що підкреслюють прощання матері з рідним подвір’ям.
- ▶ Які слова використовує автор для підкреслення швидкості подій. Знайди їх у тексті і зачитай.

Кульмінація

- ▶ Знайди у тексті ті дієслова, що провокують ситуацію між головними героями. Випиши їх.
- ▶ Порівняй стан задоволення сина, розгубленості матері.
- ▶ Подія, яка пришвидшує зміну обставин, – це ... .
- ▶ Прочитай 13 строфу і поясни зміст слів „Повалило в Ваньків дім більше друзів....”

Розв’язка ситуації

- ▶ Якими діями описує оповідач сина? Знайди і прочитай ці слова? Уточни речення, яке висвітлює розв’язку події.
- ▶ Кінець розв’язки. Поясни лексичне значення виразу „Де живе – знають добрі люди”. Вислови власну думку про те, де тепер живе старенька мати.
- ▶ Який урок онук Артур винесе для себе?

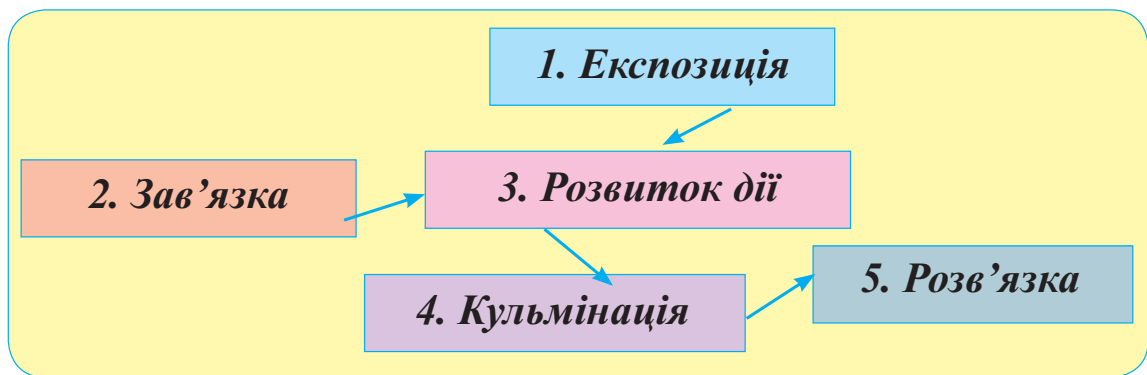
Головні дійові особи твору

- ▶ Назви головних героїв твору?
- ▶ Чи є герої, що залишилися за кадром?
- ▶ До яких героїв ти віднесеш себе у подібній ситуації?

Шануй батька і матір, і продовжаться дні твої на землі.

(Євангеліє. Матвія 19:19)

- ▶ Розглянь схему. Запам'ятай складові частини твору.

- ▶ Що таке оповідання?

Запам'ятай!

Оповідання – невеликий за обсягом прозовий твір, у якому зображуються події з життя одного чи декількох персонажів.

Віршоване оповідання відрізняється від прозового авторським стилем. Частіше віршовані оповідання зустрічаються гумористично-сатиричного характеру.

Сатира – гостра критика чогось, висловлювання негативних явищ дійсності, хиб окремих людей тощо.

- ▶ Розстав наведені словосполучення в відповідному щодо розвитку подій порядку. Інсценуйте ці події.

Син на машині, маму в куток, строга невістка, багато друзів, внук Артур грає на баяні.

- ▶ Подібні життєві ситуації можна побачити в кіно, в театрі, телевізійних серіалах тощо.

Оповідання як форма висловлювання

В оповіданнях, звичайно, наголошується на причині розвитку подій.

- ▶ Прочитай речення. Порівняй їх. Зроби висновок.

Мама була змушена продати хату. А потім? Син про свої обіцянки не згадував.

Мамину хату продали. А потім? У сина краще життя. Чому? Тому що він...

Мамину хату продали. А потім? Син живе у своє задоволення. Чому? Тому що він...

- ▶ Чому оповідання віршоване?

Віршована оповідь має специфічну характеристику, сатиричний напрям, спрямування, у якому розгортаються події.

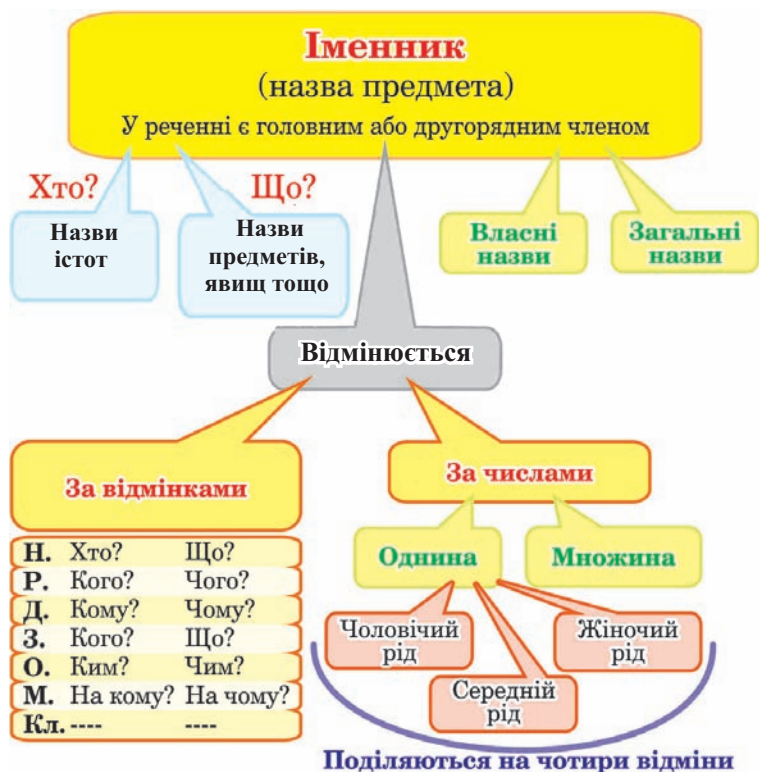
Інтерпретація

- ▶ В літературному тексті оповідання – це розповідь, яка чергується з описом.
- ▶ Змалюй шлях сина та матері словами з тексту.
- ▶ Знайди у тексті деталі для характеристики кожного персонажа.
- ▶ Які стосунки між персонажами?
- ▶ Які риси характеру мами? А які в сина? Порівняй їхню поведінку?
- ▶ Які морально-етичні норми існують в родині? А які в суспільстві?
- ▶ Як ти думаєш, чому мама повірила синові?
- ▶ Які почуття у мами до сина? А у сина до матері? А в родині?
- ▶ Порівняйте казку „Сьома дочка”, притчу „Життя людини – це найвищий скарб” і віршовану оповідь „Мамина хати”.

Іменник

► Розглянь схему.

Запам'ятай!

Іменник – самостійна частина мови, яка називає предмет, явище, дію, ознаку і відповідає на питання *хто?* *що?*

Хто?	Що?	Власні назви	Загальні назви
Назви істот	Назви неістот		
 лікар	 телефон	Бухарест Оксана	школа гардероб

► Доповни речення словами з довідки. На які питання вони відповідають, до якої тематичної групи належать? Перепиши речення.

Лікує хворих .

Учить дітей .

Працює в аптеці .

Продає товари .

Довідка: продавець, аптекар, учитель, лікар.

- ▶ Випиши іменники. Поясни свій вибір.

Сміх, боротися, сміятися, темнота, боротьба, синій, радість, темний, синь, читати, читанка, хоробрість.

- ▶ Прочитай слова. Добери до них слова з протилежним значенням, напиши їх.

Зразок. Зустріч – розлука. Світло – тінь.

Перемога – .

Південь – .

Початок – .

Радість – .

Спека – .

День – .

- ▶ Перепиши і доповни перелік слів, які відповідають на питання **хто?** Поясни, що вони називають.

Агроном, друкарка, актор, однокласник, сестра, друг, підприємець, речник, прокурор, реставратор, магістр.

- ▶ Випиши в одну колонку іменники-назви істот, у другу – назви речей, явищ. Визнач рід. Виділені слова розбери за будовою. Придумай з 2 словами речення.

Кінь, школяр, **музикант**, мапа, мама, грім, село, слово, **ліс**, гордість, вовк, лисиця.

- ▶ Склади речення з парами слів і словосполучень: **вітер – Олег Вітер; ласка – корова Ласка; земля – планета Земля.**

- ▶ Випиши з художнього твору уривок, в якому є власні назви. Поясни їх написання.

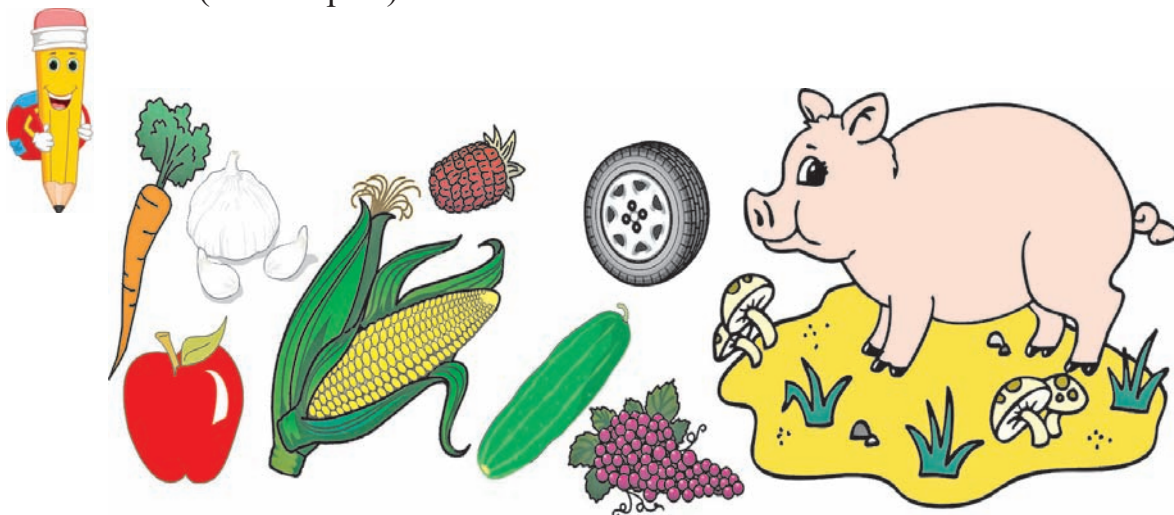
Запам'ятай!

Назви країн, міст, сіл, гір, річок, планет, імена і прізвища людей, клички тварин – це іменники – власні назви, які пишуться з великої літери. Інші іменники – загальні назви – з малої букви!

- ▶ Гра „Хто більше знає”. Вчитель говорить загальну назву, а учні підбирають слова. Наприклад: країна: Румунія ...

Рід іменників

- Розглянь малюнки. Назви предмети, добери до них слова: **він, вона, воно** або **мій, моя, моє**. Склади і напиши речення з трьома іменниками (за вибором).

- Прочитай ряди слів. Скажи, який рід можуть мати іменники. Наведи власні приклади.

Чоловічий рід

він (мій)

учень
учитель
тато
брат

Жіночий рід

вона (моя)

учениця
вчителька
мама
сестра

Середній рід

воно (моє)

вікно
поле
слово
відро

Запам'ятай! В українській мові більшість іменників належать до одного з трьох родів: **чоловічого, жіночого, середнього!**

Деякі іменники можуть бути як чоловічого, так і жіночого роду, тобто спільного роду: сирота, бабіка, нероба, замазура, суддя, голова!

- Перепиши, визнач рід іменників кожної з групи слів.

1. Вихователь, учитель, батько, дідусь, угорець, учень, українець, школяр, чоловік, хлопець, лікар.

2. Мама, бабуся, вихователька, вчителька, лікарка, жінка, угорка, українка, учениця, школярка.

3. Дівча, хлоп'я, дитятко, малятко, цуценя, гусеня, каченя, лоша, вовченя.

- ▶ Випиши іменники у три колонки, розподіливши їх за родами. Підготуй усний опис айстри.

Дитя, зерно, овес, поле, гай, нива, день, сонце, ніч, яблуна, лимон, редька, жито, цибуля, ясен, айстра, очерет, зілля, черешня, клен, місяць, небо, зоря, зірка.

- ▶ Склади по два речення із кожним словом так, щоб в одному воно виступало іменником чоловічого роду, а в іншому – жіночого. Доведи свої дії.

Кіт, вовк, лис, українець, робітник, учитель, директор, суддя, бухгалтер.

- ▶ Визнач тип тексту, добери заголовок. Доведи свою думку. Випиши іменники і визнач їх рід.

Ліс ще дрімає в передранішній тиші... Непорушно стоять дерева, загорнені в сутінь, рясно вкриті краплистою росою. Тихо навкруги, мертво... Лиш де-не-де прокинеться пташка, непевним голосом обізветься зі свого затишку. Ліс ще дрімає... а з синім небом вже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спашне сяйвом, немов од радощів. Небо міниться, небо грає усякими барвами, блідим сяйвом торкає вершечки чорного лісу...

Стрепенувся врешті ліс і собі заграв... Зашепотіли збуджені листочки, оповідаючи сни свої, заметушилась у траві комашня, розітнулося в гущині голосне щебетання й полинуло високо – туди, де небо міниться, де небо грає всякими барвами...

Михайло Коцюбинський

- ▶ Використовуючи свої знання з іноземної мови, проведи спостереження за зміною роду одного і того ж слова в різних мовах. Наприклад: **стіл** – в українській мові – чоловічого роду, а у французькій – жіночого роду.

Число іменника, відмінки

- ▶ Прочитай вірш, випиши іменники, визнач їх рід, число. Склади розповідь про професії своїх батьків.

Головна професія

Учитель, лікар чи геолог,
Письменник, слюсар чи кресляр –
Всі називають головною
Одну професію – школяр.

Анатолій Костецький

- ▶ Доповни за допомогою малюнків іменники, які вживаються тільки в однині або тільки у множині.

Однина: Говерла, листя, волосся, сум, масло, .

Множина: Карпати, двері, сходи, дрова, .

- ▶ Перепиши текст, підкресли іменники. Усно визнач їх рід і число. Що ти знаєш про рід іменників у множині?

Будьте добрими дітьми

Будьте добрими дітьми своїх батьків і матерів...

Що означає бути хорошим сином, доброю дочкою?

Це означає приносити в сім'ю тільки мир і спокій, радість і щастя.

Не приносити тривог, прикростей, образ, ганьби. Не допустити, щоб старість батька й матері була отруєна твоєю ганебною поведінкою.

Турбота про мир і спокій в родині, про радість і щастя батьків повинна стати головним бажанням твого життя.

Василь Сухомлинський

- Розглянь таблицю і запам'ятай.

Іменники змінюються

За відмінками

Називний (Н.)	Хто?	Що?
Родовий (Р.)	Кого?	Чого?
Давальний (Д.)	Кому?	Чому?
Знахідний (З.)	Кого?	Що?
Орудний (О.)	Ким?	Чим?
Місцевий (М.)	На кому?	На чому?
Кличний (Кл.)	—	—

- Напиши іменники у множині.

Книжка, парта, стілець, ручка, учень, школяр, м'яч, виделка, пісня, країна, робітник, вовк, дипломат, актор, телеведучий.

- Прочитай. Випиши іменники. Визнач відмінок кожного з них.

Лісове джерельце

Лісове джерельце,
Добре в нього серце,
Всім дає водиці:
І звіратку, й птиці,
Дереву й травиці,
Квітці і людині.

Тому й не міліє,
Дзюркотить, радіє,
Із лісів дзвінкою
Витіка водою.

Марія Чепурна

- Випиши речення та словосполучення. Постав питання до іменників. Визнач відмінок.

Мама прийшла.
Підпис вчителя.
Виконую завдання.
Грати на гітарі.
Глечик молока.

Сонце світить.
Дякую друзям.
Зустрічаю сусіда.
Надіятися на брата.

План

Головна думка

- ▶ Головна думка в тексті. Тема тексту.

Запам'ятай! Головна думка – те основне, що автор стверджує, хоче висловити своїм текстом!

Тема тексту – це те, про що йдеться в ньому, його зміст!

- ▶ Прочитай ще раз віршовану оповідь „Мамина хата”, визнач головну думку твору. Запиши її. Яка тема тексту?

Як формується головна думка

- ▶ Проаналізуй 1 і 2-у строфу твору:
  1. Мама сорок років жила в своїй хаті.
  2. Вона доглядає за мальвами, садком.
  3. Завітав у гості син.
- ▶ Знайди ключові слова у тексті та склади з ними речення.
  - а) Син приїхав до мами на ....
  - б) Він по моді стри ...
  - в) Вже давно пора до ...
- ▶ На чому приїхав син до мами? Як він віглядає? Що пропонує син мамі?

Простий план

- ▶ Що таке простий план?

Запам'ятай! Простий план – це короткий перелік головних думок, питань або тем тексту!

Розгорнутий план

Як формулюємо другорядні думки

Запам'ятай! Абзац – це частина тексту, об'єднана однією мікротемою. Кожна мікротема (абзац) має ключові слова, які відтворюють зміст абзацу!

- Усі речення в тексті пов'язані між собою. В кожному реченні думка розвивається.
- Яку нову інформацію можна побачити в другому реченні?
- Що нового ти дізнаєшся із наступного речення?
- Як розгортається думка, яка вже відома з попередніх речень?

Як складаємо план тексту

1. Уважно прочитай текст.
2. Визнач його тему та основну думку.
3. Визнач мікротеми (теми кожного абзацу), стисло й чітко сформулюй їх.

Це і є пункти або питання твого плану.

- Чи розкриває твій план зміст усього тексту, чи зв'язані пункти плану між собою за змістом.
- Зроби усний переказ твору за складеним тобою планом.

Перевір себе

-
1. Перепиши текст, вставляючи пропущені літери. (1 б.)

Нап...шу слово про цю хату. Оп...шу її неповторну зовнішність, привітну і в...селу, а часом і сумну. Серед квітів нав...сні і влітку, серед насіння вос...ни. Щезне хата – і спорожніє з...мля.

Мені жаль розлучатися з тобою. Ой хатинон...ко моя, голубон...ко, спасибі тобі. (Олександр Довженко)

-
2. Визнач тему (заголовок) й основну думку тексту. (1 б.)

-
3. Що поєднує оповідь С.Олійника „Мамина хата” і уривок з твору О. Довженка. Напиши про це два-три речення. (1 б.)

-
4. Поміркуй, чому ти любиш свою рідну домівку. Свої міркування запиши (чотири-п'ять речень). (1 б.)

-
5. Випиши із записаного тобою тексту (завдання 1) слова-антоніми. (1 б.)

-
6. Добери синоніми до слова **міркувати**. (1 б.)

-
7. Познач рядок, у якому всі іменники вживаються лише у множині. (1 б.)

- а) окуляри, ножиці, канікули, граблі;
б) терези, олівці, дерева, відра, ворота.

-
8. Поміж поданих іменників знайди лише іменники чоловічого роду, підкресли їх. (1 б.)

Місто, провулок, письменник, оповідання, вірш, степ.

-
9. Склади твір на тему „Батьківська хата”. (1 б.)

Дитячі спогади

II. Будова тексту

Автор

Оповідач

Персонаж

- Автор. Оповідач. Персонаж
- Дієслово
- Оголошення. Запрошення. Лист
- Прийменник

Чарівні окуляри

Пригода восьма У Телебанії-Заекранії

Я вже говорив, що, на відміну від моїх звичайних батьків, Ромчині були бізнесмени. І в Ромки були і комп'ютер, і телевізор класний „Панасонік” з кабельним телебаченням, яке дозволяло дивитися понад тридцять різних каналів. А в нас телевізор був старенький – „Електрон”, який весь час псувався. Зате в нас було багато книжок,

бо мій дідусь Грицько і сам любив читати, і мою маму, свою дочку, привчив, і мене, звичайно. А Ромка книжок майже не читав зовсім.

– А нащо ті книжки читати, коли є телебачення, і комп'ютер, і інтернет? – казав Ромка. – Книжки – то вчорашній день!

– І зовсім ні! – заперечував я. – Мій тато каже, що той, хто читає книжки, розвиває свою уяву, фантазію, бо зримо (так тато й каже) уявляє собі прочитане. А коли дивишся телевізор, нічого собі уявляти не треба, – ти сприймаєш усе готовеньке, вже уявлене і автором сценарію, і режисером, і акторами...

– То це ж прекрасно! – вигукував Ромка. – Нащо морочити собі голову, напружуватися, щось собі уявляти... І взагалі ти не ображайся: по-моєму, ті, хто читає книжки, – здебільшого слабаки, а справжні козаки дивляться бойовики. Ги-ги!.. Навіть у риму вийшло.

Про бойовики Ромка сказав не випадково. Він найбільше полюбляв саме оті американські бойовики, де весь час були бійки, погоні, вибухи, стрілянина і різні жахи. Я ж віддавав перевагу комедіям, казкам, мультикам та різним пізнавальним передачам. Ну, і, звичайно, комп'ютерним іграм, особливо історичним, знову ж таки пізнавальним. Та, позаяк у мене комп'ютера не було, на комп'ютерні ігри я ходив до Ромки. Це було неважко. Ви ж, мабуть, пам'ятаєте, що ми живемо в одному будинку. Сьогодні Ромка подзвонив мені по телефону і сказав:

– Слухай, Їжачку, я зараз додивляюсь бойовик, він уже майже закінчується, всіх героїв повбивали, лишився тільки один... Я вже вмикаю комп'ютер. Через п'ять хвилин приходь. Дома нікого нема, нагромаємося досхочу.

Всеволод Нестайко

Автор, оповідач, персонаж

Нові слова

- ▶ За допомогою нових слів автор ознайомлює з сучасним світом дітей, професіями батьків, дитячими розвагами.
- ▶ Які нові слова з'являються у тексті?
- ▶ Поясніть лексичне значення слів: **телевізор класний**, **„Панасонік”**, **„Електрон”**, **бізнесмен**.
- ▶ Поясни написання слів: **пам'ятати**, **Ромка**, **Грицько**.

Морфологія

- ▶ Як називається частина мови, що відповідає на питання *Хто? Що?*
Автор, персонаж, оповідач, сценарист, режисер, продюсер, актор, твір.

Пунктуація

- ▶ Назви ключові слова 1-ого абзацу.
- ▶ Між ким відбувається розмова в другому-четвертому абзацах?
- ▶ Які розділові знаки вживаються при діалозі?

Художні засоби

- ▶ З'єднай словосполучення із відповідним художнім засобом.

цікава книга	порівняння
книги – вчорашній день	епітет

Мова тексту

- ▶ Слова якої частини мови переважають у тексті? Яка їх роль?
- ▶ Яким реченням за метою висловлювання автор надає перевагу? Чому?
Про що ведуть розмову герої твору?

Дія

- ▶ Про що ведуть розмови герої твору?
- ▶ Ця повість реальна чи фантастична?
- ▶ Поділи текст на частини. Визнач головну думку.
- ▶ Вибери ті слова, що вказують на розвиток подій.
- ▶ Склади план. Перекажи за планом.

Персонаж

- ▶ Дія розгортається завдяки персонажам твору.
- ▶ Які головні персонажі? Які їхні стосунки?
- ▶ Зроби порівняльний аналіз батьків, дітей.
- ▶ Продовж речення.

Ромчині батьки – ...

Батьки Їжачка – ...

Запам'ятай! **Персонажі** – це герої, які діють протягом літературної повісті. Головні персонажі мають повністю самостійні характери, другорядні беруть участь у розвитку сюжету, але їм приділяється менше авторської уваги!

Епізодичні персонажі – з'являються в одному чи кількох епізодах.

Головні персонажі

Персонажі

- Протиставлені (один одному)
- Можуть бути двійниками
- Мати паралельні риси
- ▶ Знайди і прочитай у тексті, що трапляється з Ромкою?
- ▶ Як він здивував друга?

- ▶ Хто був поруч?
- ▶ Реальні чи видумані персонажі твору?

Епізодичні персонажі

- ▶ Як діють між собою герої?
- ▶ Про що вони ведуть мову?
- ▶ Хто їхні батьки?
- ▶ Про яких епізодичних героїв ми дізнаємося лише з розмови головних персонажів?
- ▶ Яка роль другорядних героїв? Чи мають вони вплив на хлопців?

Як ведеться розповідь

1. Час

- ▶ Події розгортаються перед очима читача.
- ▶ Вибери ключові слова, які вказують на початок дій.
- ▶ Зверни увагу на дієслова.
- ▶ Скажи, в якому часі вони вжиті у тексті?
- ▶ Від якої особи ведеться розповідь?

2. Простір

- ▶ Де відбуваються події?
- ▶ Де відбувається подія спочатку: на природі чи в будинку?
- ▶ Де продовжується?
- ▶ Про що це свідчить?

3. Автор і оповідач

- ▶ Яка особа вживає дієслово „говорив”?
- ▶ Хто оповідає? Який портрет оповідача? Оповідач і автор – це одна особа?
- ▶ Який вік оповідача? Чим займається? Чим цікавить читача?
- ▶ Чому оповідь ведеться від 1-ої особи? Чи бере він сам участь в цих подіях?

Запам'ятай! Автор літературного тексту – це людина, яка придумує і пише твір!

Оповідач – людина, яка розказує певний епізод з художнього твору. Оповідання може бути: від 1-ої; від 3-ої особи; невластне прямою мовою!

- ▶ Поміркуй над прочитаним:
  - Уважно прочитай текст мовчки.
  - Який настрій у героїв твору?
  - З якого приводу йде полеміка між головними героями?
  - Прокоментуй вислів: „Книжки – то вчорашній день!”
  - Знайди в тексті та прочитай вголос думку, яку висловив тато іншого героя щодо книг. Чи погоджуєшся ти з ним?
  - Як часто ти дивишся бойовики? Чим вони приваблюють тебе?
  - Придумай власну версію закінчення цього твору.

Літературний портрет

- ▶ Напиши твір-мініатюру „В чому актуальність твору В.Нестайка „Чарівні окуляри”. Вислови припущення, як розгортатимуться події у творі надалі.
- ▶ Зроби рекламу-презентацію книги В.Нестайка „Чарівні окуляри”.

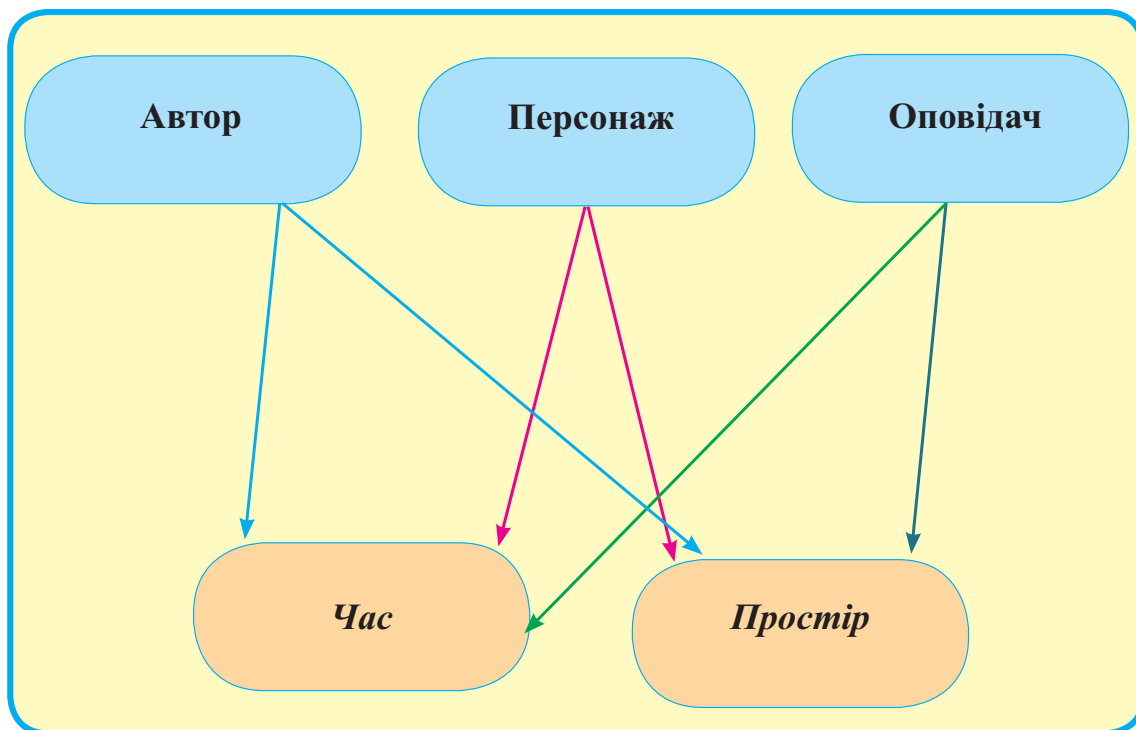

Запам'ятай! **Автор** – особа, яка написала книгу, наукову працю, лист, картину, створила щось нове!

Псевдонім – вигадане ім'я чи прізвище, яким користується письменник замість власного імені і прізвища!

Оповідання – невеликий прозовий твір про якусь подію з життя одного чи кількох героїв протягом короткого проміжку часу!

Запам'ятай! Розглянь схему.

Дієслово як частина мови

► За допомогою таблиці дай відповіді на запитання.

1. Як змінюються дієслова?
2. Дієслова якого часу змінюються за родами?
3. На які дієвідміни поділяються всі дієслова?
4. Якого виду і якого способу вони бувають?

Запам'ятай!

Змінна повнозначна частина мови, що означає поняття дії або стану як процесу, відповідає на питання *що робив?, що робить?, що буде робити?*, називається **дієсловом**!

► Прочитай слова. Які з них означають дію, а які – стан? Випиши їх у дві колонки.

Будувати, літати, червоніти, соромитися, думати, читати, хворіти, сивіти, стояти, переживати, любити, плакати, біліти, білити, розповідати, хвилюватися.

Змінювання дієслів за часами, числами і особами

- Розглянь малюнки. Назви слова, що вказують на дію. Склади речення.

Що робив?

Що робить?

Що буде робити?

Запам'ятай! Дієслова змінюються за часами. Дієслова теперішнього часу відповідають на питання *що робить?*, минулого – *що робив? що зробив?*, майбутнього – *що буде робити? що зробить?*

- Постав питання до дієслів, випиши їх у три колонки. З трьома дієсловами склади й запиши речення.

Минулий час

(що робив?)

писав

Теперішній час

(що робить?)

пише

Майбутній час

(що буде робити?)

буде писати

Читав, співав, читатиме, малює, буде співати, співав, малював, читає, буде малювати, бачить, позичає, дає, побачить.

- Розглянь малюнки, назви слова, що вказують на дію в теперішньому часі.

- Прочитай таблицю, зверни увагу на особові закінчення дієслів теперішнього часу в однині та множині. Як змінюються дієслова?

Особа		Однина
1-ша	я	пишу, читаю, біжу, стою
2-га	ти	пишеш, читаєш, біжиш, стоїш
3-тя	він, вона, воно	пише, читає, біжить, стоїть
Особа		Множина
1-ша	ми	пишемо, читаємо, біжимо, стоїмо
2-га	ви	пишете, читаете, біжите, стоїте
3-тя	вони	пишуть, читають, біжать, стоять

- Вибери із поданих дієслів дієслова теперішнього часу 1-ої особи однини і 1-ої особи множини. Перепиши їх у дві колонки. Познач закінчення.

Питаю, шию, шиють, питаємо, говорю, кажу, кажемо, шиємо, просимо, просить, говоримо, прошу, йду, йдеш.

- Розглянь малюнки. Постав запитання, використовуючи дієслова в минулому часі.

- Прочитай таблицю. Як змінюються дієслова минулого часу в однині?

Рід	Однина	Множина
чоловічий	був	були
жіночий	була	
середній	було	

Запам'ятай! Дієслова минулого часу змінюються за числами, а в однині – за родами!

- Від дієслів теперішнього часу утвори минулий час. Склади з двома дієсловами речення.

Зразок. Стоїть – стояв, стояла, стояло, стояли.

Ходить, росте, співає, грає, мріє, несе, вчить.

- Прочитай речення. Постав дієслова теперішнього часу в минулому часі чоловічого і жіночого родів однини та в множині. Запиши речення.

Вранці я прокидаюсь, встаю, роблю зарядку, снідаю, беру портфель та йду до школи.

- Прочитай уривок з твору. Знайди дієслова минулого часу. Визнач їх число, а в однині рід.

– Моя мама? – здивувалась я.

Мені важко було уявити, що моя вічно заклопотана мама колись була маленькою і навіть розуміла мову квітів.

– Так, а твій тато колись літав на нашу Пурпурову планету. Його ще й досі у нас пам'ятають.

– Тато? Та не може цього бути! Мій тато учений – професор Клим Чайка, і в жодні дива він не вірить. Каже, що все це дурниці.

Леся Воронина

Форми дієслова

- Прочитай текст. Продовж розповідь, вживаючи дієслова в неозначеній формі. Поясни зміст прислів'я.

„Життя прожити – не поле перейти”, – так часто любить повторювати мій дідусь. А нам із сестрою цікаво слухати його оповідки, зручно вмотивівшись на дивані...

Запам'ятай! **Неозначена форма, інфінітив** – це початкова форма дієслова. Дієслова в неозначеній формі відповідають на питання *що робити? що зробити?* Наприклад: *прочитати, читати, вчитися.*

- Прочитай прислів'я, запиши їх. Поясни їхній зміст. Підкресли дієслова, які стоять в неозначеній формі.

1. У криницю воду лити – тільки людей смішити.
2. Краще добре робити, ніж погано говорити.
3. На чужу роботу дивитися – ситому не бути.
4. Тяжко заробити, але легко розгубити.

- Знайди вірші Лесі Українки. Прочитай їх. З тексту „Лісової казки” випиши дієслова в неозначеній формі.

Оголошення

Запам'ятай!

Оголошення – повідомлення, доведення до загального відома якоїсь інформації!

Шановні учні!

У суботу, 30 жовтня, в актовій залі школи відбудеться звітний концерт літературно-драматичного гуртка учнів 5-х класів нашої школи.

Запрошуються всі бажаючі.

Початок о 17 годині.

Рада школи

ЗАПРОШЕННЯ

Шановний (а) Маріє Іванівно

Запрошуємо Вас на звітний концерт літературно-драматичного гуртка учнів 5 класів, який відбудеться в суботу, 30 жовтня в актовій залі школи.

Рада школи

Основними пунктами оголошення є:

1. Звертання.
2. Календарна дата, час і місце проведення заходу.
3. Тема, основний зміст заходу (повідомлення).
4. Підпис: хто оголошує (адреса й телефон організації, що проводить захід, чи особи, яка подає оголошення).

► Склади (за вибором) текст оголошення про:

- конкурс „Міс класу”;
- учнівські збори;
- екскурсію до Сігета;
- футбольний матч.

Прийменник

- Склади три-чотири речення за малюнками. Скажи, які слова використовуються для зв'язку слів у реченні.

Запам'ятай! Є слова, які служать для зв'язку інших слів у словосполученні та реченні: **у, в, на, під, і, та, з, за**. Ці незмінні службові слова називаються **прийменниками**!

- Прочитай та перепиши текст. Як називаються виділені слова?

Баба поклала Колобка **на** вікно. А він покотився з вікна – **на** призьбу, з призьби – **на** землю. Побіг **по** дорозі **до** лісу. **У** лісі зустрів Колобок Вовка, Зайчика та Лисичку.

- Утвори словосполучення, вибравши одне зі службових слів.

Поклала стіл (**на**, **у**, **під**, **за**).

Лежати дерево (**на**, **під**, **за**, **біля**).

- Вибери необхідне службове слово і запиши речення.

Ставок був (**у**, **за**, **біля**) селом.

За грибами ходять (**до**, **у**, **по**) ліс.

Нам (**по**, **у**, **про**, **на**) це розповідала бабуся.

- Перепиши. Підкресли службові слова. Як ти розумієш цей вислів?
З природою живи у дружбі й вона буде тобі в службі.

► Прочитай текст.

Тато любив землю, бо змалечку виріс на полі. Він все вмів робити. Знав народну агрономію, і хоч літами він тоді не був нарівні із сивобородими, але до його порад прислухалися.

А ще любив він домашніх і диких тварин. Я вже згадував, що тато кохався у конях, знався на них. Як він був підпарубком, не раз зустрічався

з ровесниками, від них він багато дізнався, як визначити вік коня, як лікувати деякі хвороби тварин, як доглядати молодняк.

Пригадую, як тато у жнива приніс додому молоденького зайчика. Він жив у нас у хаті з тиждень, а потім усіх обдурив, бо повірили, що став свійським: адже вибігав з-під ліжка на середину кімнати, привселюдно їв моркву чи принесену йому траву. І коли котресь із дітей залишило відчиненими двері, а зайчик побачив у сінях сонячні зайчики, то кинувся на них – і зник назавжди. Батько, дізнавшись про цю okazію, щиро засміявся: добре зробив вухань, що втік, коли ви недодумалися випустити його на волю.

За М. Магера

- Назви тип тексту (розповідь, опис чи міркування).
- Визнач головну думку. Придумай назву.
- Зі скількох абзаців складається текст?
- Перекажи коротко зміст кожного абзацу.
- Хто головний персонаж тексту?
- Розкажи про свого батька.

Позакласне читання **Я і мій родинний світ**

Зорі дитинства

Під осінніми високими зорями затихають оселі, і тепер стає чутнішою мова роси, напівроздягнених дерев і вчорнілих задуманих соняшників, що вже не тягнуться ні до сонця, ні до зірок.

Мене все життя ваблять і хвилюють зорі – їхня довершена і завжди нова краса, і таємнича мінливість, і дивовижні розповіді про них.

Та й перші спогади мого дитинства починаються з зірок.

І тепер, проживши піввіку, я згадую далеке вечірнє стависько, по-темнілі в жалобі трави, що завтра стануть сіном, велетенські шоломи копиць, останній срібний дзвін коси і перший скрип деркача, і соняшник вогника під косарським таганком, і пофоркування невидимих коней, що зайшли в туман, і тонкий посвист дрібних чирят, що струшують зі своїх крилець росу, і дитячий схлип річечки, в яку на все літо повходили м'ята, павині вічка, дикі півники, та й не журяться, а цвітуть собі.

А над усім цим світом, де пахощі сіна злегка притрушує туман і дух молодого, ще не затужавілого зерна, сяють найкращі зорі мого дитинства. Навіть далекий вогник на хуторі біля містка теж здається мені зорею, що стала в чиємусь вікні, щоб радісніше жилося добрим людям...

М. Стельмах

- ▶ Від імені кого ведеться розповідь?
- ▶ Чи можна назвати цей текст автобіографічним? Чому?
- ▶ Яка головна думка тексту?
- ▶ Які спогади зринають в пам'яті героя твору?
- ▶ Яка таємничність дитинства починається з зірок?
- ▶ Знайди цей абзац і прочитай його вголос.
- ▶ Придумай і запиши власне закінчення твору.
- ▶ Склади текст з цікавими спогадами із свого дитинства.
- ▶ Добери до кожного абзаца заголовки і запиши їх у вигляді плану.

Довідка: відпочинок з батьками, дідусями, друзями, робота в полі, сад, город, на вулиці, в школі, перерва, гурток, транспорт, місто.

Перевір себе

-
- 1.** Автором повісті „Чарівні окуляри” є: (1 б.)
а) Володимир Винниченко;
б) Всеволод Нестайко.
-
- 2.** Визнач час дієслів: (1 б.)
напишу, спорожнілі, сумують.
-
- 3.** З’єднай дієслова з відповідними синонімічними висловами (фразеологізмами). (1 б.)
червоніти	набрати в рот води
зазнаватися	пекти раки
мовчати	задирати носа
-
- 4.** Придумай і запиши власну назву (заголовок) до „Пригоди восьмої”. (1 б.)
-
- 5.** Склади і напиши оголошення про: спортивні змагання, похід, екскурсію або на самостійно обрану тему.
-
- 6.** Знайди всі дієслова у тексті на стор. 74. (1 б.)
-
- 7.** Знайди в поданих реченнях дієслова та визнач їх час: (1 б.)
а) Сьогодні я йду до друга в гості.
б) Я ще здалеку побачив свого друга.
-
- 8.** За поданим початком напиши твір. (1 б.)
Сьогодні ми всім класом ходили на екскурсію.
-
- 9.** Напиши лист бабусі, колезі, однокласнику. (1 б.)
-

II. Будова тексту

Діалог

Монолог

Займенник

(вказує на предмети, ознаки і кількість, але не називає їх)

У реченні є головним або другорядним членом

Вказує на

предмет

Хто? Що?

Відмінюється
за відмінками,
деякі мають
рід, число,
вказують на особу

ознаку

Який? Чий?

Відмінюється
за відмінками,
родами і числами

кількість

Скільки? Котрий?

Відмінюється
за відмінками

- Пряма і непряма мова
- Діалог
- Складання діалога
- Займенник. Особові займенники
- Відмінювання. Розряди

Пряма і непряма мова

► Прочитай тексти.

а) Якось Господь Бог вирішив наділити дітей світу талантами. Французи вибрали елегантність і красу, угорці – любов до господарювання, німці – дисципліну і порядок, росіяни – владність, поляки – здатність до торгівлі, італійці одержали хист до музики... Обдарувавши всіх, підвівся Господь Бог зі святого трону і раптом побачив у куточку дівчину. Вона була боса, одягнута у вишиванку, руса коса переплетена синьою стрічкою, на голові мала вінок із червоної калини. І обдарував Господь дівчину піснею.

(Із легенди)

б)

– Журавлі! Діду, журавлі летять!
– Повертаються з вирію веселики нині, – прошепотів дідусь.
– А чому веселики?
– Бо повертаються птахи додому і радіють, що здолали далеку дорогу.

(Василь Чухліб „Журавлі-веселики”)

► Прочитай вислови відомих людей. Перепиши у твій зошит у формі прямої мови, де слова автора стояли б у різних позиціях стосовно прямої мови.

1. Чудеса творять діти, коли читають книжки *(Астрід Лінгрен)*.
2. Читання в роки дитинства – це виховання серця *(Василь Сухомлинський)*.

Запам'ятай! Прямою мовою називається чужа мова передана дослівно з повним збереженням змісту!

Наприклад:

Олесь Гончар писав: „Дитинство – це світанок людини, її вранішня роса”.

Запам'ятай! Непрямою мовою називається чуже мовлення передане не дослівно, а приблизно, від себе, своїми словами лише зі збереженнями основного змісту!

Наприклад:

Олесь Гончар називав дитинство світанком людини, її вранішньою росою.

Пряма і непряма мова як спосіб передачі чужого мовлення

- Ще раз прочитай уривки з текстів. Перекажи зміст першого тексту. Про що йде мова в другому тексті? Розкажи його від свого імені.

Запам'ятай! При заміні прямої мови непрямою:

- відсутня (лінія діалога); тире на початку речення;
- дієслова 1-ої та 2-ої особи змінюються формами 3-ої особи;
- використовується дієслово „сказав”;
- після дієслова – сполучники: що, щоб, чи тощо.

Наприклад:

Дідусь сказав: „Повертаються з вирію веселики нині”
Дідусь сказав, що нині веселики повертаються з вирію.

- Знайди у підручнику два-три речення з прямою та непрямою мовою. Перепиши їх у зошит. Зверни увагу на розділові знаки.

Будова діалога

*Як ми звертаємось до когось,
щоб отримати інформацію*

Спілкування людей може відбуватися у формі **монологу** (говорить тільки один, а інший слухає) і **діалогу** (розмова між двома особами).

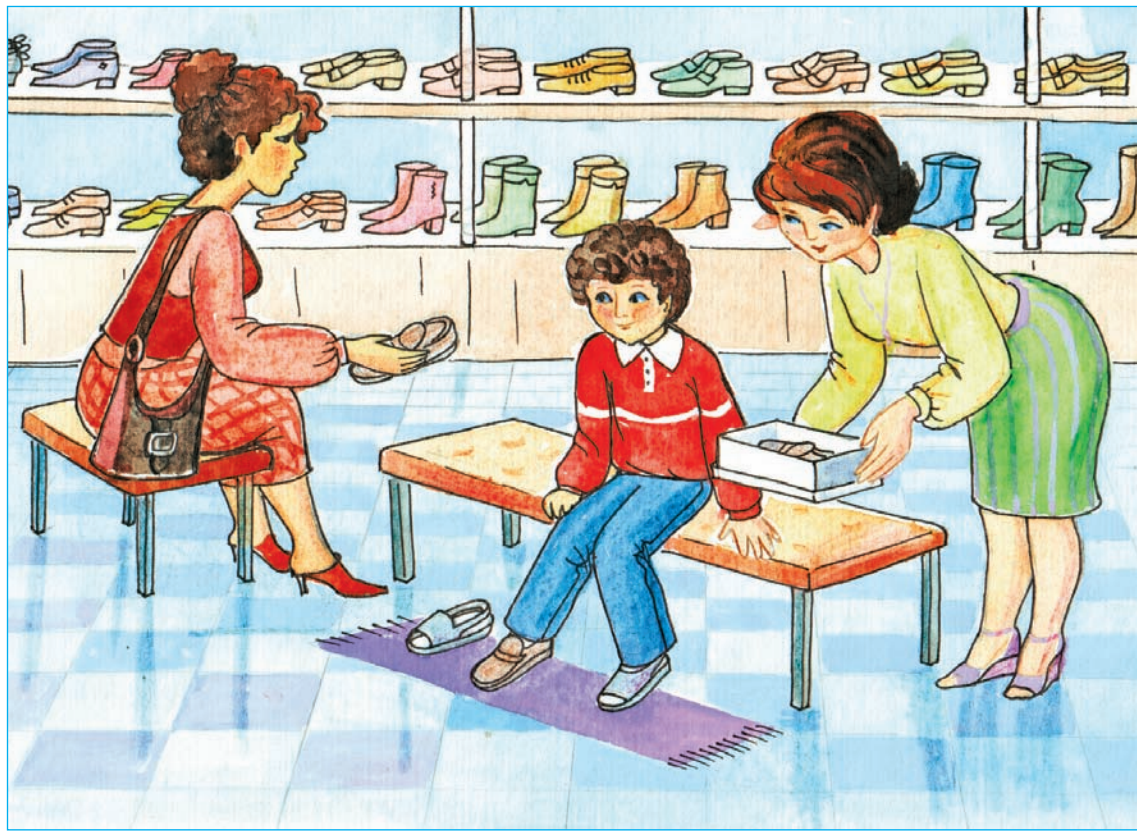
Запам'ятай!

Висловлювання кожного мовця називають реплікою. Кожну репліку пишуть з нового рядка. Перед реплікою ставлять тире!

► При спілкуванні треба дотримуватись певних правил:

- 1) бути ввічливим, привітним і приязним;
- 2) уважно слухати співрозмовника;
- 3) не розмовляти без потреби голосно;
- 4) не вживати грубих слів;
- 5) говорити про те, що цікаво адресатові мовлення;
- 6) використовувати формули ввічливості: доброго здоров'я, раді вітати вас, прошу вибачення, даруйте, дозвольте не погодитись, перепрошую, щиро дякую, бажаю всього найкращого тощо.
- 7) важливо враховувати: умови спілкування, ситуацію, обставини, адресата (з ким спілкуєшся).

► Дотримуючись правил спілкування, склади діалог телефонної розмови, щоб дізнатися про домашнє завдання з математики.

Дослідження

- Прочитай обидва тексти. Визнач, який з них є діалогом, а який монологом. Назви характерні ознаки діалогічного мовлення.

1. Привіт! Мене звати Юля. Я учениця 5-го класу. Навчаюсь на відмінно, особливо люблю історію та літературу. Захоплююсь плаванням. Одна з моїх найкращих подруг Наталя.

2. – Привіт, Наталю. Я рада, що ти знову можеш відвідувати школу. Як почуваєшся?

– Дякую, Юлечко. Я вже здорова. От тільки переживаю, що з контрольною не справлюсь.

– Не переживай, я тобі допоможу.

– Спасибі, подруго. Я сподіваюсь на твою підтримку.

– Бувай.

– До зустрічі.

Складання монологів та діалогів

- ▶ Як треба себе вести під час відпочинку?

- ▶ Продовж діалог або монолог:

Коли ми відпочиваємо в горах, повинні слухатися старших. Самостійно не треба лазити...

Купатися дозволено тільки у відведених для цього місцях.

– Чому не треба нехтувати відміченою відстанню?

– Тому що...

Слова та словосполучення: треба бути обережними, лавини, комахи, мати із собою ліки, мати певні знання про надання першої допомоги на воді чи в іншому випадку...

- ▶ З ким ти, твоя родина познайомились під час відпочинку?

- ▶ Склади усний текст з декількох речень.

Зразок:

Я познайомилась з Дариною, коли знаходилась на Мароморощині.

– Звідки Дарина?

– Вона з України.

– Якою мовою спілкувалися ви?

– Ми спілкувалися і румунською, і українською мовами.

– Як це вам вдалося?

– Бо і я, і Дарина володіємо двома мовами.

- ▶ Прочитай діалог. Зверни увагу на розділові знаки. Знайди і выпиши п'ять іменників жіночого роду.

Перед уроками

– Софійко, коли ми підемо в бібліотеку?

– Навідаймося туди на перерві між уроками.

– Хіба ми встигнемо?

– Але ж у нас цілих двадцять хвилин!

– А якщо там черга? Крім того, я ще не записана до бібліотеки. Там, мабуть, треба оформити якийсь документ. Адже так?

– Справді... Я про це не подумала. Тоді на перерві з'їмо бутерброд, а відразу після уроків підемо в бібліотеку. А пообідаємо потім в їдальні. Згода?

– Гаразд, так і зробимо.

► Прочитай діалог. Знайди іменники і визнач, в якому відмінку вони вжиті.

– Доброго дня! Яка вистава сьогодні йде в театрі?

– Вистава за п'єсою Старицького „За двома зайцями”.

– Чи можна придбати чотири квитки на вечір?

– На жаль, залишилося тільки два квитки.

► Прочитай текст. Скільки осіб бере участь у спілкуванні?

Розмова про сонце

– Скажи мені, мати, де йде сонце спати?

– За високу гору, в золоту комору.

– А хто йому стелить на білій постелі?

– Зіронька вечірня, гарна, як царівна.

– Хто ж його колише усе тихше й тихше?

– Соловей піснями, тиха нічка снами.

– А які сни має, коли засинає?

– Сняться йому квіти, що вдень для них світить.

– А хто його збудить, як світати буде?

– Пташечки веселі збудять із постелі.

– А на що, як встане, то найперш погляне?

– На дітей, серденько, чи встають раненько.

Марійка Підгірянка

► Які відносини між мамою й дитиною?

► З якою метою автор використовує пестливі зменшувальні слова?

► Знайди і прочитай порівняння.

Займенник як частина мови

- Розглянь таблицю. Зверни увагу, на які питання відповідають займенники. Чому вони мають таку назву?

Запам'ятай! Займенник – частина мови, що вказує на предмети, ознаки і кількість, але не називає їх. У реченні є головним або другорядним членом!

- Дай відповіді на запитання, вживаючи замість крапок займенники **я, він, вони, ми**. Поясни їх роль у мовленні.

Хто ти?   Олексій Петрюк.

Він твій однокласник? Так, –   мій однокласник.

Ти вчишся у 4 класі? Ні   вчуся у 5 класі.

Вони ваші друзі? Так   наші друзі.

Вони вчаться у 4 клас? Ні,   не вчимося у 4 клас!

- Прочитай текст. Які слова вжито замість власного іменника **Петро**? Назви їх. У 4 реченні знайди його основу.

Петро мій друг. Він багато читає. Найбільше йому подобаються вірші. Недавно Петро брав участь в обласному конкурсі знавців української мови. Він посів перше місце.

- Розглянь малюнок. Склади речення, використовуючи займенники.

- Прочитай загадку, відгадай її. Назви займенники. Скажи, на які питання вони відповідають.

Він без друзів не існує,
Поважає їх, шанує,
Їх, як треба, заміняє
І в біді не залишає.
Не прикметник, не іменник,
Звуть його усі   .

- Прочитай пари речень. Підкресли в них підмет і присудок. Знайди займенники, що вжиті замість іменників.

1. Прокинувся від сну ліс. Він вмився ранковою росою.
2. Ще не зійшло сонце. Воно лише простягло до неба перші промінці.
3. Небо безхмарне, чисте. Таким воно буває лише ранньої весни.

Особові займенники

- Прочитай таблицю. Які слова є займенниками першої, другої і третьої особи однини і множини?

Однина		Множина	
1-ша особа	я	1-ша особа	ми
2-а особа	ти	2-а особа	ви
3-я особа	він, вона, воно	3-я особа	вони

Слова **я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони** – це особові займенники!

- Яка відмінність між іменником і займенником? Іменник називає особу чи предмет, а займенник указує на особу чи предмет, не називаючи їх.
- Дай відповідь на поставлені питання, використовуючи особові займенники **я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони** у відповідному відмінку. Запиши. Визнач число й рід.

1. Хто зайшов у клас? 2. До кого звернувся учитель? 3. Кому треба вийти? 4. Кого запитав учитель? 5. Ким пишається школа? 6. На кого можна надіятися?

- Запиши речення, додаючи особові займенники. Випиши три іменники, визнач їх рід, число, відмінок.

1. прийшла в гості до подруги.
2. зустрівся з Оленою біля кінотеатру.
3. Світлана просила мене допомогти .
4. зайняв перше місце.
5. були в горах Карпатах.
6. добре відпочили.

- Утвори слова, вставляючи замість крапок особові займенники. Визнач їх рід.

ри́на, кола, мо́фій, ок, ма, блуко.

- Прочитай текст. Запиши його від другої особи однини. Поясни роль займенників в реченнях. Простеж, як змінилися дієслова.

Я встаю рано, снідаю, п'ю чай і йду на прогулянку. Ходжу і дихаю свіжим повітрям. Коли я втомлююся, то сідаю відпочивати. А далі йду до річки. Там я купаюся і лежу на пісочку.

- Прочитай діалог, знайди особові займенники. Усно склади продовження діалогу.

- Що з тобою трапилось, Вадиме? Ти ніколи не запізнювався.
– Вибачте, Олено Іванівно, але сьогодні я проспав. Мій будильник не дзвонив, бо зіпсувався.
– Може, ти міцно спав і не чув, коли він дзвонив?
– Можливо... Пробачте.

- Прочитай текст. На кого вказують займенники, ужиті в другому абзаці? Як ти звертаєшся до своїх батьків, друзів?

Коли ви когось втішаєте, комусь співчуваєте, когось хвалите чи підтримуєте, в усіх цих формах має бути „ви” або „ти” і не має бути „я”.

Ви прекрасний художник! З тобою (вами) так цікаво розмовляти! Ти (ви) сьогодні чудово виступив!

Змінювання займенників за особами, числами та відмінками

- Розглянь таблицю. Прочитай, як відмінюються займенники першої, другої особи в однині та множині. Зверни увагу на займенники **ми**, **ви** в непрямих відмінках.

Відмінок	Однина			Множина	
Н.	<i>хто?</i>	я	ти	ми	ви
Р.	<i>кого?</i>	мене	тебе	нас	вас
Д.	<i>кому?</i>	мені	тобі	нам	вам
З.	<i>кого?</i>	мене	тебе	нас	вас
О.	<i>ким?</i>	мною	тобою	нами	вами
М.	<i>у (на) кому?</i>	на мені	на тобі	на нас	на вас

- Запиши текст під диктовку. Підкресли займенники. Усно визнач їх особу, число та відмінок.

Люби книгу! Вона навчить тебе шанувати людей. З книги ти довідаєшся багато цікавих речей.

Збірки віршів та цікавих оповідань захоплять тебе. Читаючи їх, ти побачиш красу та багатство мови, якою ми розмовляємо і думаємо.

Я сподіваюсь, що читаючи книги, ти відчуєш, який то скарб – наша рідна мова.

- Прочитай і знайди займенники. Чому не можна забувати правила дорожнього руху?

Світлофор зітхає в тузі,
Любі діти, любі друзі,
Завжди слухайте мене –
І нещастя вас мине!

Оксана Сенатович

- Розглянь таблиці. Зверни увагу, як відмінюються займенники третьої особи в однині та множині.

Відмінок	Однина		Множина
Н.	<i>хто?</i>	він, вона, воно	вони
Р.	<i>кого?</i>	його, її, його	їх
Д.	<i>кому?</i>	йому, їй, йому	їм
З.	<i>кого?</i>	його, її, його	їх
О.	<i>ким?</i>	ним, нею, ним	ними
М.	<i>у (на) кому?</i>	на ньому, на ній	них

- Прочитай слова у лівому і правому стовпчиках. Знайди займенники. Які слова ввічливості ти використав?

Ти	Він (вона)
Петре, дай мені книгу! Галино, дай мені цукерки! Сашко, бери книгу! Анжело, візьми цукерки!	Петре Івановичу, дайте мені книгу. Галино Петрівно, дайте мені цукерки!
Ви	
Беріть книги, діти! Діти, візьміть цукерки!	

- Продовж речення, використовуючи слова ввічливості. Запиши їх.

1. Скажіть, будь ласка, Ви .
2. Дозвольте Вас попросити .
3. Я можу запитати у Вас .
4. Щиро дякую Вам за .
5. Шановна , Ви не могли б .

Запам'ятай! Займенник **Ви** може вказувати на одну особу, до якої звертаються з повагою. В такому випадку **Ви** пишуть з великої букви!

Розряди займенників

- Пригадай, на скільки розрядів поділяються займенники за своїм значенням? Які розряди ти знаєш із початкових класів? Що ти можеш про них розповісти?

Запам'ятай! Розряди займенників:

Особові

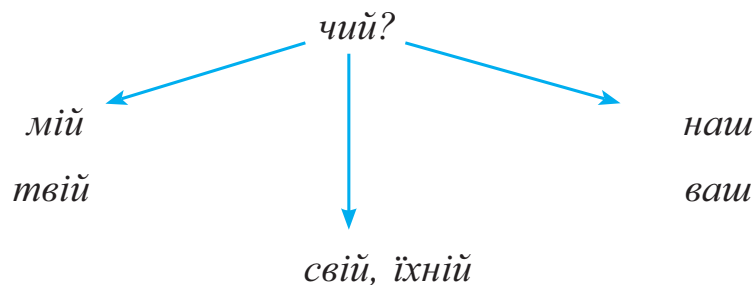

Вказують на особу:

	Однина	Множина
1 особа	<i>я</i>	<i>ми</i>
2 особа	<i>ти</i>	<i>ви</i>
3 особа	<i>він, вона, воно</i>	<i>вони</i>

Присвійні

Вказують на належність кому (чому). Відповідають на питання:

Зворотний себе

Вказує на особу чи предмет, не має називного відмінка.

Питальні

Вживаються в питальних реченнях:

<i>хто?</i>	<i>який?</i>	<i>котрий?</i>
<i>що?</i>	<i>чий?</i>	<i>скільки?</i>

Відносні

Використовуються для зв'язку частин складних речень:

<i>хто</i>	<i>який</i>	<i>котрий</i>
<i>що</i>	<i>чий</i>	<i>скільки</i>

Неозначені

Вказують на предмет, ознаку чи кількість, творяться від питальних за допомогою часток: *аби-, ані-, де-, будь-, казна-, хтозна-, -небудь, -сь: абихто, дехто, когось, казна-хто.*

Заперечні

Вказують на відсутність когось або чогось: **ніхто, ніщо, нічий, нікотрий, ніякий, ніскільки.** Утворюються від питальних займенників за допомогою часток *ні-, ані-.*

Вказівні

Вказують на особу чи предмет і його ознаки:

<i>цей</i> (оцей)	<i>той</i> (отой)	<i>такий</i> (отакий)	<i>стільки</i>	<i>така</i>	<i>котрий?</i>
----------------------	----------------------	--------------------------	----------------	-------------	----------------

Означальні

Узагальнено вказують на ознаки предметів:

<i>сам</i> (самий)	<i>весь</i> (увесь)	<i>всякий</i> (усякий)	<i>кожний</i> (кожен)	<i>інший</i>
-----------------------	---------------------	------------------------	--------------------------	--------------

Запам'ятай!

Зворотний займенник **себе** не має форм числа і роду. Він не має також форми називного відмінка, крім цього, займенник **себе** може належати до всіх трьох осіб. Наприклад: *Я стримав себе. Ти стримав себе. Він стримав себе.*

Займенник **свій** вживається тоді, коли потрібно вказати на приналежність предмета тій особі, яка виступає підметом у

реченні. Наприклад: Я записую свій план. Ти записуєш свій план.

Вказівка на належність третій особі виражається і за допомогою форм родового відмінка особових займенників – **його, її, та їх** (є навіть форми їхній, їхня, їхнє, їхні, що відмінюються).

- Прочитай вірш. Випиши займенники і визнач, до якого розряду вони належать.

Доля

Ти не лукавила зі мною,
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала, ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.

– Учися, серденько, колись
З нас будуть люди, – ти сказала.
А я й послухав, і учивсь,
І вивчився. А ти збрехала.
Які з нас люди? Та дарма!
Ми не лукавили з тобою.

Ми просто йшли: у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо далі, далі слава,
А слава – заповідь моя.

Т. Шевченко

- На що вказують виділені слова? Постав питання до них. Визнач розряд займенників.

1. **Його** весна довіку не зів'яне, **його** „Кобзар” нікому не спалить (М. Рильський).

2. **Стільки** в світі горя, як піску у моря (Народна творчість).

3. І виріс **я** на чужині, і сивію в чужому краї... (Т. Шевченко).

4. Які **самі**, такі й сини (Народна творчість).

- Подумай над змістом приказок і прислів'їв. Перепиши їх, підкресли займенники і визнач їх розряд.

1. Мудрим ніхто не вродився, а навчився.

2. Чого навчився, того за плечима не носити.

3. Хто багато читає, той багато знає.

4. Чого Івась не навчився, того Іван знати не буде.

- Перепиши речення, вживаючи займенники у відповідному відмінку.

Я живу у великій дружній сім'ї. І (я) є найкраща у світі матуся. У (вона) добре серце і працюючі руки. Великим авторитетом у родині користується (я) татусь. (Я) також приємно слухати мудрі поради бабусі та дідуся. Я пишаюся (вони).

Позакласне читання

Я і мій родинний світ

Щасливий день

Сьогодні у мене день народження.

Двері розчиняються. Нікого не видно. Раптом з-за дверей викочується опецькувате цуценя. Хтось підштовхнув його до мене. Воно падає на бік, задирає догори передні лапи. Дивиться чорними очима. Живе! Справжнісіньке!

Я кидаюсь до нього, хапаю на руки. Воно не виборсується, мабуть, утямило, що тепер – моє!

Мама каже:

– Татові дякуй.

Тато на роботі. Коли він прийде, я подякую йому! Вибігаю на балкон, піднімаю цуценя високо вгору – дивиться всі! А воно не скавулить, не боїться, таке гарне, смирененьке цуценятко.

І тут на подвір'ї знялося ревище. Я здригнувся, ніби хтось зненацька підкрався до мене й дав штовхана. Хіба можна сьогодні плакати, в такий день?!

Пускаю цуценя на підлогу – і гайда на подвір'я.

Плаче Катя. Вона стоїть посеред майданчика, поруч – її молодші братик і сестричка. Вони допомагають їй рюмсати.

– Ти чому плачеш? – питаю дівчинку.

Вона відповідає не одразу, ще кілька хвилин реве щосили, тоді вгамовується:

– Я стрічку загубила. Тільки вчора купили. Всі куці обнишпорила – ніде нема. Через якусь стрічку я нізачо не став би плакати. Але Катю я розумію: всі в нашому будинку знають, що мама її сварить за найменшу дрібницю.

Я мчу додому, налітаю на маму.

– Катька стрічку загубила! Онде в дворі плаче. Буде їй дома!..

Мама дістає з шафи стрічку. Я за ту стрічку й біжка до Каті. Та вона тільки зиркнула на неї і в руки не взяла.

– Зразу видно, що не моя, моя – блакитна...

Що робити? Галопом біжу до Наталки, моєї однокласниці. Наталка витягає всі свої стрічки, серед них є блакитні. Тепер ми йдемо до Каті разом. Катя бере одну стрічку.

— Ця схожа... — одразу повеселішала вона.

Як гарно, коли сяє сонечко, кружляють хмарки в ясному небі і ніхто-ніхто більше не плаче. І цуценя дибуляє по квартирі. І батьки в мене такі чудові. Ще й день народження у мене сьогодні!

Найщасливіша я в світі людина!

Майя Фролова

- ▶ Віднови послідовність подій у творі.

І тут на подвір'ї знялося ревище.

Наталка витягає всі свої стрічки.

Катя бере одну стрічку.

Я мчу додому, налітаю на маму.

Раптом з-за дверей викочується опецькувате цуценя.

Вибігаю на балкон, піднімаю цуценя високо вгору — дивіться всі.

- ▶ Чому іменинник почувався щасливим?
- ▶ Як відзначають дні народження у твоїй сім'ї?
- ▶ Розкажи про цікавий випадок, який мав місце у твоєму житті, житті твоєї родини.

Перевір себе

-
- 1.** Прямою мовою називається: (1 б.)
а) зв'язне висловлювання однієї особи;
б) чиєсь висловлювання, передане без змін.
-
- 2.** Діалог – це розмова: (1 б.)
а) двох осіб; б) кількох осіб.
-
- 3.** Визнач речення з прямою мовою (розділові знаки пропущено): (1 б.)
а) Учитель повідомив про те що завтра буде контрольна робота.
б) Учитель повідомив Завтра буде контрольна робота.
-
- 4.** Склади і напиши речення з прямою мовою, яка стоїть після слів автора. (1 б.)
-
- 5.** Займенники – це слова, які: (1 б.)
а) називають предмети;
б) вказують на предмет, не називаючи його.
-
- 6.** Визнач займенники: (1 б.)
а) над, під, від; б) він, нас, ми.
-
- 7.** Замість крапок постав необхідний займенник. (1 б.)
Я пішов до намету, і гусенята побігли за мною, щоразу здіймаючи крик, коли я від ... віддалявся.
а) їх; б) них.
-
- 8.** Визнач, в якому рядку є тільки особові займенники: (1 б.)
а) він, ти, вони, ми; б) він, себе, ти, вони, ми.
-
- 9.** Випиши зі стор. 102 три особові займенники, визнач їх рід, число. (1 б.)
-

А поруч доброта

II. Будова тексту

Опис

Прикметник

(виражає ознаку предмета)

У реченні є другорядним членом, рідше – головним

Змінюється

за відмінками

за числами

однина

множина

чоловічий (-ий, ій)

жіночий (-а, -я)

середній (-е, -є)

за родами

- Опис (науковий, художній)
- Види описів: портрет, пейзаж, інтер'єр
- Прикметник
- Як описуємо
- Усний опис

Гуси-лебеді летять

Розділ перший

Прямо над нашою хатою пролітають лебеді. Вони летять нижче розпатланих, обвислих хмар і струшують на землю бентежні звуки далеких дзвонів. Дід говорить, що так співають лебедині крила. Я придивляюсь до їхнього ма-яння, прислухаюсь до їхнього співу, і мені теж хочеться полетіти за лебедями, тому й підіймаю руки, наче крила. І радість, і смуток, і срібний передзвін огортають та й огортають мене своїм снуванням.

Я стаю ніби меншим, а навколо більшає, росте і міниться увесь світ: і загачене білими хмарами небо, і одноногі скрипучі журавлі, що нікуди не полетять, і полатані веселим зеленим мохом стріхи, і блакитнава діброва під селом, і чорнотіла, туманцем підволохачена земля, що пробилася з-під снігу.

І цей увесь світ тріпоче-міниться в моїх очах і віддаляє та й віддаляє лебедів. Але я не хочу, щоб вони одлітали від нас. От коли б якимсь дивом послушали мене: зробили круг над селом і знову пролетіли над нашою хатою. Аби я був чародієм, то хіба не повернув би їх? Сказав би таємниче слово! Я замислююсь над цим, а навколо мене починає кружляти видіння казки, її нерозгадані дороги, дрімучі праліси і ті гуси-лебедята, що на своїх крилах виносять з біди малого хлопця.

Казка вкладає в мої уста оте слово, до якого дослуховуються земля і вода, птиця в небі й саме небо...

А в цей час наді мною твориться диво: хтось невидимим смичком провів по синьому піднебессі, по білих хмарах, і вони забриніли, як скрипка. Я тягнусь догори і сам собі не вірю: від зарічки знову над нашою хатою пролітають лебеді!

Чи вони послухались мого слова – обкружляли навколо села й повернулись до мене, чи це новий ключ?..

А віща скрипка і срібний відгомін бринять, єднаються над моїм дитинством, підіймають на крила мою душу і забирають її в нерозгадану далину. І добре, і дивно, і радісно стає мені, малому, в цім світі...

Михайло Стельмах

Опис

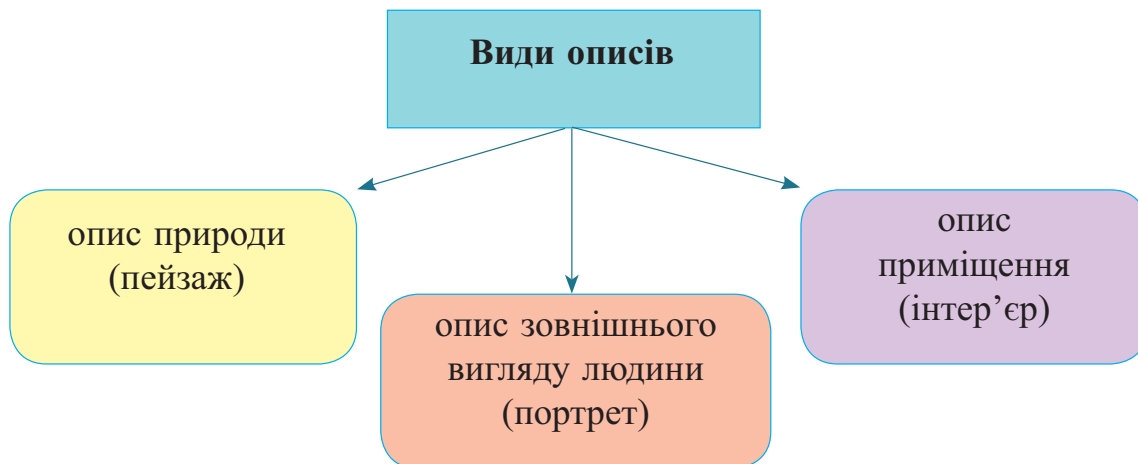
Що і як описуємо

Запам'ятай! Опис – це висловлювання про певні ознаки, властивості предмета, особи чи явища!

Описи художні й наукові.

Елементи, які описуються

В описі використовуються зорові сприймання, тобто візуальні, та аудіативні (чуттєві, слухові).

► Дай усні відповіді на питання.

1. Як летять лебеді?
2. Що про це говорить дід?
3. Які почуття огортають героя?
4. Прочитай виразно вголос другий абзац. Що відчуває оповідач?
5. Чи можна сказати, що головний герой і автор одна й та ж особа? Чому?

Художні засоби

Епітети: бентежні звуки, розпатлані хмари...

Повтори: віддаляє та й віддаляє...

Риторичне питання: Аби я був чародієм, то хіба не повернув би їх?

Порівняння: підіймаю руки, наче крила...

Гіпербола: а навколо більшає увесь світ...

- Знайди у тексті художні засоби. Випиши їх у зошит.

Запам'ятай! **Епітет** – художнє означення, що виділяє та образно змальовує характерні риси, якість предмета чи явища!

- Як описує автор у тексті природні явища, пташинний і рослинний світ, людей?
- Яку картину ти собі уявляєш?
- Яку музику чуєш?
- Опиши свій стан.
- Вибери з тексту місце, де описано, як літають гуси-лебеді.
- Продовжи розповідь самостійно.
- Прочитай тексти. Визнач головну думку в кожному з них, тип тексту і стиль мовлення. До якого виду описів належить кожен із них.

1. Перед мандрівниками була велика вітальня. Стіни були неосяжно високими. Невеликі видовжені вікна були розташовані майже під стелею.

Важкі меблі біля стіни рипіли навіть у відповідь на кроки. У величезному каміні палали дрова, заливаючи вітальню тьманим, миготливим світлом. Біля каміна стояв невеликий столик і два крісла.

За В. Короткевичем

2. Найсвітліше у листяному лісі буває ранньої весни. Під сонячним промінням швидко збільшуються чорні круги талої землі навколо дерев. На очах з'їдає останні кучугури снігу південний теплий вітерець. Задзюрчали по вибалках струмочки.

Розкрились грона пролісок, схожих на небесну блакить. Поодинокі визирнули підсніжники.

В. Пархоменко

3. Дік Сенд був середній на зріст, міцно збудований, чорнявий, із синіми рішучими очима. Робота моряка підготувала його до життєвої боротьби. Його розумне обличчя дихало енергією. Це було обличчя не тільки хороброї, а й завзятої людини.

Жуль Верн

Загальне та детальне зображення

В описі є конкретний та абстрактний час; у пейзажі збір живої та неживої природи, місце, стан, настрій, герої; реальний світ, характеристика місця, подій.

► Прочитай тексти. Визнач тему та головну думку кожного з них.

Хати у нас будували з деревини, глини, соломи, очерету, лози. Верхні їх частини завершали різьбленими силуетами кінської голови. Вона була символом-оберегом „од злих духів”.

Не тільки у свята, а й у будні господині білили хату, розписували стіни, сволюки, стелю, піч. Долівки були земляними. Їх збивали з червоної глини. Щосуботи і на свята долівку змащували, а коли вона висихала, застеляли пахучим різнотрав'ям: татарським зіллям, м'ятою, чебрецем. Під вікнами оселі висаджували півники, мальви, півонії, бузок та калину.

Селянська родина

Важливе місце в мистецтві посідає жанровий, або побутовий, живопис. Картини цього жанру зображають епізоди з повсякденного людського життя.

Чудовим знавцем народного побуту був Тарас Шевченко. До побутового жанру належить його відома картина „Селянська родина”.

На полотні бачимо куточок подвір'я та стареньку хату під солом'яною покрівлею. Тут наприкінці довгого літнього дня зібралася селянська сім'я: молоді батьки, їхній синочок та старий дід. Малюк, мабуть, не-

нароком розбив горщика. Першим порухом батька було покарати сина за шкоду. Лагідним жестом мати заступається за малого. Заспокоєний нею батько в одну руку бере люльку, а другою тягнеться до сина, щоб його приголубити.

Під ногами в людей крутиться цікавий до всього дворовий пес. Неподалік на призьбі сидить і гріється у промінні призахідного сонця сивий дідусь. Він заглиблений у свої думки і не дослухається до того, що відбувається на подвір'ї.

Картина „Селянська родина” знаходиться у Державному музеї Т. Г. Шевченка в Києві. Полотно невелике за розміром, але значне за змістом.

У творі відчувається відгомін біблійного сюжету „Свята родина”. У цім сюжеті прославляється святість Божого Дитяти, доброта, щира материнська любов Богородиці, розважливість і мудрість її чоловіка Йосифа. Цей сюжет Шевченко переніс на український ґрунт. Картина пронизана любов'ю до простого народу.

За Д. Степовиком

- Розпізнай тип мовлення та стиль тексту.
- Які особливості української прадідівської хати? Порівняй її із сучасними забудовами.
- Добери синоніми до слів: **будувати, розписувати, долівка.**

Словник

- Використання наукової термінології

Користуйтесь енциклопедіями, ілюстрованими альбомами, атласами, книгам, фотоальбомами, довідниками, словниками для того щоб знати більше.

Характеристика наукового опису

Мета наукового опису – подати точну інформацію про предмет, його розмір, форму.

У науковому описі слова вживаються у прямому значенні.

- Зроби науковий опис **гусей-лебедів.**

Запам'ятай!

В наукових описах не використовуються художні засоби!

Публіцистичний опис

Запам'ятай!

Публіцистичні описи короткі за змістом. Вони містять конкретну рекламу.

ПРОДАЮ
дім 120 кв. м.
Вул. Емінеску 2.

КУПЛЮ
мопед

Подарую
кошенят

Типи мовлення

- Розглянь таблицю. Пригадай, які бувають типи мовлення.

	Назва типу мовлення		
	Розповідь	Опис	Роздум
На яке питання відповідає	З чого складається?	Який? Яка? Яке? Які? (Людина, предмет, тварина)	Чому хтось так робить, чинить? Чому предмет чи особа такі?
Що означає?	Дію, подію, що розгортається в часі і просторі	Ознаку, властивість; характеризує людину, предмет	Причину та наслідки певної дії, події
З чого складається?	Початок, розгортання подій, кульмінація, кінець	Перелік ознак та загальне враження	Теза, обґрунтування цієї тези, висновки

- Прочитай тексти. У якому з них автор щось або когось описує? У якому з текстів наводяться роздуми або міркування про щось? Як називається тип тексту, в якому автор розповідає про події? Знайди і прочитай цей текст.

Сонечко – невелика круглої форми комаха. Бувають червоні, жовті, навіть сині сонечка. Кількість крапок на тілі комахи різна – 2, 5, 13 або 14. Найчастіше зустрічаються комахи з сімома плямами на надкрилах. Сонечко має шість ніг, чутливі вусики.

За Ю. Дмитрієвим та Н. Пожарицькою

Орися пила молоко, тримаючи кухоль за вушко, і раптом побачила,

що по ньому повзе жучок-сонечко. Вона посадила його на мізинець і стала тихо примовляти:

– Сонечко, сонечко, заглянь у віконечко, свої крильця розпусти, до милого полети.

Воно дійсно злетіло, і молодиця провела його зачарованим, як у маленької дитини, поглядом.

Г. Тютюнник

Чимало народів називають цю цікаву комашину сонечком. У давніх слов'ян вона уособлювала богиню сонця, що дарувала людям світло, урожай та життя. Племена, що жили на території сучасної Німеччини, вважали цих жучків дітьми сонця й дощу.

Поетичні легенди багатьох народів пов'язують цю дрібну істоту з життєдайним світилом. Ось чому на багатьох мовах жучок називається сонечком.

З журналу

- Назви мовні стилі та сфери їх використання.

Назва стилю	Де використовують	Основні види висловлювань
Розмовний	У спілкуванні з близькими людьми, за неофіційних обставин	Розмова на побутові теми
Науковий	У науці, освіті, техніці	Підручник, наукова стаття, лекція, доповідь
Художній	У художній літературі	Оповідання, повість, роман, п'єса, вірш
Офіційно-діловий	У службових стосунках	Закон, постанова, наказ, заява, протокол, договір, звіт
Публіцистичний	У суспільному житті	Промова, звернення, газетна стаття, нарис

- Уважно прочитай текст. Визнач його стильову приналежність. Які види висловлювань характерні для нього? Аргументуй свою відповідь.
- Читав на дошці оголошення?
  - Про танцювальний колектив? Ну, читав...
  - Може, запишемось?
  - Танцюристом? Хлопцеві? А балериною не дражнитимуть?
  - Щоб ти знав, гопак – то не просто собі танець, то мистецтво дво-бою. Кажуть, нічим не поступається дзюдо або самбо! – Тренер із дзюдо розповідав.
  - Значить, правда. Мо' й справді записатися?

З розмови

СЛОВНИК!

Гопак – український народний швидкий танець, одиночний, парний або груповий.

Дзюдо – японська система самозахисту без застосування зброї. Вид спортивної боротьби, який допускає застосування больових прийомів.

Самбо – вид, система боротьби, що включає больові прийоми і дає змогу чинити опір сильнішому чи озброєному супротивникові.

Двобій – боротьба двох супротивників за викликом одного з них; поєдинок.

- Прочитай тексти вголос. Визнач основну думку кожного та стиль мовлення.

Кожен удар блискавки загрожує великим лихом. Він може спричинити вибух і пожежу, зруйнувати димар, пошкодити лінію зв'язку, вбити людину чи тварину. Відомо, що блискавка найчастіше вціляє у високі поодинокі дерева. Тому не можна під ними ховатися від грози. Ще небезпечніше під час грози бігти або купатися.

А ось зовсім інший вплив блискавки. У 1971 році один американський водій з міста Фольмоут потерпів у дорожній катастрофі. Він майже повністю втратив зір і слух. Лікарі не змогли нічим зарадити. Несподівано допомогла блискавка. Після її удару чоловік не тільки залишився живий, а й став добре бачити й чути!

За Володимиром Мезенцевим

Наукова назва едельвейса – леонтоподіум, що в перекладі з грецької – „левина нога”. Інша назва квітки – білотка альпійська. Це трав'янистий багаторічник, стебла висхідні, 30–25 см заввишки. Зібрані в розетку листки довгастоланцетні.

Вся рослина білошерстиста, кошики, діаметром 5–7 міліметрів, зібрані по 5–10 на верхівках стебел щільними головками. Густоопущені приквіткові листки утворюють навколо головок сріблясту „зірку”.

Належить до родини айстрових. Запилюється здебільшого комахами, іноді – вітром. Плід – сім'янка. Росте на вапнякових скелях і на верхній межі лісу.

А сонечко заходить. Річка тече, як щире золото, між зеленими берегами; кучеряві верби купують у воді віти; цвітуть-процвітають маки городні і високоверхі коноплі зеленіють; довкола білої хатки червоніє рясне вишення чи високий кущ калини стріху підпирає. А хатина у розквітлому городі, як у віночку, ховається. І зелено, й червоно, і голубо, й біло, й синьо, й рожево коло тої хатки... Тихо й тепло. Господи!

Марко Вовчок

Незважаючи на солідні розміри, фламінго живляться маленькими рачками з озер. Їхня фільтрувальна система нагадує систему в китів. Втягуючи воду в дзьоб, фламінго за допомогою мускулистого язика проціджує її через цідильний апарат, схожий на сито. Маленькі рачки залишаються всередині дзьоба.

У степових зонах живуть найбільші нелітаючі птахи: в африканській савані – страуси, в Австралії – страуси ему, а в південноамериканських пампасах – нанду. Крім людини, у дорослих страусів нанду майже немає ворогів.

За енциклопедією

- Знайди у мережі Інтернет текст про тварин. Визнач стиль його писання? Доведи свою думку.
- Відшукай у підручнику з історії текст, написаний в офіційно-діловому стилі.

Прикметник як частина мови

- Розглянь таблицю. Зверни увагу на особливості прикметника як частини мови. Вивчи правило.

Запам'ятай! **Прикметник** – самостійна частина мови, що вказує на ознаку предмета і відповідає на питання *який? яка? яке?* У реченні є другорядним членом, рідше – головним!

- Прочитай текст. Знайди прикметники, постав до них питання. Склади речення з виділеними словами.

Були собі царівни-барви. Одягли вони шовкові сукні, кожна інакшу: червону, оранжеву, жовту, зелену, блакитну, синю, фіолетову – та й подалися мандрувати. Примандрували до квітника.

Там красувалися червона троянда, оранжева квасоля, жовтий соняшник, зелена м'ята, блакитні дзвіночки, сині волошки й фіолетові пахучі матіоли, що розцвітають тільки ввечері.

Зірка Мензатюк

- ▶ Прочитай і спиши речення. Зверни увагу на слова – назви ознак. Постав питання до них. Прикметники підкресли хвилястою лінією.

Стежка вузька.

Стіл дерев'яний.

Річка велика.

Сонце яскраве.

Яблуко солодке.

День сонячний.

- ▶ Прочитай прислів'я. Випиши із них парами прикметники-антоніми.

З малої хмари великий дощ буває. Краще гірка правда, ніж солодка брехня. Коли їдять – нероба здоровий, коли працюють – хворий.

- ▶ Прочитай текст. Доведи, що без прикметників текст одноманітний і невиразний. Доповни його прикметниками і напиши.

Настало літо. Гріє сонечко. Зеленіють листочки. Літають бджілки. Усе змінилося з приходом літа.

Узгодження іменника з прикметником

- ▶ Утвори від виділених слів прикметники. Запиши складені словосполучення. З яких частин мови вони складаються?

Зразок. Варення з **малини** – малинове варення.

Каша з **пшона**. Стрічка з **шовку**. Кисіль із **вишень**. Будинок із **цегли**. Гілка **верби**. Ліжко з **дерева**.

- ▶ Пошир речення з прикметниками, добираючи слова з довідки. Запиши їх.

1. сніжком занесло доріжки.

2. Дерев'я одягнуті у , шубки.

Довідка: білим, лісові, теплі, зимові.

- ▶ Відгадай загадки. Підкресли прикметники, постав до них запитання. Добери антоніми до виділених слів.

Влітку сіренький, а взимку біленький. Довгі вуха має, швидко в лісі стрибає.

Як описуємо

Структура твору-опису

► Як необхідно працювати над складанням власного тексту-опису.

1. **Вступ.** Загальне враження від предмета опису, як він з'явився у мене, для чого і де його використовують.

2. **Основна частина.** Розмір, колір, форма предмета (запах, смак). Матеріал, з якого зроблено предмет.

3. **Кінцівка.** Місце предмета в моєму житті, моє ставлення.

► Користуючись орієнтовною схемою, склади текст-опис одного із шкільних предметів (портфель, пенал, олівець) або мобільного телефону.

Запам'ятай! Художній опис змальовує предмети в яскравій, образній формі. У такому описі використовуємо художні засоби (порівняння, епітети, метафори)!

Зразок:

План твору-опису за картиною, малюнком:

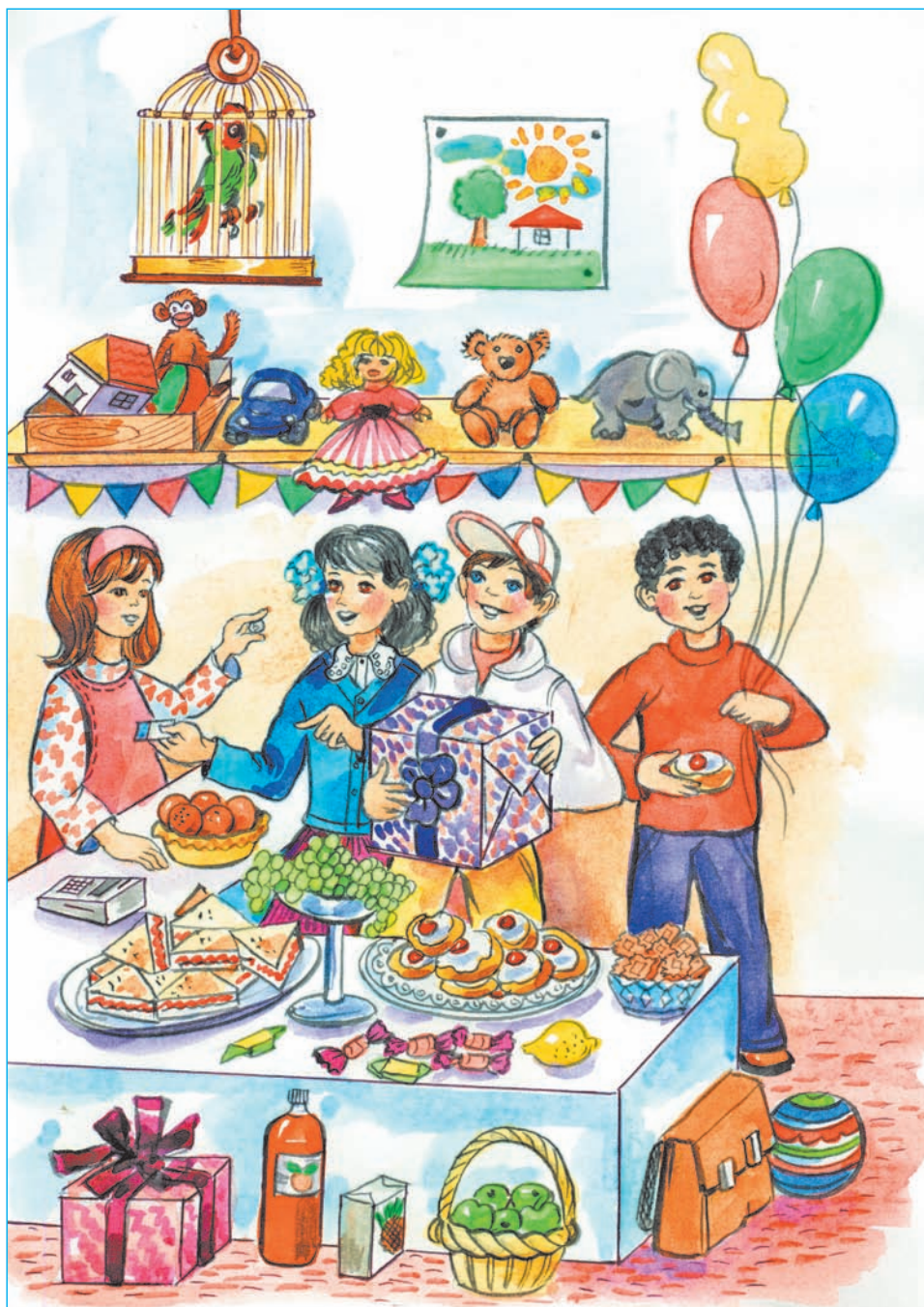
1. Уважно розглянь малюнок.
2. Яке свято наближається у родині?
3. Хто приготував подарунки?
4. Який подарунок для тебе найдорожчий?
5. Хто тебе привітав?
6. Що найбільше запам'яталось?
7. Як пройшло свято?

Робота над текстом (твором):

1. Вибери тему тексту.
2. Визнач тип тексту.
3. Добери і систематизуй матеріал.
4. Запиши опорні слова, словосполучення.
5. Склади план.
6. Працюй з чернеткою.

7. Прочитай повністю написане, відредагуй.
8. Перепиши текст начисто.
9. Пам'ятай про будову тексту, дотримуйся абзаців.

Запам'ятай! Мета наукового опису – подати точну інформацію про предмет (розмір, форму, вагу, колір, матеріал). У науковому описі слова вживаються у прямому значенні.

Позакласне читання

Я і мій родинний світ

Усний опис (художній)

- Прочитай текст. Визнач основну думку. Придумай назву тексту.

Того дня в Галиної мами Марії Петрівни був пречудовий настрій. На роботі в неї все було гаразд, і ось сьогодні її преміювали. І сталося так, що подруга Марії Петрівни мало не силоміць затигнула її до магазину й просто-таки змусила купити сукню. Темно-синя, з білим мереживним комірцем, сукня була до лиця Галиній мамі. І всю свою премію Марія Петрівна витратила на сукню. Тільки й залишилось, що на шоколадку для Галі.

Того вечора в мене не працював телефон. Побачивши у вікно, як Марія Петрівна йде додому, я помахала їй рукою й побігла назустріч. Потрібно було терміново зателефонувати до іншого міста, і я попросила дозволу в сусідки скористатись її телефоном.

Ми увійшли до помешкання. За якусь мить вбрана в нову сукню жінка вже стояла перед дзеркалом. Я не могла стримати захоплення. Сукня була пречудова!

І тут увійшла Галя.

– Що це, мамо? – Галин голос тремтів.

– А мені дали премію, ось я... – Марія Петрівна побачила зблідле обличчя дочки.

– Донечко, розумієш...

Вона простягнула назустріч Галі руки, але та відскочила, крикнучи:

– Не чіпай мене!

І пішла до своєї кімнати.

Звичайно, мені слід було б негайно вибачитись та піти, але міжміська розмова була вже замовлена, і я, почуваячись дуже ніяково, змушена була залишитися.

– Я не хотіла, це мене Надія Степанівна умовила... – виправдовувалась Галина мама. Тут вона згадала про шоколадку. Побачивши її, Галя зовсім знавісніла:

– Ти б ще пляшечку молочка принесла!

Марія Петрівна гірко розплакалась. Тут мій терпець урвався, і, хоч справа ця сімейна, я вже розтулила рота, щоб висловити „вихованій” та „ввічливій” Галюні усе, що я про неї думаю.

Та цієї миті сталося ось що.

Галюня тихенько обняла маму за плечі, притиснулася щічкою до її обличчя й сказала лагідно:

– Не треба плакати. Я вже не серджуся. А сукню можна віднести назад до магазину. І купимо мені, мамочко, гарну імпортну куртку, тут одна дівчина продає. Ще трохи додаси із своєї зарплатні – і купимо!

Галя гладила мамине обличчя, витирала її сльози і примовляла:

– І буде у твоєї донечки найкраща курточка на весь клас, а може, й на всю школу! Я дуже люблю мою рідну матусю...

І, може, відчуваючи все ж якусь ніяковість, сказала мені, доброзичливо всміхаючись:

– Я хочу стати артисткою. У них таке вбрання! І ще слава... Правда, мамочко, ми з тобою хочемо, щоб я стала артисткою?

Та я не вірила жодному її слову. А тобі як здається, ким і якою стане Галюня?

За А. Потаповою

- ▶ Поділися враженнями від прочитаного тексту з однокласниками.
- ▶ Що найбільше вразило?
- ▶ Які відносини у дочки з мамою?
- ▶ Чи можна назвати ставлення Галі до матері лицемірним?
- ▶ Прочитай вголос останній абзац і прокоментуй його.
- ▶ Розкажи про твої стосунки з матір'ю, членами родини.

Перевір себе

---

1. Назви типи мовлення: (1 б.)

- а) опис, оповідання, вірш;
- б) опис, розповідь, міркування.

---

2. Текст складається з: (1 б.)

- а) зачину, основної думки, заголовка;
- б) зачину, основної частини, кінцівки.

---

3. Яке питання можна поставити до тексту-опису: (1 б.)

- а) що робить предмет;   б) який є предмет.

---

4. Прочитай текст. Визнач тип і стиль мовлення. (1 б.)

Соняшник звичайний – поширена сільськогосподарська культура. Стебло високе, пряме. Іноді воно сягає двох метрів. Суцвіття – багато-квітковий кошик. Квітки – трубчасті. Цвіте соняшник з середини липня до кінця серпня.

---

5. Прикметник – це частина мови, що вказує на: (1 б.)

- а) назву предмета;   б) ознаку предмета.

---

6. Прикметники змінюються за: (1 б.)

- а) родами, числами, відмінками;
- б) числами, відмінками, а в однині за родами.

---

7. Від чого залежить рід, число, відмінок прикметника? (1 б.)

---

8. Опиши за допомогою прикметників іменник **день**. (1 б.)

---

9. Із поданих слів склади прислів'я. (1 б.)

Борода, довгий, а, коротка, розум.

II. Будова тексту

Портрет

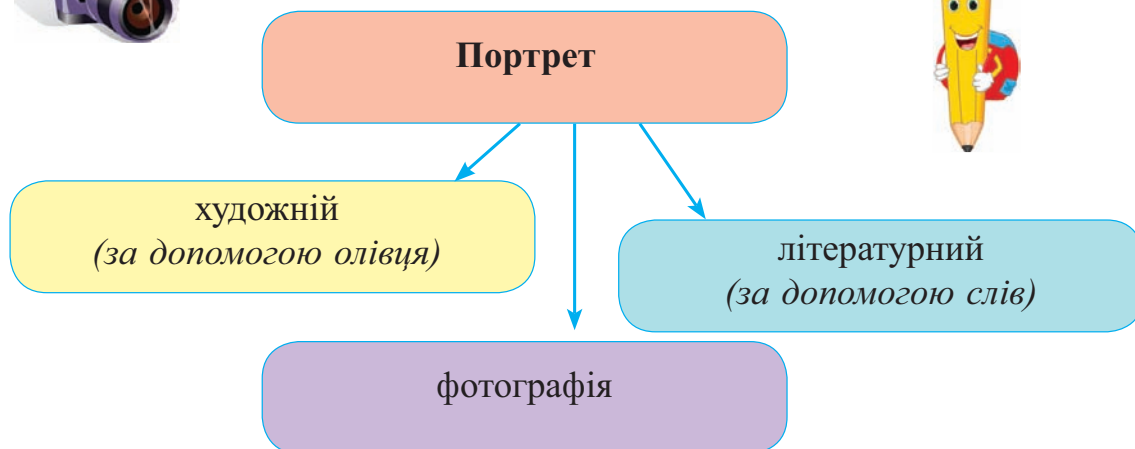

- Портрет літературний, художній
- Літературний портрет
- Інші портрети
- Числівник

Портрет

Запам'ятай! Змалювання зовнішнього вигляду літературного героя називається **портретом**.

Найдетальніше автор описує портрети головних героїв (діювих осіб).

Другорядні персонажі можуть іноді мати лише якусь яскраву деталь, що їх характеризує.

Портретна деталь – це зображення лише однієї, але прикметної, дуже яскравої риси зовнішності (дід увесь, як молоко, білий, і одяга на ньому біла).

Літературний портрет включає: опис обличчя, волосся, статури, одягу, а також міміки, жестів, голосу, манери говорити.

Міміка – це рухи м'язів обличчя, які виражають внутрішній стан людини.

Жести – це рухи рук, які супроводжують людську мову або замінюють її.

СЛОВНИК!

Слово **портрет** походить із французької мови, у якій означає „зображення обличчя людини на фотографії чи картині”.

► Прочитай текст. Хто його автор? З якого твору уривок?

Але більш за все на світі любив я музику. Коли б спитав мене хто-небудь, яку я музику любив у ранньому дитинстві, який інструмент, яких музик, я б сказав, що більш за все я любив слухати клепання коси. Коли тихого вечора, десь перед Петром і Павлом, почав наш батько клепати косу під хатою в саду, ото й була для мене найчарівніша музика. Часом і досі ще здається мені, що й зараз поклепай хто-небудь косу під моїм вікном, я зразу помолодшав би, подобрішав і кинувся до роботи. Високий, чистий дзвін коси передвіщав мені радість і втіху – косовицю.

Я пам'ятаю його з самого малечку.

– Цить, Сашко, не плач, – приказував мені прадід Тарас, коли я починав чогось там ревти, – не плач, дурачок. Приклепаємо косу, та поїдемо на сінокіс на Десну, та накосимо сіна, та наловимо риби, та наваримо каші.

І я примовкав, а Тарас тоді, дідів батько, брав мене на руки і розповідав про Десну, про трави, про таємничі озера – Дзюбине, Церковне, Тихе, про Сейм.

А голос у нього був добрий, і погляд очей, і величезні, мов коріння, волохаті руки були такі ніжні, що, напевно, нікому й ніколи не заподі-

яли зла на землі, не вбили, не одняли, не пролили крові. Знали труд і мир, щедроти й добро.

Олександр Довженко
„Зачарована Десна”

- ▶ Поясни лексичне значення слів **клепати, сінокос**.
- ▶ Знайди антоніми до слів: **тихо, радісно, малеча**.
- ▶ Чому слова Павло і Петро написані з великої букви?

Про що розповідається

1. Час і простір

- ▶ Де відбувається подія: під хатою, а потім – в саду.
- ▶ Про які свята згадується?
- ▶ Про що вони нагадують?
- ▶ Який стан природи?
- ▶ Коли з’являється прадід Тарас?
- ▶ Який він?
- ▶ Знайди слова у тексті та опиши.
- ▶ Зачитай опис діда Тараса.

2. Етапи опису

- ▶ Запиши у зошит уривок з тексту, починаючи словами „А голос у нього був добрий...” і до кінця тексту.
- ▶ Знайди і прочитай по порядку у тексті.

Що описується?

1. Чий портрет?

- ▶ Опиши портрет прадіда Тараса.

- ▶ Знайди у тексті місце, де прадід Тарас заспокоював правнука Сашка. Зачитай вголос.
- ▶ Про що прадід розповідав?
- ▶ Як про це згадує онук?
- ▶ Опиши голос, очі, руки прадіда Тараса.
- ▶ Чому таку велику увагу автор приділяє рукам діда?

Запам'ятай! Літературний портрет – це опис зовнішності персонажа!

Інтерпретація

- ▶ Знайди на ст. 136 та опиши портрет прадіда.
- ▶ Назви тип тексту й стиль мовлення.
- ▶ Які ключові слова?
- ▶ Яка головна думка?
- ▶ Яка тема?
- ▶ Склади простий план тексту
- ▶ Хто літературний персонаж?
- ▶ Назви місце і час дії.
- ▶ Яку нову інформацію ти отримав з тексту?
- ▶ Назви художні засоби, які використав автор, створюючи опис.

Батько

Багато бачив я гарних людей, але такого, як батько, не бачив. Голова в нього була темноволоса, велика і великі розумні сірі очі, тільки в очах чомусь завжди було повно смутку: тяжкі кайдани неписьменності і несвободи. Весь в полоні у сумного і весь в той же час з якоюсь внутрішньою високою культурою думок і почуттів.

Скільки він землі виорав, скільки хліба накосив! Як вправно робив, який був дужий і чистий. Тіло біле, без єдиної точечки, волосся блискуче, хвилясте, руки широкі, щедрі. Як гарно ложку ніс до рота, підтримуючи знизу скоринкою хліба, щоб не покrapать рядно над самою Десною на траві. Жарт любив, точене, влучне слово. Такт розумів і шанобливість. Зневажав начальство і царя. Цар ображав його гідність миршавою рудою борідкою, нікчемною поstattтю і що нібито мав чин нижче за генерала.

Одне, що в батька було некрасиве, – одяг. Ну такий носив одяг негарний, такий безбарвний, убогий! Неначе нелюди зухвалі, аби зневажити образ людини, античну статую укрили брудом і лахміттям. Іде було з шинку додому, плете ногами, дивлячись у землю в темнім смутку, аж плакати хотілось мені, сховавшись в малині з Піратом. І все одно був красивий, – стільки крилося в нього багатства. Косив він чи сіяв, гукав на матір чи на діда, чи посміхався до дітей, чи бив коня, чи самого нещадно били поліцаї, – однаково.

Олександр Довженко

- ▶ Прочитай текст та перекажи його детально.
- ▶ Знайди головну думку у кожному абзаці.
- ▶ Які ключові слова у цьому тексті?

Мій батько

Який же він був красень! Яке в нього було обличчя зі смаглим рум'янцем на всю щоку! Яка горда постава! Які інтелігентні руки! Тепер його руки обважніли й набрякли, а я ж їх пам'ятаю витонченими й ніжними. Ці руки все життя заробляли нам хліб і ні разу не покарали мене, шибеника! Золоті й добрі батькові ручечки...

Як робив він тими руками! Красиво й старанно, за що не візьметься. Такі ж у нього рівні покоси, так низенько бере коса, при самій землі, і ніколи пилінка з-під неї не схватиться! Викосить, як вибриє. А сам все любовно оглядається на свої покоси, на рівнесеньку сіножать і вдоволено усміхається сам до себе.

Пам'ятаю батька молодим, смаглим, з тонкими рисами обличчя та ніби нетутешніми, надто ввічливими й доброзичливими манерами. Коли зирять з екрана нахабні, брехливі очі новоявлених оракулів та ораторів, постають у моїй пам'яті і в душі очі мого батька – прекрасні й чесні очі втомленої одвічною працею на землі людини. В його зітханні – втома людини, що все життя воювала з жадобою й крутітством, та так і не перемогла їх.

Тяжка доля випала поколінню наших батьків. Може, саме об тім, чому нам так тяжко живеться на нашій щедрій і багатій землі, й думає постійно мій батько, розумний і скромний трудівник, що весь вік тяжко працював? Мабуть, про це.

За О. Сизоненком

- Прочитай текст. Склади план.
- Знайди головну думку.
- Опираючись на поданий текст, опиши свого батька.

Позакласне читання

Я і мій родинний світ

Батько та дочка

Уривок

Її батька звали Максимом. Він був безземельний, бо Марусин дід, за панського ще права, був при панах, а не хліборобом, і через те землі йому не дано. Як Максим одружився, то його матері вже не було на світі, та й батько незабаром по тому вмер. Зостався Максим сам із жінкою.

У їх була тільки хатка та дворища **клапоть**, а землю хліборобну наймати доводилось. Поки мати Марусина жива була – вони так-сяк господарювали; а вже як вона вмерла (тільки п'ять год за чоловіком і пожила), то тоді господарство зовсім **занепало**, бо й не можна було хазяйнувати без господині. Максим не схотів женитися вдруге; він од-

дав Марусю в сім'ю до своєї сестри, а сам позабивав вікна та двері у батьковій хаті та й подався заробляти на шахти.

У тітки Маруся вижила чотири роки. Важко їй там було жити!

Вона завжди була як чужа, як **приймачка** у цій сім'ї. Там було вже четверо дітей та двоє старих, – то Маруся була аж сьомою. Усім треба було надати їсти, всіх треба було якось одягти. Тітка з дядьком з усієї сили працювали, годуючи сім'ю, – тож не дивно, що вони часом натякали Марусі, що вона не „своя”. Правда, Максим платив сестрі за дочку скількись там грошей. Тітка з дядьком знали, що цих грошей стане, щоб прогудувати дівчину. А все їм здавалося часом, що Маруся – зайвий **клопіт** у їх; здавалося це їм того, що важка робота в **убозтві** зучила їх труситися над кожною крихтою.

Через те Маруся не знала **жалування** в цій сім'ї. Воно і свої діти тітка не дуже милувала, та все ж то були свої: хоч і покартає, та й пожалує потім. А Маруся була „не своя”, хоч і родичка. Тим вона чула від тітки здебільшого саме бурчання та гримання і мало, дуже мало коли зазнавала жалування.

Борис Грінченко

- ▶ Прочитай текст мовчки.
- ▶ Поясни значення виділених слів.
- ▶ Читай кожен абзац вголос. Знайди ключові слова. Склади і напиши план.
- ▶ Перекажи усно текст за планом.
- ▶ Визнач головну думку. Яка мета тексту?

Позакласне читання

Я і мій родинний світ

Ким бути і ким не бути

Біля книжкового магазину зупинилися Микола і Петро. Зайшли. Микола купив одну, другу книжку і, заплативши гроші, поклав до кишені решту. Петрові сподобалася книжка „Ким бути”. Купиш таку – і відразу багато про що дізнаєшся. Порахував Петро гроші – не вистачає. „Микола, – попросив він, – позич двадцять копійок”. Насупився Микола: „Не вистачає грошей – не купи”. Пошкодував грошей.

Подивилася на приятелів продавчиня, яка щойно давала Миколі решту, і сказала Петрові: „Не засмучуйся, хлопчику! Ким бути – ти дізнаєшся, коли виростеш. А ким не бути – твій товариш показав”.

За Я. Пинясовим

- Які повчальні висновки ти зробиш для себе, проаналізувавши текст?

Хто дужче любить маму

Сестри Валя та Ніна гралися на подвір'ї та чекали маму. От Валя й каже Ніні, що треба до приходу мами полити квіти, підмести підлогу, помити посуд. Ніна відмовилася і чекала на подвір'ї маму. Валя тим часом взялася за роботу. Незабаром прийшла мама. Так і кинулась до неї Ніна. Дівчинка сказала, що довго сиділа і чекала маму. В цей час з хати вийшла Валя. Мама запитала, чому вона її не зустрічає. Дочка відповіла, що підмітала підлогу, поливала квіти, мила посуд. Ніна обняла матір і залепетала, що вона дужче її любить. Мати уважно поглянула на дочок. Потім Валю пригорнула і міцно поцілувала. Ніна тоді все зрозуміла. Вона почервоніла і ледь не заплакала.

За О. Пархоменком

- Чому почервоніла Ніна?
- Як ти допомагаєш своїй мамі?

Сива волосинка

Маленький Михайлик побачив у косі матері три сиві волосинки.

– Мамо, у Вашій косі три сиві волосинки, – сказав Михайлик.

Мама усміхнулась і нічого не сказала. Через кілька днів Михайлик побачив у материній косі чотири сиві волосинки.

– Мамо, – сказав Михайлик здивовано, – у вашій косі чотири сиві волосинки, а було три... Чого це посивіла ще одна волосинка?

– Від болю, – відповіла мати. – Коли болить серце, тоді й сивіє волосинка...

– А від чого ж у вас боліло серце?

– Пам'ятаєш, ти поліз на високе-високе дерево? Я глянула у вікно, побачила тебе на тоненькій гілці. Серце заболіло, й волосинка посивіла.

Михайлик довго сидів задумливий, мовчазний. Потім підійшов до мами, обняв її і тихо спитав:

– Мамо, а коли я на товстій гілці сидітиму, волосинка не посивіє?

Василь Сухомлинський

- Вибери з поданих приказок ту, яка виражає головну думку цього тексту:

Друг пізнається в біді.

Скажи мені, хто твій друг, і я скажу, хто ти.

Позакласне читання

Я і мій родинний світ

Просто Олесь друг

Вони були навіть схожі один на одного. Обидва кирпаті, сіроокі й біляві. Тільки Олесь вищенький на зріст і худіший.

Дружать вони давно, ще з дитячого садка. Четвертий рік. І жодного разу не сварилися. Всі, хто їх знає, кажуть, що їх водою не розіллєш. Разом вони готують уроки, разом ходять у кіно, разом улітку відпочивають в таборі. Завжди і всюди разом.

І поклялися Олесь і Костик взагалі ніколи в житті не розлучатися. Професію вони собі вже обрали. Будуть моряками далекого плавання. Звичайно, на одному кораблі. Правда, спочатку вони думали стати капітанами, та коли дізналися, що двох капітанів на одному кораблі не буває, вирішили бути штурманами або навіть просто матросами.

Це літо вони провели в таборі на березі Азовського моря. Скільки вони там цікавого побачили, взнали й пережили, – важко розказати.

Та ось літо минуло. За кілька днів – до школи. Хоч і шкода розлучатися з веселим і славним літом, але настрої у хлоп'ят добрий, їм дуже хочеться до школи. А тут ще новина! Виявляється, батьки їм приготували подарунок. Першого вересня у Костика й Олеся буде новенька шкільна форма. Оце здорово! Форма! Майже як у справжніх моряків!

Якщо ви коли-небудь мріяли про кораблі та про далекі плавання, ви мусите знати, яку роль у таких мріях відіграє красива морська форма. Без форми не може бути справжньої виправки. Це факт!

Костик і Олесь по кілька разів на день запитували батьків: „Ну як? Скоро? Коли вже буде форма?“. Хлоп'ятам здавалося, що справа посувається надто повільно, і вони хвилювалися. А що, як до першого вересня щось трапиться?

Всеволод Нестайко

- ▶ Назви, які спільні риси у Олеся та Костика. Чим вони були схожі?
- ▶ Яка мрія була у хлопців?
- ▶ Що обіцяли батьки дітям у наступному навчальному році?
- ▶ Чи можна назвати їх справжніми друзями?
- ▶ Поясни, як ти розумієш вислів „їх водою не розіллеш“.
- ▶ Склади усну розповідь „Мій друг“.
- ▶ Уяви себе в ролі капітана корабля в порту Констанца.

Числівник

Запам'ятай! Числівником називається змінна пов-нозначна частина мови, яка означає число або кількість однорідних предметів та порядок їх при лічбі. Числівники відповідають на питання *скільки? котрий? який?*

Числівник може виконувати в реченні роль головного і другорядного члена речення.

Числівники використовуються в усіх стилях мовлення. Найчастіше – в науковому, офіційно-діловому та публіцистичному, де вони служать для точного називання кількості чи порядку предметів.

Числівники вживаються також у розмовному та художньому стилях мовлення. При цьому мета висловлювання не передбачає точного називання кількості (приблизна кількість).

Числівники кількісні та порядкові.

Числівники прості, складні і складені

Запам'ятай! Числівники, що позначають число (сто, п'ять), або певну кількість предметів (три квітки, вісім парт) називаються кількісними. Відповідають на запитання *скільки?* Всі кількісні числівники відмінюються за відмінками!

Запам'ятай! Форми роду мають тільки числівники один (чол. рід), одна (жін. рід), одно, одне (сер. рід) та два (чол. і сер. рід) дві (жін. рід). Форму множини має лише числівник один – одні. Інші кількісні числівники не мають форм роду і числа!

► Запиши числівники, визнач їх розряд.

Дев'ять, п'ятнадцять, одна ціла дві третіх, нуль цілих п'ять десятих, кілька, двадцятєро, дев'яносто, кількасот.

► Утвори від поданих числівників збірні, запиши їх.

Три, п'ять, вісім, шістнадцять, двадцять.

Запам'ятай! Неозначено-кількісні числівники позначають не визначену точно кількість предметів. Наприклад: кілька, декілька, кількасот, багато, мало, чимало.

- Відгадай загадки. Випиши числівники, утвори від них порядкові. Визнач їх групу за будовою.

1. Спить на ліжку біла сплюшка,
В неї аж чотири вушка. (*Подушка*)
2. Два брати у воду дивляться,
А до віку не зійдуться. (*Береги*)
3. Сім братів віком рівні, але іменем різні. (*Дні тижня*)
4. Один ллє, другий п'є, третій росте. (*Дощ, земля, рослина*)

Запам'ятай! Числівники, що означають порядок предметів при лічбі, називаються **порядковими**. Вони відповідають на питання *котрий? котра? котре? або який? яка? яке?*

- Введи фразеологізми у речення. Підкресли числівники, визнач, до якої групи вони належать.
1. Грати першу скрипку.
  2. Сім п'ятниць на тиждень.
  3. Знати, як свої п'ять пальців.
- Склади із правої і лівої частин прислів'я і запиши їх. Визнач кількісні й порядкові числівники.

Краще один раз побачити,	та на другий день продав.
Березень у зими кожуха купив,	ніж сто разів почути.
Ану, вставай, чоловіче,	вже третій півень кукуріче.

Запам'ятай! За будовою і особливостями творення числівники поділяються на три групи: **прості, складні, складені!**

Прості числівники мають тільки один корінь (*один, десять, сто, мільйон, нуль, двоє, декілька*).

Складні числівники складаються з двох коренів простих числівників (*одинадцять, двадцять, тридцять, двісті, триста, кількасот, сімсот*).

Складені числівники будуються з кількох слів (*сто два, двадцять три, двісті сорок сім, три тисячі, вісімсот сорок три*).

- ▶ Визнач розряд, відмінок і синтаксичну роль числівників у прислів'ях.
  1. Сім разів відмір, один раз відріж.
  2. Хто мовчить, той двох навчить.
  3. Поженешся за двома зайцями – жодного не впіймаєш.
- ▶ Прочитай текст уголос. Назви числівники і визнач їх розряд за значенням та будовою. Склади план тексту.

Десять робітників

Зайшов я колись до одної жінки в хату – Одаркою звали жінку. Дивлюсь, а у неї в хаті чисто, гарно так: діти умиті, чисто одягнені, обід зварений.

- Як ви встигаєте все поробити? – питаю я в Одарки. А вона каже:
- Як же мені не встигнути! У мене служать аж десять добрих робітників. Вони мене слухають: що не скажу – зроблять, один одному допомагають...
- Які ж то у вас робітники?
- А ось вони! – засміялась Одарка і поклала на стіл свої десять пальців.

Михайло Коцюбинський

Перевір себе

-
1. Портрет – це: (1 б.)
а) опис природи;
б) опис зовнішнього вигляду людини.

-
2. Слово „портрет” походить з: (1 б.)
а) англійської мови;
б) французької мови.

-
3. Від числівників, що відповідають на питання **скільки?** утвори й запиши числівники, що відповідають на питання **котрий?** (1 б.)

-
4. Один – ..., три – ..., шість – ..., тридцять – ..., сто – ..., сорок – ..., сім – ... . (1 б.)

-
5. Напиши цифри словами: **12, 14, 9, 16, 60, 600.** (1 б.)

-
6. Напиши, узгоджуючи числівники з іменниками. Числівники напиши словами. (1 б.)

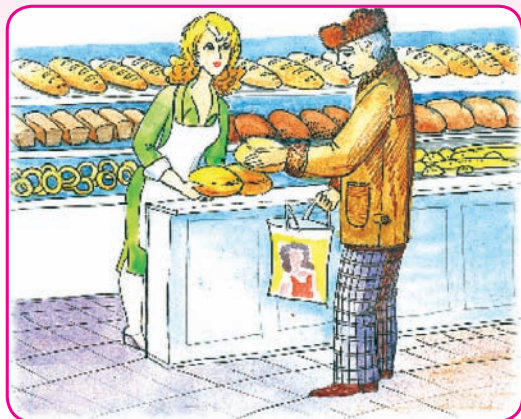
Група лижників складається з 30 (особа). Спортивний одяг видали 18 (турист). У нашому класі 26 (учень).

-
7. Напиши вирази словами: **До 41+9; Від 83-13** (1 б.)

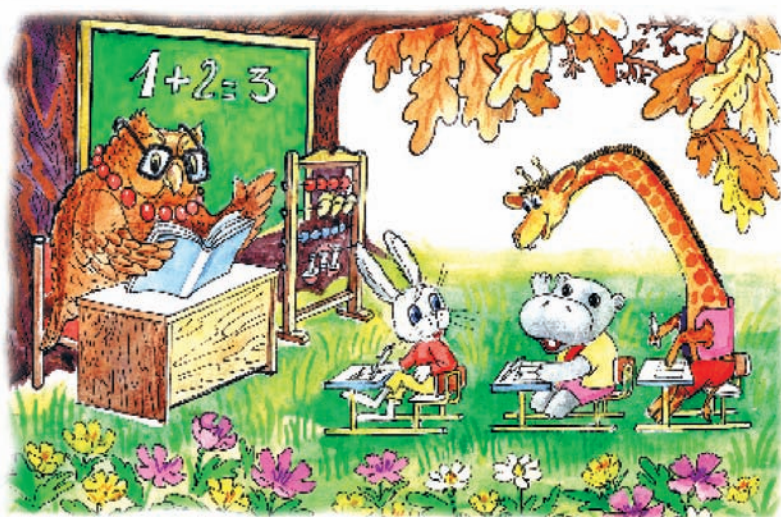
-
8. Числівниками є всі слова в рядку: (1 б.)
а) п'ять, п'ятак, п'ятірка, п'ятий;
б) п'ять, п'ятнадцятий, п'ятсот.

-
9. Складним є кожен числівник рядка: (1 б.)
а) сімсот, триста, дев'яносто;
б) десять, двадцять два, тисяча.

Казковий світ

III. Світ тексту

- Казка. Притча
- Розвиток мовлення
- Легенда
- Граматика
- Пісня. Байка
- Переказ

Кіт і пес

Українська народна казка

Було це чи не було, а зустрілись якось кіт і пес. Пес цілий день гасав лугами, допомагав пастухові череду пасти, а ввечері гарно вечеряв тим, що давав йому хазяїн, і міцно засинав.

От кіт і питає у пса:

– Скажи-но мені, як так: життя твоє таке клопітне, а їси ти всмак і спиш добре. Тим часом я живу в теплі, без турбот, а проте не маю ні спокійного сну, ні смаку до їжі.

Пес і каже котові:

– Потрудись, побігай, а тоді вже обідай. Поробиш усю роботу, то й поспиш в охоту.

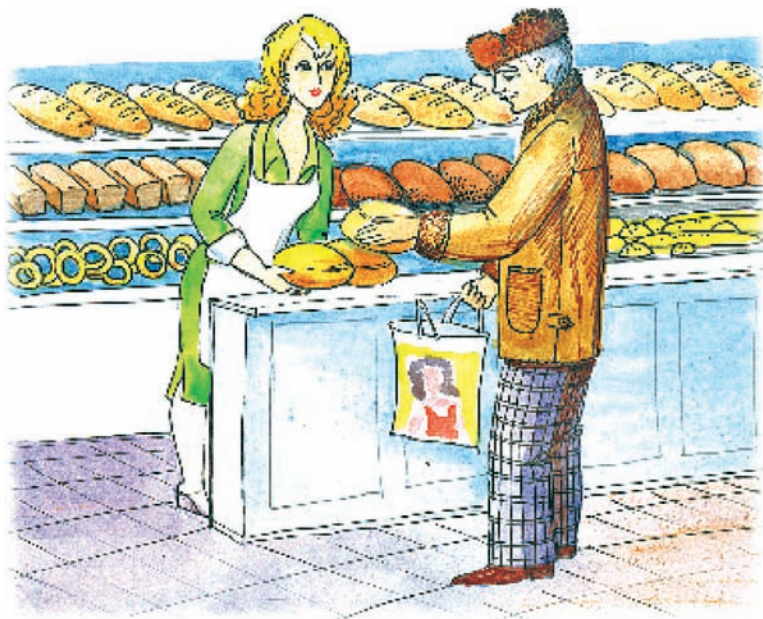
- Знайди в казці вислів, який став прислів'ям.
- Поясни, як ти його розумієш.

Казка – розповідний твір про вигаданих осіб і фантастичні події.

Три хлібини

Притча

Один чоловік щодня купував три хлібини.

– Скажіть, добродію, навіщо ви щодня берете три хлібини? У вас дуже велика сім'я? – з цікавістю запитав продавець.

– І так, і ні, – відповів чоловік. – Розумієте, одна хлібина щодня потрібна нам, другу – позичаю, а третьою виплачую свій борг.

– Цього я не можу зрозуміти! – похитав головою продавець. – Не може бути, щоб людина одночасно позичала комусь і виплачувала свій борг!

– А розуміти тут нічого! – сказав чоловік. – Одну хлібину з'їдаємо ми з дружиною, другу дітям даємо в борг, позичаємо, а третю своїм батькам віддаємо – цим свій борг сплачуємо.

- ▶ Чим зацікавився продавець? Прочитай ці слова.
- ▶ Що відповів чоловік?
- ▶ Що спільного між притчею й байкою?

Запам'ятай!

Притча – алегоричне оповідання з повчальним висновком.

Складання тексту

- Прочитай текст. Про що розповідається в основній частині? Спиши кінцівку. Поясни правопис власних назв у тексті.

Дністер

(Легенда)

1. Зачин

– Знаєте, чому річка Дністер має таку назву?

2. Основна частина

Колись у давнину тут, де Дністер зараз плине, протікав собі маленький безіменний струмок, а вздовж нього люди жили. Були серед них мисливці, хлібороби. І мали вони свій календар. Чи то сіяти треба було, чи свята якогось чекали, то, щоб не збитись з ліку, вони кожен день позначали на піску, що був на березі струмка, позначками. Що не день, то нова позначка. По тих позначках вони знали, скільки днів залишилося, наприклад, до весни...

Але одного разу струмок розлився на довколишні поля і затопив береги. Коли вранці вода спала, вийшли люди на берег, а їхніх позначок на піску нема.

– Хтось дні стер, – бідкались люди і самі собі відповідали: – Та хто?! Струмок дні стер.

З того часу і стали називати струмок, який дні стер, – Дністер.

3. Кінцівка

Тепер це вже не струмок, а велика річка. А бере вона початок аж у самих Карпатах з-під могутнього дуба.

Легенда – поетичне оповідання або народне сказання про історичні події чи життя людей.

Складання тексту-опису чи розповіді на основі власних спостережень

- ▶ Інсценізуй для радіо чи телебачення розповідь про проведені канікули.
- ▶ Зверни увагу на початок дії, розвиток та її завершення.
- ▶ Регулюй дихання, силу голосу, темп мовлення залежно від ситуації та інформації, яку хочеш озвучити.

1. Де ти плануєш відпочивати?
2. Опиши це місце.
3. З ким ти збираєшся відпочивати влітку?
4. Розкажи про свої бажання.
5. Як ти збираєшся проводити час?
6. Яку користь приносить відпочинок?
7. Як ти переконаєш своїх однокласників в тому, що ти справді відпочивав у місті чи селі?

Хато моя, рідна хато!

Переказ

Хато моя, рідна батьківська хато! Ти впливаєш із туманної далечі минулих літ і стоїш переді мною білим видом, немов хмарина серед буйного цвітіння вишень. Яким теплом і лагідним родинним затишком, якою добротою материнською ласкою віє від тебе, рідна хато!

Перші спогади про хату – немов перший досвіток дитинства.

Біля стелі у тебе над головою, під дубовим тесаним сволоком засохлі польові квіти. До сволока на гаку прикріплена мотузочкою вербова колиска. Мати наспівує колискову пісню про котика-муркотика.

З батьківської хати розпочиналося пізнання світу. Білі стіни, біла стеля – неначе виткані з маминого полотна. Сонячне сніп'я лилося через вікна, і від того на стінах вигравали розгаптовані квітами рушники, розпростерли крила, немов півники, кували голубі зозулі, воркували сизі горлиці. Червоні кетяги калини аж горіли в дозрілій пишноті. Золотисті китички хмелю звисали з рушників до самого столу і пахли хлібом. А може, то йшов дух від паляниць, які спекла мама на капустаному листі й поклала на стіл, накривши білою скатертиною.

Хато, моя рідна батьківська хато!

Усім найкращим, що є в моїй душі, завдячую тобі. Ти навчила мене змалку поважати старих, шанувати батька й матір, бути терплячим, чесним і роботящим. Рідна хато моя!

За І. Цюпа

СЛОВНИК!

Переказ: 1) розповідь про минуле, що передається з покоління в покоління;
2) виклад своїми словами прочитаного або почутого.

- ▶ Назви тип тексту і стиль мовлення.
- ▶ Яка головна думка?
- ▶ Яка головна інформація цього тексту?
- ▶ Як ти поясниш речення:

З батьківської хати розпочиналося пізнання світу.

- ▶ Склади план тексту. Перекажи його за планом.
- ▶ Що описано детально? Знайди і прочитай.
- ▶ Координуй дії з тексту: теперішній час та минулий.
- ▶ Намалюй або сфотографуй свою рідну хату.
- ▶ Спробуй передати зміст тексту невербальними прийомами (малюнком).
- ▶ З'єднай слова за змістом.

Хато моя

розпочиналося пізнання світу

теплом і лагідним
родинним затишком

рідна батьківська хато!

З батьківської хати

віє від тебе, рідна хато!

Пісня про матір

Посіяла людям літа свої, літечка житом,
Прибрала планету, послала стежкам споришу,
Навчила дітей, як на світі по совісті жити,
Зітхнула полегко – і тихо пішла за межу.

– Куди ж це Ви, мамо?! – сполохано кинулись діти.
– Куди ж Ви, бабусю? – онуки біжать до воріт.
– Та я недалечко... де сонце лягає спочити.
Пора мені, дітки... А ви вже без мене ростіть.

– Та як же без Вас ми?... Та що ж ви намислили, мамо?
– А хто ж нас, бабусю, у сон поведе по казках?
– А я вам лишаю всі райдуги із журавлями,
І срібло на травах, і золото на колосках.

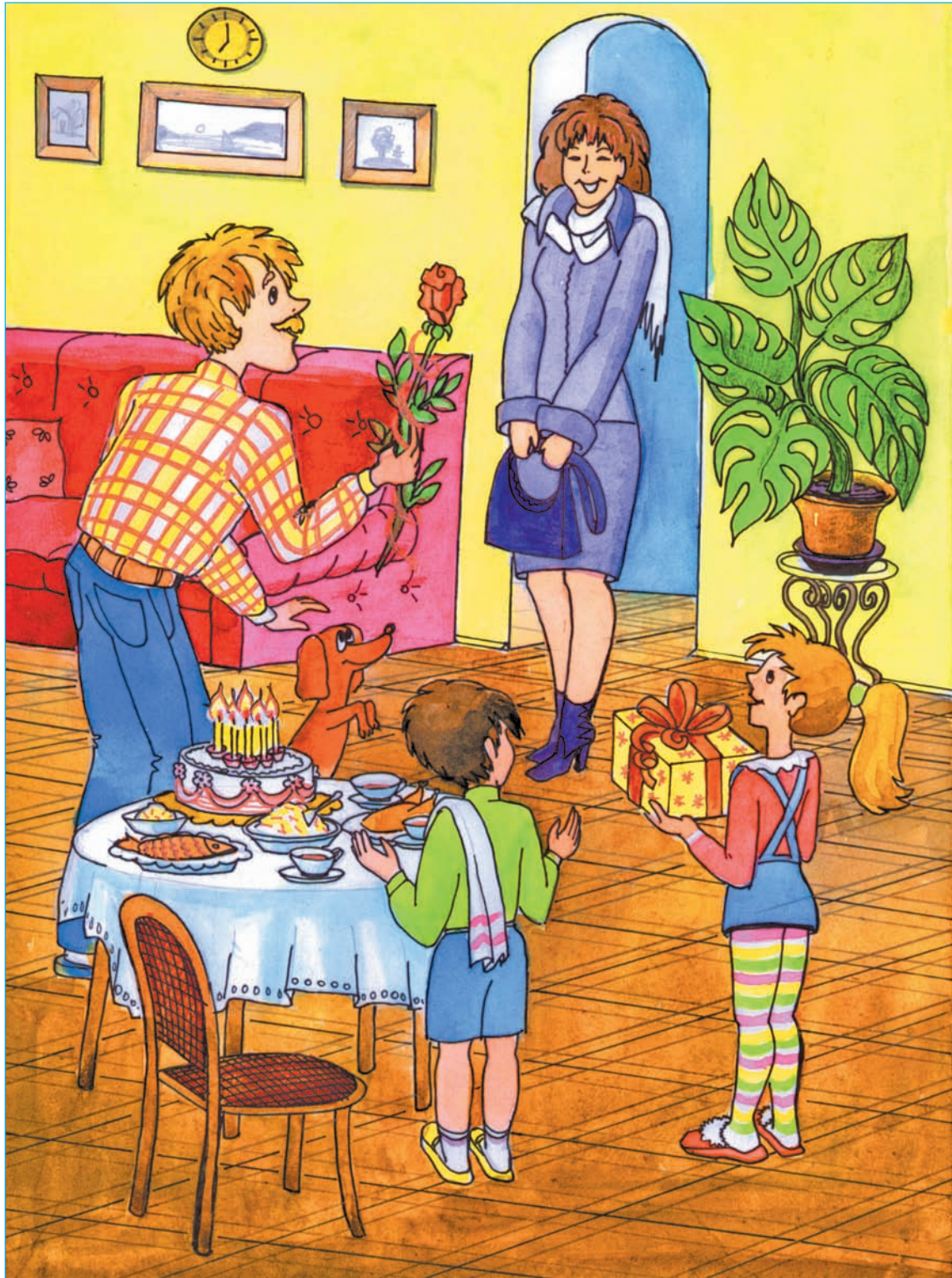
– Не треба нам райдуг, не треба нам срібла і злота,
Аби тільки Ви нас чекали завжди край воріт.
Та ми ж переробим усю Вашу вічну роботу, –
Лишайтесь, матусю. Навіки лишайтесь. Не йдіть!

Вона посміхнулась, красива і сива, як доля,
Махнула рукою – злетіли увись рушники.
– Лишайтесь щасливі... – і стала замисленим полем
На цілу планету, на всі покоління й віки.

Борис Олійник

- ▶ Знайди антоніми до поданих слів:
свої, літо, жити, тихо.
- ▶ Поясни всі розділові знаки в другому куплеті.
- ▶ Як ти розумієш вислів:
– Не треба нам райдуг, не треба нам срібла і злота,
Аби тільки Ви нас чекали завжди край воріт.

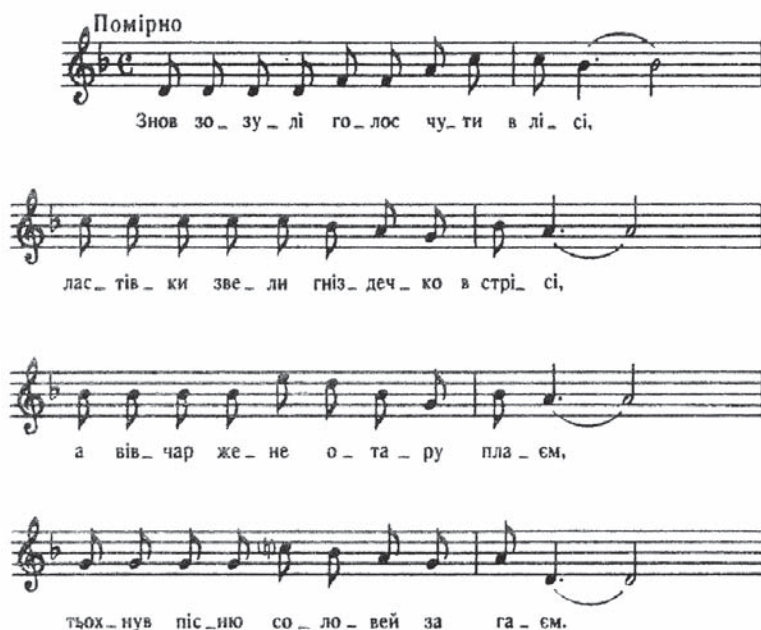

Перевір себе

1. Вимов усі голосні звуки у словах, а потім – приголосні. (1 б.)

Знов зозулі голос чути в лісі,
Ластівки гніздечо звили в стрісі,
А вівчар жене отару плаєм,
Тьохнув пісню соловей за гаєм.

2. Скажи, скільки звуків і скільки букв у виділених словах. (1 б.)

Дзень-дзелень! Дзень-дзелень!
Дзвонить дзвоник кожний день.

3. Перепиши, підкресли тверді та м'які приголосні звуки. (1 б.)

Дім, лис, дуб, ліс, син, сім, сіла, сила,
літо, лито, сирник, сірник, спілий, спілі.

4. Запиши слова в алфавітному порядку. (1 б.)

Троянда, гвоздика, мальва, любисток, айстра, ромашка, нарцис, жас-
мин, фіалка, чорнобривці, лілія, волошка, півонія.

---

5. Відгадай загадки, поясни правопис слів з апострофом. (1 б.)

1. В'ється, стука молоток,
поправляє нам садок.

2. Не звір, а з рогами,
не птиця, а з пір'ям,
не людина, а в одязі.

---

6. Розмісти і запиши речення так, щоб вийшов текст. Підкресли головні члени речення. (1 б.)

1. Наталя і Петрик гралися біля річки.
2. Собака почав гавкати.
3. Юліана підійшла до них.
4. Дівчатка одразу кинулись у воду і врятували Петрика.
5. З нею був песик.
6. Петрик послизнувся і впав у річку.

---

7. Поділи слова на склади для переносу. Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів. (1 б.)

М'ята, Юрась, Юлія, люк, мальва, береза, клен.

---

8. Контрольне завдання. Перепиши у зошит речення.

Продзвенів дзвоник. Закінчились уроки. Діти поспі-шають додому.
У Мар'яни – новий портфель. У портфелі пенал, альбом, фарби, книги,
зошити...

---

9. Визнач зв'язок слів у реченні за допомогою питань.

На лісовій галявині ростуть чудові квіти.

- Прочитай текст. Що нового ти дізнався? Перепиши два останні речення, записуючи числівники словами. Усно визнач, якою частиною мови є кожне слово.

Найсвятіше в світі слово – мати. Ініціатива святкування Дня матері належить американці Анні Джервіс, яка дуже рано залишилася сиротою. Вона запропонувала людям усієї планети щороку в один день віддавати шану рідній матері, матері Землі, Матері Божій.

Уперше таке свято відзначалося 1910 року в американському місті Філадельфії. А вже з 1914 року, за рішенням Конгресу, День матері став державним святом у США.

Народи Європи почали святкувати День матері відразу після Першої світової війни у другу неділю травня.

- Прочитай. Склади план. Перекажи письмово за планом.

Зірка, що світить удень

Спадають сутінки. Заходить ніч. І на небі спалахують міріади зірок. Не злічити їх! Мов живі, дрібними світлячками тремко ряхтять вони в недосяжній високості. А як береться на світ, вони вичахають, бліднуть і зникають, мов роса. І цілий день самотньо сяє в небі сонце – яскраве, сліпуче, переможне... Та є зірка, яку ми бачимо тільки вдень. Що ж це за одна, яка не блякне в променях нашого світила? Якщо не знаєте, не шукайте її очима. Бо ця зірка – саме Сонце, наше Сонце!

...Багато залежить від нашої денної зірки: і вітри, й погода, й поява морських течій, і сила полярного саява...

З кн. „Дванадцять місяців”

- Прочитай текст. Перепиши 2 і 3 абзаци. Підкресли головні члени речення.

Любі діточки, можливо, ви запитаете, чому я написала оповідання про матір? Радю відповім вам. Тому, що деякі з вас, – повторюю, деякі! – не послухавшись рідної матусі, своєю поведінкою завдали їй болю, вразили її в саме серце.

Тож дуже прошу вас, підійдіть до неї, попросіть пробачення, чи просто обніміть, поцілуйте і тихенько скажіть їй три слова: „Я тебе люблю”.

Вона зрадіє, можливо, зронить сльозу радості, яка розвіє всю її печаль, і щезне біль з її великого материнського серця. Вона простить вам усе, бо серце матері завжди належить вам, милі діти.

Марійка Чубіка

- Прочитай. Знайди антоніми. Запиши їх у зошит.

Брати-антоніми

З братом я живу у парі.
Та не в злагоді, у сварі.
Робимо все навпаки.
Я збираюся лягати,
Брат лише почне вставати.
Я почну відпочивати,
Він рушає працювати.
Як він може веселитись,
Коли мушу я журитись?
Я стою, а брат біжить.
Як нас люди звуть, скажіть?

Ой роде наш красний!

Українська народна пісня

У лузі калина, у лузі червона
хорошенько цвіте.

П р и с п і в:
Ой роде наш красний,
роде наш прекрасний,
Не цураймося,
признаваймося,
бо багато нас є.

А перший цвіточок –
то рідная мати
хорошенько цвіте.

П р и с п і в:
Ой роде наш красний,
роде наш прекрасний,
Не цураймося,
признаваймося,
бо багато нас є.

- Розкажи, як ти любиш своїх батьків, дідусів, бабусь.
- Чи знаєш ти свій родовід? Склади родинне дерево твого роду.
- Пригадай, яку народну пісню про родину ти знаєш.

Запам'ятай! Пісня – поетичний твір, покладений на музику.

Чиж та Голуб

Байка

Весною Чижик молоденький,
такий співучий, проворненький,
в садочку все собі скакав
та якось у сильце й попав;
сердега в клітці рветься, б'ється...
А Голуб бачить та сміється:
– А що? Попавсь? От тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурили,
хоч як би не хитрили,
бо я не Чижик! Ні... оце! –
Аж гульк – і сам піймався в сильце.
Ото на себе не надійся,
чужому лихові не смійся!

Леонід Глібов

- Прочитай виразно байку вголос.
- Чому Голуб не допоміг Чижику?
- Яка мораль байки?

Переказ

Сестра

Оповідання

Не світить більше сонце на небі.

Ні сонця, ні хмар, навіть здається, що й небесної блакиті немає більше над селом. Не співають пташки у садках. Нема ні пташок, ні пташиних гнізд, ні ягід, ні листя...

Не усміхається більше сусідська хата, коли подивитися на неї через тин. І отой будиночок, що праворуч, не усміхається, і з іншого боку не усміхається, і взагалі жоден будинок на всій околиці не усміхається.

Перо не встромляється в ручку. Ручка не влазить у пенал, сам пенал ніяк не входить у портфель. А портфель, портфель нізащо не хоче йти на своє місце під столиком.

Усе йде шкереберть.

І коли бідоласі Бобочелу вже й світ білий не милий, м'яка рука лягає на його плечі й дівочий голос питає тихо-тихо:

- А чого ви посварилися?
- З ким?
- Не знаю. Бачу, з кимось посварився.
- Як бачиш?
- На твоєму носі написано.

То ось хто його виказав! Бобочел тяжко зітхає, і, може, тому, що його дуже образили, а може, тому, що сестра спитала тихо-тихо, майже пошепки, він починає так само тихо розповідати про все, що було. І – диво дивне! – розповідаючи, він сам починає розуміти, що не так воно вже й страшно. Не встиг розповісти до кінця, як перо вже стало на своє місце, пенал повернувся до портфеля. Усміхнулася хата через дорогу, усміхнулися сусідні хати, повернулися садки на свої місця, і знову полинув пташиний гомін.

Над селом засиніло небо, засяяло сонце. І день сьогодні такий духмяний, такий променистий, що не можна не вийти за ворота.

А тільки вийдеш, починається нова гра, а що було – те сплигло.

От що значить сестра.

Йон Друце

- ▶ Яка роль кожного персонажа: що говорить головний персонаж? Хто його слухає?
- ▶ Які ключові слова у тексті?
- ▶ Яка тема тексту?
- ▶ Які головні думки, ідея?
- ▶ Яка головна інформація?
- ▶ Що описано детально?
- ▶ Зосереджуйся на прослуханні тексту.
- ▶ Запам'ятай правильно інформацію.
- ▶ Запитання для пояснення певної неточності.
- ▶ Інсценуй епізод, який тобі сподобався.

Переказ

Якоб і Вільгельм Грімм

У казках відкривається чарівний світ, який зберігся і в нас, у наших рідних лісах, підземних печерах, у глибинах моря... Ці казки заслуговують більшої уваги, ніж їм приділяли до цього часу...

Майже на всіх зображеннях, що збереглися донині, обидва брати Грімм суворі і поважні, особливо Якоб. Насправді брати не були схожими: серйозний, дещо відлюдкуватий Якоб і м'який, романтичний Вільгельм.

Якобу було лише одинадцять років, коли помер батько. З того часу він посів місце старшого в родині. Брати, один у тринадцять, другий у дванадцять років, залишають батьківський дім, щоб здобути освіту в ліцеї в місті Кассель.

Зазвичай в ліцеї навчалися упродовж семи-восьми років, але юнаки закінчили його швидше: Якоб за чотири роки, Вільгельм – за п'ять. Не лише здібності, а й наполеглива праця допомогла братам домогтися успіхів. Їм доводилося працювати по десять-одинадцять годин на добу, але хлопці досягнули мети.

Якоб вступив до університету на рік раніше. Вільгельм болісно переживав самотність. Втішаючи брата, Якоб писав йому: „Ми з тобою, любий Вільгельме, ніколи не розлучимося. І якщо станеться, що одного з нас надумають кудись перевести, то і іншому доведеться відразу ж знятися з місця. Розлука наша мене б до смерті засмутила”.

Брати Грімм училися на юристів, але постійно цікавилися народною творчістю. Вони почали збирати пісні, легенди, перекази, і, звичайно, казки. Працювали над книгами завжди разом.

Неможливо було відокремити роботу, виконану кожним із братів, тому вони вирішили підписуватися так: „Брати Грімм”.

- ▶ Назви тип тексту за структурою: оповідання, опис, оповідання-опис ....
- ▶ Яка головна тема цього тексту?
- ▶ Підпорядкуй координацію дій персонажів, час і місце.
- ▶ Аналізуй дії кожного літературного персонажа.
- ▶ Аналізуй стиль листа-звернення.
- ▶ Яке дитинство було у братів?
- ▶ Як проходило навчання?
- ▶ Як брати ставились один до одного?
- ▶ Підтвердь відповідь цитатами, словами.

Читання тексту у супроводі музичного фону

Варіант 1

Найкращі квіти

Завтра в мамі день народження. Дмитро хоче подарувати їй щонайкращі квіти. Але хто знає, які з них найкращі?

– Піду-но я до бджілки,– сам собі сказав Дмитро.– Адже вона всі квіти знає.

Прокинувся він рано-раненько, щоб застати бджілку вдома. А вона вже сиділа на квіточці рум'янку перед своєю хатою і вмивалася крапелькою роси. – Ходімо шукати найкращі квіти!

Бджілка підвела очі й сердито глянула на нього. Не дуже їй сподобалося оте „ходімо”. Чому „ходімо”, а не „прошу, будь-ласка”?

Дмитро подумав, що бджілка не хоче брати його з собою, й додав: – Квіти для моєї мамі!

– Гаразд! Ходімо зі мною, коротко відповіла бджілка, бо вона звикла більше робити діло, а не балакати.

У полі бджілка сіла на велику, пишну блакитну квітку. Дмитро сказав: – Оце найкраща квітка?

– Не знаю. Зараз побачимо,– відповіла йому бджілка, пірнаючи у чашечку квітки. Але одразу ж виринула назад. – Це не найкраща!

І вони обоє рушили далі. Дорогою їм трапилось кілька жовтих квіток. Бджілка знову пірнула всередину однієї, затрималася там трохи довше. Коли вона з'явилася, її вусики були заповорошені жовтим пилом.

– Оця квітка гарна!– сказала бджілка.

– Гарна?– здивувався Дмитро.– Але ж та, голуба, була пишніша! І більша!

– Краса не зовні,– пояснила йому бджілка,– а всередині.

І вона пірнула в іншу квітку, таку саму жовту й таку саму маленьку.

– У цих квітках багато меду, – сказала бджілка. – Тому вони й гарні.

Дмитро лизнув квітку. Вона була солодка, як мед. Хлопчик зірвав кілька жовтих квіточок, далі інших – теж гарних, на які йому вказала бджілка. Потім водила його бджілка вздовж і впоперек по діброві, всіяній квітами.

„У мене вже ноги підкошуються від втоми,— думав Дмитро. — Зате я несу мамі найкращі квіти”.

Наступного дня Дмитро простягнув мамі букет квітів і багато-багато разів поцілував її в очі, в чоло, у щоки. Радісна мама й собі цілувала його в очі, в чоло, в щоки.

– Ти приніс мені найкращі квіти, синку!

– Звідки ж ти знаєш, мамо, що вони найкращі?

– Вони найкращі, бо ти сам трудився, збирав і приніс їх здалеку, з поля. У школі Дмитро розказав дітям, що медунка та інші польові квіти, які він зібрав для мами,— найкращі в світі. (350 слів)

Грігоре Вієру

- ▶ До якого свята готувався Дмитро?
- ▶ Що він хотів подарувати мамі?
- ▶ У кого хлопчик попросив поради?
- ▶ Які квіти бджілка вважала найкращими?
- ▶ Де шукав Дмитро квіти для мами?
- ▶ Чому мама сказала, що син приніс їй найкращі квіти?
- ▶ Чи сподобалось вам оповідання?
- ▶ Якими словами передано основну думку?
- ▶ Як ви вітаєте свою маму з днем народження?

Добрі брати

Жили в селі два брати. У молодшого брата було семеро дітей, а старший брат був неодружений. Жили брати в злагоді, землю обробляли спільно. Скосили вони якось жито і, як завжди, снопи розділили порівну.

Настала ніч. Ліг старший брат і замислився: „А чи справедливо ми снопи поділили? У брата велика сім'я, дітям чимало хліба треба. Мабуть, піду я на поле й перенесу частину своїх снопів у братову копу”.

Пішов старший брат на ниву й переніс частину своїх снопів у братову копу.

А молодший брат теж не спав. І йому не давала спати думка про те, чи правильно вони розділили врожай. Думав він, думав, а тоді й каже дружині:

– Піду я, мабуть, на поле та перенесу частину снопів у братову копу. Брат уже старий, живе самотою, помічників у нього немає.

Так він і вчинив. Пішов на поле й частину снопів зі своєї копи переніс у братову.

На другий день бачать брати: у кожного копа така, як і була, анітрохи не поменшала, в обох снопів порівну. Дивуються брати, але і той і другий мовчать. Так кілька ночей підряд переносили брати снопи. Врешті вирішили вони постерегти свої копи та й зустрілися поблизу них.

Відтоді брати ще дужче полюбили один одного. І весь свій вік прожили щасливо, завжди допомагали один одному й ніколи не знали ні злиднів, ні горя.

Батьківська порада

Жив собі в одному селі чоловік, і був у нього один-єдиний син. Та вже такий розумник та красень, що ні в казці сказати, ні пером описати. Батенько душі в ньому не чув, вихвалявся перед сусідами та знайомими.

От хлопець виріс і надумав піти в самостійне життя. Тож прийшов до батька і каже:

– Я вже дорослий, піду в самостійне життя, щастя-долю буду шукати.

Засмутився старий, вирішив умовити хлопця не робити поквапливих кроків. Та все марно, син стояв на своєму. Тоді батько поблагословив його у далеку дорогу і дав таку пораду:

– Якщо хочеш свій вік прожити щасливим і в достатку, то послухай моєї поради: живи так, щоб ти мав у кожному селі хату, на кожен день нові чоботи і щоби щоранку всі люди тобі кланялися.

Задумався хлопець над батьковими словами, а далі й питає:

– Як це я, батьку, можу поставити в кожному селі хату, купувати щодня нові чоботи, ще й примусити всіх людей кланятись?

– Дуже легко, сину! У кожному селі матимеш товариша — будеш і хату мати, де переночувати. А щоб нові чоботи були, треба їх щодня чистити. Відтак на ранок будуть як нові. І вставати треба рано, не лінуватися. Люди побачать, що не лінивий, і будуть кланятись та вітатись.

Хлопець послухав батьківську пораду, та так і живе до цього часу в шані та добрі. А старий батько дуже радий, що його порада стала в пригоді синові.

Місяць тиші

I.

Ви знаєте, юні друзі, котрий з місяців року називають „місяцем тиші” і чому його так називають?..

Павлик, герой нашого оповідання, теж не знав, поки не пішов зі своїм дідусем Іваном у ліс по гриби, а якщо хочете дізнатися й ви, то прочитайте уважно про Павликову пригоду.

Того ранку Павлик прокинувся на світанку. Стрибнув з ліжка й вибіг надвір, помчав до криниці-журавля, щоб помитися свіжою холодною водою.

Ось і збулася його мрія!.. Він проведе канікули на селі в свого дідуся Івана і бабусі Марії. Правду кажучи, він і минулого літа був на селі, та тоді в нього не були канікули, як ось тепер. Він тепер має повне право на відпочинок, бо вже не якийсь там дітлах, а справжній школяр, який закінчив на відмінно перший клас.

– Чому ти так рано прокинувся? – здивувалася бабуся Марія. – Я ще не встигла сніданок приготувати, а ти вже ось, на ногах...

– Сьогодні ми з дідусем ідемо в ліс по гриби! – похвалився Павлик.

– Спочатку поснідайте, а потім вже ідіть собі, куди хочете. Знаю, що влітку тільки і хосни буде мені з тебе та твого дідуся, що грибів, суниць та малин мені назбираєте, – посміхнулася бабуся.

Ідучи до лісу, Павлик не міг намилюватися побаченим краєвидом: зелень широких лугів, кучеряві крони дерев, сріблясті стрічки потічків, – все це радувало хлопця, який, підстрибуючи, поспішав за дідусем.

– Дідусю, а чому так тихо в лісі, навіть пташиного співу не чути, нібито птахів не стало?.. – запитав Павлик.

II.

В цю пору можна побачити малят чепуруна-борсука. Він регулярно виносить їх із лабіринта нір на сонце, щоб погрілися.

– Глянь, дідусю, скільки тут суниць! – радісно вигукнув Павлик.

– Тут і зупинимось та назбираємо їх.

У кінці червня пливе над лісовими галявинами запах суниць. Ще зовсім недавно білили тут запізнілими сніжинами їх цвіт, а вже тепер, наче рубінові розсипи, червоніють ароматні ягоди.

– Знай, Павлику, суниця – дуже корисна ягода. Це справжня скарбничка вітамінів.

Назбиравши на галявині суниць, Павлик з дідусем подалися вглиб лісу шукати гриби.

– Червень – юність літа. Він приносить людям свої подарунки – перші гриби: лисички, маслюки, підосичники, білі гриби. Але треба бути дуже обережним, щоб не назбирати отруйних грибів. Ось як цей червоний мухомор, або ця бліда поганка, чи, дивись, як там під буком чортів гриб! – вчив дідусь Павлика розпізнавати гриби.

Повертаючись додому з повними кошиками грибів та суниць, дідусь продовжував розповідати Павликові різні цікаві речі про ліс та його мешканців і про червень – „місяць тиші”.

– Недарма в народі кажуть: „У червні зоря з зорею зустрічається”, – продовжував дідусь свою цікаву розповідь уже ввечері, сидячи з внуком на призьбі. – Це тому, що в цей період найдовші в році дні і найкоротші ночі, а 22-23 червня настає літнє сонцестояння.

Павлик уважно слухав дідуся і спостерігав, як на заході сонце, заливаючи полум'яними барвами небосхил, ховається за горизонт, щоб вранці позолотити його при сході.

Михайло Трайста

Прекрасні звертання

Є в нашій мові прекрасні звертання,
Добрі і мудрі, чудові слова.
Тими словами усяк без вагання
Маму найкращу своєю назива.
Мамо, матусенько, мамочко, ненько,
Матінко, усміх твій ніжний ловлю.

Мамонько рідна, моя дороженька,
Я над усе тебе в світі люблю!
Я і до тата умію звертатись,
Хочу в словах передати тепло.
Щоб мій татусь міг частіше всміхатись,
Щоб у душі його сонце цвіло.

Татку, татусеньку, таточку, тату,
Кращого в світі немає навкруг!
Татоньку, хочу тебе я обняти,
Ти мій порадник, заступник і друг!
Я до бабусі з любов'ю звертаюсь:
Бабцю, бабуню, бабусю моя.
І до бабусиних рук притуляюсь,
І відчуваю в них лагідність я.

І до дідуся іду по науку:
Діду, дідуню, навчи в світі жить!
Він на голівку кладе свою руку,
Голос сріблястим струмочком біжить.

Донечко, синку, сестрице, братусю,
Дружна, велика, щаслива сім'я!
Таточку, мамочко, бабцю, дідусю –
Мій оберіг і родина моя!

Перевір себе I семестр

1. Перепиши, визнач основу та закінчення у виділених словах.

Звірі – в **хашах** лісових,
Риби – в **водах** річкових,
Птиці поміж гілок
Учать своїх діток.

2. Добери до поданих слів споріднені, виділи корінь.
Веселий, дружба, праця, жовтий.

3. Склади нові слова з частин слів за зразком.

Зразок. Префікс від слова **посадка** +
корінь від слова **з'їзд** = **поїзд**.

Корінь від слова **теплий** + суфікс і закінчення від слова **столиця** = ?
Корінь від слова **школа** + суфікс від слова **столяр** = ?

4. Перепиши слова, зроби їх аналіз за поданим зразком.

Зразок. Безвусий, сторіночка.

Безсилий, безробітний, безпечний, переїзд, проліски, вимова,
підводний, вихідний, хлібний, хлібець.

5. Зміни слова за зразком. Підкресли букви, що позначають змінені приголосні в коренях слів.

Зразок. луг – на лузі, вухо – у вусі.

Скрипка, нога, дорога, бібліотека, річка, рух, жінка, крига, урок,
яблуко, рука, рік.

6. Перепиши, розкриваючи дужки.

(Ви)йшов (з)лісу; (з)бирати (з)городу; з(їхати) (з)гори; (про)читав
(про)тварин; (по)садив (роз)саду; (ви)писав (з)книжки; (від)їхав (від)села.

---

7. Перепиши речення. Поясни правопис префіксів у виділених словах.

1. Ми доїхали до школи автобусом.
2. Юля написала на дошці оголошення.
3. Автомобіль поїхав по дорозі.
4. Автобус повільно з'їхав з гори.
5. Стелла переписала вірш у новий зошит.

---

8. Зроби звуко-буквений аналіз слів.

Зразок. Школа – 5 букв, 5 звуків, 2 склади,
2 голосні (о, а), 3 приголосні (ш,к,л).

Юля, ходжу, їздити, в'юн, бджілка.

---

9. Перепиши вірш, додаючи пропущені закінчення.

Пахне лан пшени   ,
Гай сосновий живиц   .
Вечір пахне казк   .
Руки мами – ласк   .

Перевір себе II семестр

1. Іменник як частина мови означає:

а) ознаку предмета;	в) назву предмета;
б) дію предмета;	г) ознаку дії.

2. Підкресли іменник:

а) слухати;	в) книга;
б) добрий;	г) п'ять.

3. Підкресли іменник:

а) писав;	в) пише;
б) писемний;	г) письменник.

4. Підкресли іменник середнього роду:

а) мати;	в) озеро;
б) батько;	г) день.

5. Запиши подані іменники у множині.

Стіл, олівець, учень, батько, вікно, школа.

6. Добери іменники до слів.

Добрий ,
охайний ,
нова ,
спільне .

7. Випиши іменники у три колонки за родами (чоловічий, жіночий, середній).

Черевик, апельсин, кишень, п'ятниця, пальто, метро, велосипед, пшениця, акваріум, черешня, вокзал, радіо, місто, театр, черемха, береза, вогнище.

-
8. Прочитай текст. Визнач в ньому зачин, основну частину і кінцівку. Яка частина тексту не закінчена? Продовж її.

Легкий хліб

Білоруська народна казка

Косив у лузі косар. Стомився і сів відпочити. Розв'язав торбинку і почав їсти. Виходить з лісу голодний вовк. Підійшов він до косаря й попросив хліба. Сподобався вовкові хліб. Він і каже:

– Хотів би я щодня хліб їсти, але де мені його брати? Порадь, чоловіче!

– Спочатку треба землю зорати...

І донині вовк легкого хліба шукає.

-
9. Прочитай, скажи, яких частин тексту немає. Придумай кінцівку тексту. Визнач тип цього тексту.

Хліб і золото

... Покотилося золото далі й зупинилося перед палацом. Відтоді діти пана почали погано вчитися у школі, панська земля перестала родити, худоба множитися, а слуга, що б не робив – усе було погано.

Не стало у пана хліба. Як не шкодував, а взяв шматок золота і поніс до бідняка, щоб поміняти на хліб. Бідняк не взяв золота, але відрізав половину хлібини панові, половину залишив собі. З окрайця виросла нова хлібина. З окрайця у пана хлібина не виросла...

► Подумай і скажи: чому?

Limba și literatura maternă ucraineană - manual pentru clasa a V-a (limba ucraineană)

ISBN 978-606-31-0679-8

9 786063 106798